

CSALÁDI REGÉNYTÁR

P. LUIS COLOMA

A VÉRTANU KIRÁLYNŐ

◊◊◊◊◊ FORDITOTTA ◊◊◊◊◊
GERELY JÓZSA JOLÁN

II.

A Szent-István-Társulat kiadása

Családi Regénytár.

A katolikus művelt közönségnek egy régi vágyát teljesítette a *Szent-István-Társulat*, midőn *Családi Regénytár* cím alatt új vállalatot indított, mely a maga nemében egyedülálló hazai irodalmunkban. Regényeket és elbeszéléseket nyújt e vállalatban, a legjelesebb hazai és idegen katolikus íróktól, de csak oly műveket, melyek a kath. szépirodalom minden követelményének megfelelnek: kiváló irodalmi beccsel bírnak, de egyszersmind tiszta erkölcsi légkörben mozognak s valódi keresztény fölfogást tükröznek vissza. Valóban égető szükség is van arra, hogy a katolikusoknak oly szórakoztató olvasmányaik legyenek, amelyek sem hitüket, sem erkölcsiüket nem sértik; melyek szellemüket gyönyörködtetik, de harmóniában is vannak katolikus világnézetükkel és erkölcsi fölfogásukkal. Ezért reméljük, hogy a *Családi Regénytár* kedvező fogadtatásra talál a katolikus olvasóközönségnél, melynek pártolása csak ösztönzésül fog szolgálni a minden áldozatra kész *Szent-István-Társulatnak*, hogy ez új vállalatát minél szélesebb alapokon fejlessze.

A *Családi Regénytár* 10 íves kötetekben jelenik meg, az egyes kötetek ára csinos kötésben csak egy korona. A *Családi Regénytár* kötetei megrendelhetők a *Szent-István-Társulat* könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz.) vagy könyvkereskedésében (Budapest, IV., Kecskeméti-u. 2.), valamint minden fővárosi s vidéki könyvkereskedésben.

A „Családi Regénytár“-ból

megjelentek:

I. és II. kötet.

Germaine eszménye. Regény. Irta *Montal Mária*. Fordította *Szentannai*. — **D'Arboud ezredes három párba.** Elbeszélés. Irta *Beugny d'Hagerne*. Fordította *dr. Rada I.*

III. kötet.

Utak az életben. Elbeszélések. Irta *Cyprián*.

IV. kötet.

Filemon ezredes. Elbeszélés. Irta *C. De Lamiraudie*. Ford. *A. Vilma*. — **Hol a boldogság?** Elbeszélés. Irta *Minna Canth*. Finnből fordította *Bán A.*

V. és VI. kötet.

Eszter. Eredeti irányregény az alkoholizmus ellen. Irta *X. . . grófnő*.

VII. és VIII. kötet.

Élaine. Regény. Irta *Graven Agostné*. Fordította *dr. Rada I.*

IX. kötet.

Rajzok a kúrcvilágból. Irta *Kincs István*.

X., XI. és XII. kötet.

A vértanú szelleme. Történeti regény. Irta *Filó Károly*.

XIII. kötet.

Úgy a mint volt. Elbeszélések. Irta *Büttner Julia*.

XIV. kötet.

A Mária-kép. Elbeszélés. Irta *Buol M. Ford*. *Sziklay János*.

XV. kötet.

Anyaföldön. Elbeszélések. Irta *Andor József (Cyprián)*.

XVI. és XVII. kötet.

Don Luis Coloma elbeszélései. Spanyol eredeti után fordította *Jándi Bernárdin*.

XVIII. kötet.

A kékruhás asszony. Irta *Csapodi Istvánné*. — **Psyche lámpája.** Elbeszélés. Irta *Léon de Tinseau*. Fordította *A. V.*

XIX. kötet.

Hrícz és az úrfi. Elbeszélés. Irta *dr. Franko Iván*. Fordította *Zsátkovics Kálmán*.

XX., XXI., XXII. és XXIII. köt.

A leánymamák fia. Víg regény. Irta *Kincs István*.

XXIV. és XXV. kötet.

A hiábavaló gazdagság. Irta *Jeanne Mairet*. Francia eredetiből fordította *dr. Rada István*. — **Az utolsó betét.** Elbeszélés. Irta *Mrs. Bartle Teeling*. Angolból ford. *G. M.*

XXVI. kötet.

Falusi történetek. Elbeszélések. Irta *Vértessy Gyula*.

P. LUIS COLOMA

★

A vértanu királynő

FORDITOTTA

GERELY JÓZSA JOLÁN

II KÖTET

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1909

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám.

MÁSODIK KÖNYV

I FEJEZET

*Et vous, amys, qui m'avez tenu chère
Souvenez-vous que sans heur, sans santay,
Se ne sçaurois cuqun bon oeuvre fayre :
Souchatez donc fin de calamitay ;
Et que là bas estant assez punie,
J'aye ma part en la joie infinie !*

Maria Stuart.

(És ti jó feleim s ki szavamra kész még,
Tudva, hogy elhagyott szerencse, egészség,
S nem tehet semmitse, aki túrve szenved
Kérjétek, szakadjon vége életemnek.
S megbűnhődve itt lenn, már-már útrakészen,
Az örök örömből kapjam ki a részem !)

A skót királynő május 16-án kötött ki Workingtonban. A «Workington ház»-nak nevezett palotában szállt meg, ahol még ma is mutogatják a királynő akkori hálósobáját. Keserves helyzetének változtatása gyors intézkedést követelt, miért is mindjárt a megérkezését követő napon Londonba küldte Herries lordot, hogy az átadja Erzsébet királynőnek azt a szívhez szóló, megindító levelet, melyben nagylelkű ígéreteinek beváltását kéri.

Az utolsó napok szomorú eseményeinek leírása után így folytatja levelét: «Isten az ő végtelen jóságával megszabadított engem, valamint Herries lordot és mindazon lovagokat is, akik velem orszáгодba menekültek. Ismerve nemes szivedet, meg vagyok győződve arról, hogyha megtudod, mily kegyetlenül bántak el velem a lázadó lordok,

egy pillanatig sem fogsz habozni engem, életem biztosítása végett oltalmadba venni, igazságos követeléseimet támogatni és hathatós befolyásodat érdekemben a többi udvaroknál is érvényesíteni. Ez okból bizalommal esedezem, vitess el innen minél előbb, mert oly szájalomra méltó helyzetben vagyok, amely nemcsak királynőhöz nem méltó, de még egy közönséges asszonyt is kétségbeejtene. Életemet is csak úgy voltam képes megmenteni, hogy 60 kilométert lovagoltam egyhuzamban és e hosszú út jórészét éjnek idején tettem meg, amint ezt majd mind tudomásodra juttatom, ha oly kegyes leszel és némi részvétellel viseltetel az én nagy szerencsétlenségem iránt.»

A királynő, aki ezt a levelét is úgy, mint a legtöbbször, francia nyelven írta, így fejezte be: «ta très fidèle et affectionnée bonne soeur et eschappée prisonnière.» És Mária az ő őszinte, nemes szívével egy pillanatig sem kételkedett, hogy Erzsébet tárt karokkal fog segítségére sietni.

Mária reményei azonban hiábavalónak bizonyultak s megtörték Erzsébet hideg, számító lelkületén. Megindító panaszai csak kárörömet ébresztettek az angol királynő gonosz szívében. Valóságos diadalt érzett, amikor megtörve s a kegyetlen sorstól letiporva látta vetélytársnőjét, akit mint katolikust gyűlölt, mint asszonyt pedig irigyelt.

Erzsébet az első pillanattól fogva tisztában volt tervével. Azon volt, hogy a zsákmányt, melyet saját hamissága s áldozatának vak bizalma kezére játszott, biztosítsa. Emellett azonban gondoskodott arról, hogy aljas terveit a törvényesség és az államérdek megtévesztő köpenyébe burkolja. Három utat jelölt meg a nagy tanács előtt, Skócia szökött királynője számára, de gondja volt rá, hogy mind a hármat «egyformán veszélyes»-nek nyilvánítsa.

Véleménye szerint nem tanácsos Máriát visszautletni trónjára, mert katolikus fanatizmusától indítatva, kétségkívül összeköttetésbe lépne a pápai udvarral s a katolikus hatalmakkal, hogy azok segítségével lerombolja a protestantizmust és érvényesítse jogait az angol trónra. Nem kevésbbé volna veszedelmes őt Angliában szabadon hagyni, mert a katolikus angolok pártja erős és hatalmas, Máriát törvényes királynőjének tekinti, s mellé szegődve mindenestre arra törekednék, hogy őt a koronával is ékesíthesse. Ép oly kevésbé lehet azonban Franciaországba engedni, ahol nagybátyjaival, a Guisekkel és a szövetséges lordokkal jutna összeköttetésbe, akikkel bizonyára mihamar hozzálátna a skót trón visszaszerzéséhez és a katolikus kultusz helyreállításához, ami által nagy veszélybe sodorná az angol reformációt s erősen csökkentené annak Skóciára gyakorolt befolyását.

Miután ily módon ezt a három, egyedül lehetséges módozatot elvetették, nem maradt egyéb hátra, minthogy Máriát fogva tartsák Angliában. Ez a nagy tanácsban határozattá is emeltetett s így teljesen sikerült Erzsébet politikai számítása és kielégítést nyert izzó asszonyi gyűlölete is. Emellett azonban Erzsébet igyekezett ürügyet keresni arra a hallatlan, erőszakos intézkedésre, hogy minden jog és igazság szégyenére egy vele egyenlő rangú uralkodónőt, aki sohasem vétett ellene, sőt, az ő félrevezető ígéreteiben bizva, oltalma alá menekült, fogva tarthasson.

És Erzsébet, az ő politikus és diplomatikus ügyességével, csakhamar talált is megfelelő ürügyet. Ez a kegyetlen királynő, VIII. Henrik természetes leánya, aki lelkiismeretfurdalás nélkül tudta katolikus alattvalóinak vérét ontani, akit

maguk a protestáns történetírók is joggal «női Tiberius»-nak neveznek, ez az erkölcstelen asszony, aki 70 esztendőig koráig kicsapongó életet élt, egyszerre úgy érezte, hogy Stuart Máriának Angliában való tartózkodása sérti az ő tisztesség-érzetét és veszélyezteti a tekintélyét. Ezért elhatározta, hogy Máriát nem bocsátja színe elé, sem pedig segítséget nem nyújt számára, hacsak a skót királynő nyilvánosan nem igazolja magát a férjgyilkosság vádjá alól.

Erzsébet úgy vélte, hogy ezzel megtalálta a keresett ürügyet, melynek alapján Máriát elzárathatja, sőt remélte, hogy ily módon elhallgattathatja az angol katolikusokat, valamint Spanyol- és Franciaországot is, nehogy ez utóbbi nagyhatalmak értékesíthessék befolyásukat a skót királynő érdekében.

II. Fülöp követe, Guzman de Silva csakugyan azért jött ezidőben Angliába, hogy biztosítsa a menekült királynőt a francia király jóindulatú érdeklődéséről. Medici Katalin pedig félretéve régi gyűlöletét, okosan és óvatosan tudatta Erzsébettel, hogy ő bármikor hajlandó volna Skócia királynőjét magához venni, s megajándékozni őt azzal a barátsággal és oltalommal, melyet a szerencsétlen királynő joggal várhat tőle. «Mert» — írja többek közt levelében — «föltetelezem, hogy még mindig azon a véleményen vagy, mint régen, hogy t. i. a hercegeknek s uralkodóknak támogatniuk kell egymást, hogy ily módon üldözthessék és büntethessék a hatalmukkal szemben föllázadó alattvalókat. S mivel ez a jelen esetben reánk is vonatkozik, be kell fogadnunk e szerencsétlen, kétségbeesett királynőt, meg kell szabadítanunk őt, Istentől nyert hatalmát pedig, mely csak őt illeti meg és senki másét, ismét vissza kell számára szereznünk».

A spanyol királyt ezidőtájt annyira elfoglalták a németalföldi békére irányuló törekvései s a kitörőfélben levő harmadik polgárháború, hogy csak biztató szóval, vagy legföljebb némi szószólással lehetett Mária segítségére. Erzsébet azonban süket maradt e közbenjárásokkal szemben s erélyesen, álszenteskedő gonoszsággal fogott hozzá tervei kiviteléhez. Gondja volt azonban rá, hogy Mária reménységét azért ébren tartsa mindaddig, míg a skót határtól annyira eltávolodik, hogy hiveinek mentési kísérletei többé nem segíthetnek rajta.

Megbízta ez okból Lady Scroope-t, Norfolk herceg testvérét, hogy fogadja az ő nevében a királynőt. Majd a rangjához illő tisztelettel Workingtonból Cockermouthba, onnan pedig Carlislebe kísértette, s ott szigorú őrizet alatt tartotta. Május 29-én pedig megjelent Lord Scroope, Cumberlandnek s a határhelységeknek kormányzója és Sir Knollys, Erzsébet vicekancellárja s átnyújtották Máriának az angol királynő részvét-átiratát, mely míg egyrésről hamis biztatásokat tartalmazott, másrésről álszenteskedő modorban azt igyekezett elfogadhatóvá tenni, hogy saját hírneve érdekében lehetetlen őt fogadnia addig, míg Darnley meggyilkoltatásának vádja alól nem tisztázza magát.

Mária — bár e megalázó követelés fölingerelte — mégis azt hitte, hogy csak Erzsébet előtt kell igazolnia magát, mint királynő királynő előtt, mint barátnő barátnő előtt. Azért azonnal Erzsébethez küldte Herries és Fleming lordokat, azzal a sürgős kéréssel, engedje őt mielőbb színe elé, hogy panaszait előadhassa s a reáfogott vádak alól magát tisztázhassa. Ellenkező esetben azonnal elhagyja Angliát, ha mindjárt csak azon a halászbárkán is, amelyen jött, s francia, vagy spanyol

rokonaitól fogja kérni azt az oltalmat, melyet itt megtagadtak tőle.

Lord Fleminget azzal a titkos megbízással is ellátta, hogyha Erzsébet vonakodnék kérését teljesíteni, siessen azonnal Franciaországba s tárgyaljon IX. Károllyal, Medici Katalinnal és a lotharingi kardinálissal támogatásának módjáról. Az alattomos Erzsébet azonban vonakodás nélkül, sőt a legőszintébbnek látszó barátsággal fogadta Máriának saját igazolására vonatkozó kívánságát, Lord Fleminget azonban, nehogy tovább utazhassék Franciaországba, minden jog ellenére Londonban tartotta s válaszát Mister Midlemorel küldte Carlislebe.

Midlemore június 13-án érkezett Carlislebe s ott Lord Scroope és Knollys jelenlétében, meglehetősen nyersen tudatta Máriával, hogy úrnője, az angol királynő nem elégszik meg az ajánlott magánjellegű igazolással, hanem azt kívánja, hogy az nyilvánosan és pedig a jelenlegi skót kormányzó, Murray jelenlétében történjék, mert ő, mint Anglia királynője, nem veszélyeztetheti méltóságát azzal, hogy személyes kihallgatáson fogadja.

«A királynő, talán mert bíróságot, ítélőszéket és a törvénytelen Murrayt hallotta emlegetni» — így írja Midlemore jun. 14-én Cecilhez intézett levelében — «haragosan félbeszakította a beszédet és királyi méltósággal így szólt: «Nem ismerem el fölöttem más bírót, mint az Istent. Tudom ki vagyok, és ismerem a rangomat megillető jogokat is».

S keserves csalódása és sértett önérzete arra indította, hogy levelet írjon Erzsébetnek, szemére lobbantva kétszínű viselkedését. Ezúttal egyszerismind ismét fölállította az előbbi két alter-

nativát, melyek szerint: vagy hallgassa meg védekezését egyedül, mint királynő királynővel s mint testvér testvérral szemben, vagy engedje őt Franciaországba távozni, hogy onnan szerezhesse meg azt az oltalmat, melyet legközelebbi rokona, legőszintébbnek tartott barátnője megtagadott tőle.

Eközben azonban Erzsébet oly szűkre szabta Mária tevékenységi körét, mozgási szabadságát, hogy szegény nemsokára ismét fogolynak érezte magát. Carlisle várának egy még ma is fennálló régi tornyában jelölte ki lakását. «Hálószobája — így írja Montmorin francia követ IX. Károlynak — sötét. Csak egyetlen egy vasrácsos ablaka van. Az előtte lévő három szobában állandóan fegyveres őrség tartózkodik. Az utolsóban pedig, mely a királynő salonjának előszobájául szolgál, Lord Scroope, a grófság és a határvidék kormányzója lakik. A királynő közvetlen környezetében csak három udvarhölgye van. Szolgái és a személyzet többi része a váron kívül lakik, s reggelenként csak 10 órakor nyitják meg számukra a kaput. A királynőnek — hogy némi mozgást végezhesen — megengedik, hogy a helység templomába mehessen, de ilyenkor is 100 katona kíséri. Mikor megérkezett Carlislebe, arra kérte Scroope-t, küldjön hozzá egy katolikus papot, hogy az misézhesék előtte. Lord Scroope azonban azt válaszolta, hogy Angliában nincsen katolikus pap.»

A szerencsétlen királynő keserves szenvedései és Erzsébet borzasztó kegyetlensége sehol sincs oly élénken ecsetelve, mint a következő levélben, melyet Mária ugyanezen évi jun. 21-én írt nagybátyjának, a lotharingi érseknek: «Esedezem, viseltessék egy kis részvéttel szerencsétlen unokahúga iránt, könyörüljön meg siralmas sorsán és esz-

közölje ki azt az oltalmat, melyet e sorok átadója kér számára. Kérem, küldjön számomra pénzt is, mert nincs semmim, amiből kenyeret, fehérneműt vagy ruhát vehetnék. A királynő küld némi fehérneműt és ételt, a többit azonban kölcsön kellene kérnem — de senkit sem ismerek, aki adna valamit. Önök bizonyára nem tudtak eddig szegényletes helyzetemről. Isten súlyos próbára tesz, de azért legyenek meggyőződve, hogy mint katolikus fogok meghalni. Remélem, hogy a jó Isten nemsokára kiszabadít ebből a nyomorból. Hiszen szenvedtem már eleget; bántalmakat, rágalmakat, fogságot, éhséget, hideget, hőséget. Megpróbáltam menekülni s közben azt sem tudtam, hogy merre forduljak. 92 mértföldet lovagoltam pihenés nélkül. Kemény fekvőhelyen pihentem, savanyú tejet ittam s kenyér hiányában árpalisztet ettem. Pásztorok módjára a szabad ég alatt töltöttem az éjjelt, egyetlenegy szolga nélkül érkeztem ez országba és most ime oly szomorú helyzetben vagyok, hogy meg sem jutalmazhatom embereimet hűségese szolgálataikért».

S mindezt a skót királynő azzal a rendíthetetlen hittel és igazi krisztusi megadással viselte el, amely most, az utókor szemében, a vértanúság dicsfényével övezi nemes alakját. Előtte fekszik az a bámulatra méltó levél is, melyet ugyanez időtájban Auger Edmond jézustársasági atyához intézett:

«Edmond mester! Levele rendkívüli nagy vigaszomra szolgált, bár némi fájdalommal és szégyennel kell bevallanom, hogy rólam táplált jó véleményére nem vagyok méltó. Dicséretét a jó Isten kegyelmének tudom be, mely önt arra a gondolatra juttatta, hogy nekem írjon, megvigasztaljon s biztasson, hogy törekedjem olyanná

lenni, aminőnek tart. Alázatosan kérem önt, vala-
mint szent társaságuk minden tagját, könyörög-
jenek értem a mindenható Istenhez, hogy képes
legyek megadással elviselni azokat a büntetéseket,
melyeket O jónak lát reám mérni, hogy meg-
nyugodjam az Ő szent akaratában minden sze-
rencsétlenségben, amelyekből mindeddig kegyel-
mesen kimentett, különösen azért, hogy türelmet
adott, amit kérem tanúsítson ön is irántam.
Könyvét, melyet már várva várok, mert jelen
körülményeim közt szinte nélkülözhetetlen szá-
momra, mindeztideig még nem kaptam kézhez;
nem tudom hol lehet, de leírhatatlan örömet
szerezne, ha megkapnám. S ha könyörületes sze-
retetében oly messze ment, hogy egy ily szegény,
bűneinek súlya alatt görnyedező foglyot vigasz-
talásával fölkeresett, kérem, tegye meg azt ezentúl
is. És foglaljon be soraiba néhány üdvös intést
és vigasztalást is, hogy általuk fölűdítse vétkeim
tudatától s gyötrelmekről terhelt lelkemet. Erő-
sítsen meg az igazi béke s a legszentebb vigasz
utáni törekvésemben, melytől a világ állandóan
távoltart s eltérít. Ha nem utasítja el kérésemet s
némi útmutatást ad, esetleg meghatározott áhitat-
gyakorlatokat jelöl ki számomra, úgy kérem, a
rendes napi imákhoz csatoljon olyanokat is,
melyek a nagy ünnepekre s a súlyos megpróbál-
tások napjaira alkalmasak, hogy így hiveim
kicsiny csoportjával együtt, alázatos szívvvel föl-
ajánlhassam azokat Istennek, a mi Urunknak.
Irgalmas cselekedetet gyakorol ezáltal; mert sen-
kink sincsen, akinek tanácsát kikérhetnők, s nem
tudjuk, miképen töltsük el szabad időnket, melyet
mindannyian oly szívesen szentelnénk Isten szol-
gálatára. Ha van valami jó, fogoly számára alkal-
mas könyv latin, vagy más nyelven, kérem juttassa

azt hozzám követem útján. Nagyon szeretném, ha fölkeresné szegény iskolásaimat * s megkérné őket, hogy imádkozzanak értem. Kérem, tegye meg ezt ön is, és közölje a kollégiumbeli atyákkal, hogy számítok imáikra és szentmise-áldozatukra. Én a magam részéről szintén fogok könyörögni az ég Urához, — bár imám egyszerű és értéktelen — hogy tartsa meg kegyelmében az önök szent társulatát, mely csupán az Ő szolgálatának él. Kérem a jó Istent, a mi Atyánkat, adja áldását és kegyelmét, hogy Benne éljünk és haljunk. Carlisle, jun. 9-én. Hűséges barátnője: Mária királynő.»

* Ez a lotharingi kardinális által alapított reimsi szeminárium növendékeire vonatkozik. Angol, ír és skót kath. ifjakat neveltek itt, akik, miután papokká szenteltettek, ismét visszatértek hazájukba, hogy ott hirdessék az evangéliumot. A protestánsok ellen vívott kemény küzdelemben nem egy halt közülük vértanuhalált. Stuart Mária Franciaországban és Skóciában való tartózkodása alatt mindig különös jóindulatával tüntette ki ezt a szemináriumot.

II FEJEZET

Murray közben szintén értesült nővérének carlisle-i fogságáról. S miután ismerte vagy legalább is eltalálta Erzsébet szándékát, sietett bizonyítékokkal szolgálni Stuart Mária bűnösségére vonatkozólag, sőt az esetre, ha adatai hamisaknak bizonyulnának, késznek nyilatkozott a londoni Towerbe záratni magát.

Erzsébet azonnal fölismerte a helyzetet. Tudta, hogy Murrayban mindenre fölhasználható eszközt talált. Csakhamar igen jól megértették egymást, hiszen mint törvénytelen gyermek, mint áruló és bitorló egyaránt magához hasonlóra talált mindkettő. Erzsébet elfogadta Murray ajánlatát, de úgy szinlelte, mintha ezáltal Skócia királynőjének ártatlanságáról akarna meggyőződni, hogy azután nyugodt lelkiismerettel ültethesse őt vissza trónjára. Mialatt pedig ezt így nyilvánosan közzétette, titokban értesítette Murrayt, hogy ha tényleg elég bizonyítékot szerez Mária bűnösségére s ezáltal sikerül őt teljesen tönkretenni, teljes hatalmát igénybe fogja venni, hogy cinkostársra számára nemcsak a skót kormányzóságot, hanem, a gyöngeservezetű királyi herceg halála esetén, a koronát is biztosítsa.

Egyidejűleg Herries lordot azzal az üzenettel küldte Máriához, hogy Murray hajlandó alávetni magát ajánlatának. Ő pedig, t. i. Erzsébet, midőn

megfigyeli mindkettőjüknek az igazságért, a jogért folytatott harcát, nem mint bíró teszi azt, hanem mint barátnő és testvér, aki, ha az igazság kiderül, akár fegyveres erővel is visszaszerzi a trónt jogos tulajdonosának. Murray és alattvalói között pedig az esetben, ha lázadásukra mentséget tudnak fölhozni, botrány és föltűnés nélkül fog mindent elrendezni. Mindezt azonban Erzsébet három feltételhez kötötte: hogy Mária szakítson meg minden összeköttetést Franciaországgal, hogy Erzsébet életében sohase igyekezzék az angol koronára való jogait érvényesíteni, és hogy hagyja el a katolikus vallást, s ismerje el Skóciában is az anglikán liturgiát.

Stuart Mária nem fogadta el e föltételeket. S miután az angol királynő úgy találta, hogy Carlisle várában nincs elég szigorú őrizet alatt — ellenvetései dacára — Nork grófságban, a skót határtól még távolabb fekvő Bolton várába vitette őt át. Ezenkívül Erzsébet kitűnő eszközt talált ki arra nézve is, hogy Máriát katolikus alattvalói, valamint a francia és spanyol udvar előtt leki-csinyítse. Carlislebe érkezése napjától fogva ugyanis távol tartott tőle minden katolikus papot, sőt annyira ment, hogy egy protestáns predikátort küldött a királynő lakására, hogy az titokban ügyesen közlekedjék vele és lehetőleg észrevétlenül néhány protestáns zsoldárt és predikációt olvastasson vele, mire azután a protestánsok azt a hírt terjesztik, hogy a skót királynő már összeköttetésben áll szektájukkal s szándékában van át is térni.

Mária végre felismerte milyen hálóba került és amikor csak alkalma nyílt, felháborodással protestált e föltevések ellen. V. Pius pápához a következő levelet írta:

«Szenséges Atyám ! Alázattal csókolom Szentséged lábait. Arról értesültem, hogy azok, akik ellenem törnek s mindazok, akik ezektől függnek, arra használták fel befolyásukat, hogy a spanyol királlyal, az én urammal és szeretett fivéremmel elhitessék, miszerint elhagytam a katolikus vallást. Bár csak néhány nap előtt írtam Szentségednek, alázattal lábait csókolva és magamat jóindulatába ajánlva, most ismét irok, hogy ezúton kérem, tekintsen mindig a katolikus egyház engedelmes, alázatos leányának s azoknak a hamis híradásoknak, melyek fülelhez jutottak, vagy jutni fognak, hitelt ne adjon. Mert mindez a fönt említett lázadóktól ered, akik azt a hírt terjesztik, hogy elfordultam a katolikus egyháztól s ezáltal Szentséged és a többi katolikus uralkodók kegyére méltatlanná váltam. Oly fájdalmasan érinti ez lelkemet, hogy nem mulaszthattam el írni Szentségednek s elpanaszolni ezt a súlyos bántalmat, mellyel elleneim illettek. Esedezem Szentséges Atyám, szólítsa föl érdeklében a keresztény uralkodókat, Szentséged engedelmes, hűséges fiait, érvényesítsék befolyásukat az angol királynőnél, — kinek most hatalmában vagyok, de akihez ígéreteiben bizva, oltalomért jöttem, — hogy engedjen távoznom birodalmából. Ha pedig ezután sem akar beleegyezni távozásomba, úgy engedje legalább szabadon gyakorolnom vallásomat, ne akadályozzon abban úgy, mint most teszi s tette az első perctől kezdve, amióta birodalmába léptem. Semmit sem óhajtok annyira, minthogy Szentséged megtudja, milyen cseleket használtak föl ellenségeim rágalmaik megalapozására. Egy protestáns papot küldtek e szigorúan őrizett helyre s az imádkozott itt néhányszor. Miután nem vagyok szabad

s vallásom gyakorlásában megakadályoztak, nem maradt egyéb hátra, minthogy meghallgassam őt. Azt hiszem, nem vétkeztem ezáltal. Ha azonban akár ebben, vagy bármely más dologban hibáztam volna, úgy kérem Szentséges Atyám bocsásson meg nekem, oldozzon föl és legyen meggyőződve arról, hogy mindig leghőbb kívánságom Szentséged rendeletei és parancsai szerint a római katolikus anyaszentegyház hűséges, odaadó gyermekeként élni és meghalni. Igérem, hogy a jövőben óvatosabb leszek s szigorúan fogok vezekelni hibámért, hogy így kiérdemeljem az összes katolikus uralkodóknak, de különösen Szentségednek, mindnyájunk ura és atyjának jóindulatú meglelégedését. Szentséges Atyám lábait csókolva, esedezem a jó Istenhez, tartsa meg Szentségedet még számos évig szent egyháza javára. Kelt Bolton várában, 1568-ban, november utolsó napján. Legalázatosabb és legengedelmesebb leánya Mária, Skócia királynője, a francia király özvegye».

Két hónapig tartottak a tárgyalások a két királynő között. Erzsébet alattomosan, kétszínűen, Mária erélyesen állott helyén azon szilárd elhatározással, hogy senki más emberfia előtt nem igazolja magát, csak az angol királynő előtt. Egyszerre azonban, épen amikor VIII. Henrik leánya legkevésbé várta, Mária engedett elhatározásából. S miután nyomatékosan kiemelte, hogy ezáltal semmit sem ad föl a katolikus hitéből, királynői jogaiból, női becsületéből vagy az angol koronára való örökölt jogának tekintélyéből, beleegyezett, hogy Erzsébet királynő megbízottjai és felhatalmazottjai ítélkezzenek az ő és lázadó alattvalói közt fenforgó viszály ügyében. A két párt megbízottjainak találkozási idejéül október

4-ikét, helyéül pedig Yorkot jelölték ki. Murray személyesen jött el, magával hozva övéit. Mária megnevezte azokat, akiket legkitartóbb hiveinek tartott, az angol királynő Sir Ralph Sandler-t, Sussex grófját küldte el, az egész gyülekezet elnökéül pedig Norfolk herceget jelölte ki.

Ez a fontos személyiség volt a titkos rugója Mária hirtelen engedékenységének is. Howard Tamás, Norfolk negyedik hercege, Anglia első nemese, ezidőtájtban még csak 42 éves volt, de rendkívüli vagyona, hatalma és kiváló egyéni tulajdonságai révén félelmetes ellenfele s egyúttal befolyásos barátja lett még az angol királynőnek is. És ez a hatalmas herceg, talán dicsvágyától — vagy amint sokan állítják s ami valószínűbb is — talán a szerencsétlen, hódító szépségű Mária iránt érzett szenvedélyes szerelmétől indítva, elhatározta, hogy teljes befolyását és hatalmát a skót királynő megszabadítására és trónjának visszaszerzésére fordítandja. Végső célként pedig a megszabadított királynővel való egybekelés lebegett szemei előtt.

Mária és Norfolk között ez utóbbinak nővére, Lady Scroope volt a közvetítő. Őt bizta meg Erzsébet azzal, hogy a skót királynőt Carlisleben fogadja s onnan Boltonba, a Scroope család birtokára kísérje. Norfolk nővére útján egy tervet terjesztett Mária elé, mely arra volt hivatva, hogy megzavarja Erzsébet törekvéseit és pedig oly módon, hogy elébe vág azoknak. E terv szerint a skót királynő elfogadja Erzsébet fentjelzett ajánlatát, Norfolk pedig eközben arra bírja Murrayt, hogy az maga ajánlkozzék visszavonni minden rágalmét. Mária viszont ellenszolgálat fejében megerősíti Lochlevenben aláírt lemondási nyilatkozatát s magas állásának megfe-

elő évjáradék biztosítása mellett késznek nyilatkozik Erzsébet oltalma alatt Angliában maradni. Miután ily módon kimenekülének Erzsébet kezeiből, Norfolk arra is vállalkozott, hogy Murraytól is megszabadítja a királynőt, akit azután diadallal vinne vissza Skóciába, ahol lemondását ismét visszavonhatja, mert hisz az York-ban ép oly kevésbé lehet érvényes, mint Lochlevenben, mivel mindkét helyen fogoly lévén, nem volt szabad ura elhatározásának.

Mária nagy reménységet fűzött e tervhez. Norfolk és Murray titokban, éjnek idején találkoztak a herceg házában egy félreeső folyosóján. Norfolk itt a törvénytelen kormányzó előtt leleplezte Erzsébet titkos politikáját. És sikerült őt olyannyira meggyőznie és saját véleményének elfogadására bírnia, hogy Murray már az október 4-iki és 8-iki tanácskozások alkalmával olyanoknak tüntette föl a királynő ellen emeli vádjait, mint amelyek csak bizonytalan sejtéseken alapulnak s csak egyes látszólag terhelő tények, mint például a királynőnek Bothwellel való házassága, valamint az a veszélyes helyzet, melynek a herceget kitette — szolgáltak ezekhez alapul. Néhány nappal később pedig Murray titokban elküldte Melvil Róbertet Boltonba, hogy ott hivatalosan is megtegye Máriának a Norfolk által fogalmazott ajánlatot.

Mária, a megbeszéléshez híven, fogadta Melvilt. És már az ezután következő első találkozás törvénytelen fivérével arra mutatott, hogy tervük sikerre fog vezetni. Erzsébet éberségét azonban nem játszhatták ki. Ismét akadt, mint mindig, néhány kémkedő áruló, akik hirül vitték a tárgyalás alatt levő terveket. Erzsébet erre hirtelen Yorkból Westminsterbe helyezte át a tanácskozá-

sokat és azon cím alatt, hogy az ilyen kényes ügyel gyorsan kell végezni, tőle telhetőleg siettette azokat. És Erzsébet, a tiszta Vestaszűz, aki nem merete meghallgatni Mária védekezését, nehogy folt essék az ő mocsoktalan hírnevén, abban semmi megbotránkoztatót nem talált, hogy Murrayval, a lázadóval, az erőszakkal uralomra jutott kormányzóval érintkezzék, aki pedig tulajdonképen ön maga volt felelős mindazokért a gonosztettekért, melyekkel a szerencsétlen Máriát vádolta.

Erzsébet ridegen és szigorúan számonkérte Murraytól Norfolkkal való viselkedését és tárgyalását és az esetre, ha a november 26-iki összejövetelen nem tartja fenn a testvére ellen emelt súlyos vádakat, őt a skót kormányzóság elvételeivel fenyegette.

Murray ily módon egyszerre két tűz között találta magát. Egyik oldalon Erzsébet követelése, másikon a Yorkban kötött egyesség. Valamelyik részen árulóvá kellett válnia; azt választotta tehát, amelyiket gyengébbnek tartotta, tudniillik Stuart Máriát és Norfolkot. Elhatározta, hogy megmarad előbbi álláspontján és Erzsébet követe előtt ismétli mindazon gonosz rágalmakat, melyekkel Máriát Skóciában illette.

Erzsébet összeköttetésbe lépett Mária megbizottjaival, Northumberland és Westmoreland grófokkal, valamint a katolikus főnemesség többi tagjával s alattomos politikájával akként és úgy befolyásolta őket, hogy azok segédkezet nyújtottak neki a skót királynő elvesztéséhez. Így történt, hogy amikor ez urak jelenlétében megvizsgálták a Mária ellen emelt vádakat, azokat igazságosaknak, alaposaknak találták. Ezt az ítéletet fentartani Erzsébetnek már nem került

sok fáradságába, mert hiszen ő már eleve úgy Angliában, mint Európa többi államaiban szinte köztudomássá igyekezett tenni Mária bűnösségét. De ez a szívtelen asszony még mindig nem elégelte meg a boszút, még egy végső döfést szánt a szerencsétlen skót királynőnek. Kedves, szeretetreméltó levelet intézett hozzá, melyben elősorolja az ellene emelt vádakat, majd pedig hozzáteszi, hogy a barátság- a rokonság- és az igazságosságtól indítva eltekint mindentől s ítéletét csak akkor alkotja meg, ha megtudja, hogy a vádlott mit felel minderre.

Mária lelke föllázadt arra a gondolatra, hogy ő a vádlott szerepét játsza s azért ezt a felszólítást feleletre sem méltatta. Ehelyett írt meghatalmazottjának, felhíván őt, hogy terjessze a tanács elé a skót lázadók elleni jogos panaszainak listáját, Murray vádjaira azonban ne válaszoljon semmit, mert nem méltó királynői méltóságához, hogy komolyan foglalkozzék egy lázadó és áruló alattvalójának rágalmaival.

Erzsébet most már elhatározta, hogy befejezi az ügyet s ezért, mint a kiegyenlítés egyetlen módját, ajánlotta Máriának lochleveni lemondásának megerősítését. A királynő azonban határozottan visszautasította ezen ajánlatot, mely némiképen beismerése volna a vádoknak és kijelentette, hogy ne is említse előtte többé a lemondást, mert szilárd eltökélése, hogy inkább meghal, semhogy lemondjon és az élete végén kiejtendő utolsó szó: a skót királynő utolsó szava lesz.

Erzsébet kénytelen volt beérni vetélytársnőjének ilyenén válaszával, de hogy végre előbbre jusson valamivel tervének kivitelében, 1568. január 10-én a nagy tanács útján a következő époly nevetséges, mint borzasztó ítéletet

hozta: «Murray és hivei ellen semmi olyan vád nem merült fel, melynek értelmében ők alattvalói kötelességük és a hivatalos tisztelet ellen vétettek volna. A skót királynő ellen emelt vádakat pedig Murray és hivei nem indokolták részletesen, azon föltevésből indulva ki, hogy a királynő semmiesetre sem gyanúsítja jó nővérét, ha nincs rá oka».

Murray ezután visszatért Skóciába. 25.000 font sterling aranyat vive magával, amit Erzsébet adott költségei fedezésére és szükségeinek enyhítésére. Máriát pedig a Bolton kastélyból a Staf-fort grófságban fekvő Tutburyba költöztették. A Scroope testvéreket is eltávolították közeléből, mert az utóbbi időben gyanakodni kezdtek reájuk s helyükbe Talbot és Shrewsbury grófokat állították.

III FEJEZET

Erzsébetnek Máriával szemben tanúsított rossz-akaratú alattomosága eközben mindinkább nyilvánvalóvá lett. Rágalmazási szándékában ő is úgy járt, mint ama tolvaj, akinek a túlságosan nehéz fegyver elsülvén kezében, eközben nemcsak saját magát sebesíti meg, de az óhajtott zsákmányt is elszalasztja.

A királyi méltóság ellen intézett támadása és Mária fogvatartása oly felháborító, a fogoly iránti gyűlölete oly nyilvánvaló, a megrágalmazott iránt érzett irigysége oly kézzelfogható s az oktalanság, mellyel a skót lázadókat igazolta, oly váratlan volt, hogy ahelyett, hogy meggyőzte volna a fejedelmeket Mária bűnösségéről, ellenkezőleg újból fölébresztette azt az érdeklődést, mellyel a katolikus fejedelmek, így az olasz, francia és spanyol udvar, valamint a katolikus alattvalók kísérték a szerencsétlen skót királynő sorsát. És megtörtént az a különös eset, hogy ugyanazok, tudniillik Northumberland és Westmoreland grófok, akik Erzsébet megbízásából vizsgálat alá vették Mária ügyének terhelő pontjait, most legelsőknek nyilvánították ki ártatlanságát és a legelsők közt ragadtak fegyvert védelmére.

A forrongás a két birodalomban egyre erősödött s nemsokára ijesztő mérveket öltött.

Mária hivei oly hatalmas erővel léptek fel Skóciában, hogy Murray kénytelen volt Erzsébethez fordulni segítségért. Ugyanezen időtájban az angol katolikusok tömegesen vonultak az északi grófságok felé, ahol Northumberland és Westmoreland grófok Alba herceggel, az akkori kormányzóval és több előkelő katolikus nemes-sel egyesülve, fenyegető készenlétben tartózkodtak.

V. Pius, a szent pápa, levél útján ajánlotta II. Fülöpnek, hogy támadja meg Angliát. A londoni spanyol nagykövetség pedig jelentékeny összeget bocsátott Arundel gróf rendelkezésére, aki az északon tartózkodó katolikusok elé sietett, hogy segítségükre legyen a még mindig fogoly Stuart Mária kiszabadításában. Ezenkívül a pápa november 3-án egy leiratot intézett Alba herceghez, melyben figyelmezteti, hogy használja fel a kedvező alkalmat a katolicizmus visszaállítására s a skót királynő kiszabadítására. «Számítok a te nemeslelkűségedre» – írja többek közt — «és szívem mélyéből kérlek, ragadj meg minden alkalmat az Úr Jézusban szeretett leányunk, a skót királynő kiszabadítására és trónjának visszaszerzésére. Nem végezhetnél jobb és a mindenható Istennek tetszőbb cselekedetet, mint ha megszabadítod ezt a szerencsétlen királynőt, aki a katolikus egyház felvirágoztatása körül jelentékeny érdemeket szerzett s akit most eretnek ellenségei üldöznek és szorongatnak.

Erzsébetet mindez nem kis mértékben nyugtalanította. Néha már-már elveszítettnek hitte magát és aggodalmas tekintettel kutatót valami kibuvó után, természetesen anélkül, hogy zsákmányát elszalassza, midőn egy váratlan eset jött segítségére, oly irtózatossá haragra gerjesztve gonosz szívét, hogy rövid idő alatt egész Anglia reszke-

tett VIII. Henrik leányának boszújától. Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepének reggelén a londoni protestáns püspök ajtajára függesztve találták V. Pius pápa bulláját, melyben Erzsébetet eretneksége miatt kiközösíti az egyházból s alttalvalóit fölmenti az engedelmesség és hűség esküje alól.

Ez a bulla, bár 1569. február 25-ről volt keltezve, mégis e napig még nem került nyilvánosságra. Egy hősi bátorságú angol lovag, Felton János függesztette most ki a püspök ajtajára s merész vállalkozásában a spanyol Pedro Berga támogatta. Itt azután sokan elolvasták, másolatokat is készítettek róla és elterjesztették egész Angliában. A Bullában ugyanis az is állott, hogy «miután nehéz volna ez iratot mindenüvé eljuttatni, kívánjuk, hogy az egy hivatalos író által lemásoltassék és egy egyházi személy vagy hitközség pecsétjével ellátva mindenütt kifüggesztessék és az eredetivel egyenértékűnek tekintessék».

Erzsébetet vérgig sértette ez a megalázó irat. Dühöngött, mint a prédáját kereső párduc. Első dolga volt, hogy a bátor Felton Jánost felakasztatta és iszonyú kínzások közepette darabokra vagdaltatta. Majd a következő tartalmú rettenetes parancsot adta ki:

1. Halálbüntetés terhe alatt tilos Erzsébetet eretneknek, hitehagyottnak, vagy bitortlónak nevezni.

2. Senki se merészelje elismerni másnak a birodalomhoz való jogát, sem a királynő életében, sem azután, kivéve, ha a királynőnek természetes fiáról, vagy leányáról van szó.

3. Jóságainak elkobzása és életfogytiglani börtönbüntetés terhe alatt tilos Rómából bármienemű, a pápa vagy megbízottja által megáldott tárgyat elfogadni, vagy magánál hordani.

4. Halálbüntetés sujt mindenkit, aki a pápa bulláját vagy bármi más iratát magánál hordja, vagy valakit feloldoz az eretnység bűne alól. Ugyanily büntetés éri mindazokat, akik a római egyházzal kiengesztelődnek s magukat feloldoztatják.

A katolikus angolok azonban ennek dacára újból egyesültek Northumberland és Westmoreland grófok zászlaja alatt s felhívást készítettek, melyet az egész birodalomban elterjesztettek. Elismerték ugyan ebben Erzsébet fensőségét, de egyúttal felszólították, állítsa vissza Angliában a katolicizmust, szabadítsa ki Stuart Máriát fogóságából, ismerje el őt az angol trón törvényes örökösének és üzze el Cecil minisztert, valamint mindazokat, akik «saját véleményükkel tévútra vezették a királynőt s őt a katolikusok véres üldözésére birták».

Alábbiakban hű fordításban közöljük a simancas-i archivumban őrzött első ilyen felhívást:

«Mi, Tamás, Northumberland grófja és Károly, Westmoreland grófja, a királynő hűséges alattvalói, tudomására hozzuk mindazoknak, akik ragaszkodnak a katolikus valláshoz, hogy a nemesség jelentékeny számú tagjaival és másokkal egyesülve, meg akarjuk védelmezni vallásunkat, mert egyes, őfelsége környezetében élő emberek arra törekednek, hogy bennünket tönkretegyenek s az igaz hitet kiirtsák országunkból. A birodalomban erőszakos és rettenetes intézkedéseket foganatosítanak s mindennek kivitelére a királynő tekintélyét és személyét használják fel. Azon szilárd meggyőződésben, hogy jelzett férfiak a nemesség tönkretételét célozzák, egyesültünk avégre, hogy ha kell erőszakkal, de mindenekelőtt Isten segítségével

megakadályozzuk tervük kivitelét. Legyetek meggyőződve, hogy oly igazszívű hercegeket birtok vezérekül, akiknek leghőbb óhajuk Isten egyháza és birodalmunk ősi jogainak visszaszerzése. És ha nem fogunk azonnal munkához, úgy államunk és országunk óriási kárára külföldiek reformálnak bennünket. Isten oltalmazza a királynőt! — Tamás, Northumberland grófja. Károly Westmoreland grófja. — Christobal N. Duel. — Nortum Richard. Nortum Ferenc. Rateis Edmund stb.

A két tekintélyes grófnak e felhívása élénk visszhangra talált úgy, hogy csakhamar 500 lovas és 6000 gyalogos gyűlt zászlójuk alá. Lobogójuk a keresztre feszített Üdvözítő képét viselte. Anglia egyik legvitézebb, közbecsülésben álló férfia, az idős Nortum Richárd vitte a sereg élén.

Először Durham felé tartottak. A körjük csoportosuló nép örömmel tárta ki előttük a város kapuját. S ők elfoglalták a székesegyházat, nyilvánosan elégették az anglikán bibliát és visszaállították a katolikus kultuszt.

Egész északon nem akadt ember, aki szembe mert volna szállani a két gróf csapatával, s így könnyen hatalmukba ejtették Richmond, Alberton és Riper városokat, valamint Hartlepool kikötőt, mely utóbbit meg is erősítették az Alba herceg által ígért segítő csapat hajói számára. Alba azonban nem volt hajlandó elküldeni embereit mindaddig, míg Stuart Mária kiszabadítása meg nem történt. És tétovázása meghiusította a szép tervet úgy, hogy midőn a harcrakész 5000 ember, teljesen fölszerelve készenlétbe helyezkedett, az angol királynő hét hatalmas hajója elállta útjukat.

A fenyegető veszedelem fölszította Erzsébet egész tetterejét és kegyetlenségét, s elhatározta,

hogy véres küzdelem útján fogja elfojtani a lázadást, ami sikerült is neki. Elővigyázatból Stuart Máriát is elvitte a Tutbury-kastélyból a Warwick grófságban fekvő Coventry-be, ahol úgyszólván hozzáférhetetlen rabságba helyezte őt. Sőt felháborodása oly nagy, haragja oly mértéktelen volt, hogy szigorú parancsként hagyta meg Mária őreinek, hogy ha a katolikusok győznének s a foglyot ki akarnák szabadítani, öljék meg őt.

S e bevezető lépést követte a többi. Erőszakos fogságbahurcolás, keserves kínzások és véres halállal igyekezett megfélemlíteni a birodalom katolikusait. Saját hiveiben pedig egyre jobban növelte a katolikus vallás gyűlöletét s két kézzel szórta közéjük a pénzt, ami pedig ugyancsak nehezebbé eshetett a különben rendkívül fősvény királynőnek. Alba herceg segítő csapatait hét hadihajóval záratta körül a Calais-csatornán s nemcsak partralépésüket akadályozta meg, de lehetőleg Durham felé igyekezett őket viaszorítani. A két katolikus gróf pedig ennyi sikertelenség láttára nem bizott többé az ígért spanyol segítségben sem s elbocsátotta csapatait. Csak arra törekedtek most már, hogy saját személyüket biztonságba helyezték. Különböző pontokon lépték át mindketten a skót határt. Westmoreland biztos menedékhelyre talált a Sott, Ker, Hume és Johnston családoknál, amelyek mind Mária hivei voltak. Később pedig Flandriába menekült. A szerencsétlen Northumberland azonban egy Armstrong Hecky nevű rabló kezei közé jutott, aki jó pénzért kiszolgáltatotta őt Murraynak. Ez pedig Lochlevenbe, Mária régibb fogságába záratta s mint értékes kezest tartogatta ott.

A veszély elmúltával Erzsébet ismét könnyebben lélekzett föl. De az átélt szomorú tapasztala-

tok arra a meggyőződésre juttatták, hogy rettetesen kellemetlen és félelmetes helyzetbe juthat, ha oly veszedelmes foglyot, mint Stuart Mária, továbbra is megtűr országában. Hosszú ideig törte a fejét, miképen tehetné feltűnés nélkül ártalmatlanná a szerencsétlen skót királynőt; míg végre sikerült Murrayval oly alávaló egyezséget kötnie, amelyet valóban csak az ő alattomos, határt nem ismerő gonzsága volt képes kigondolni. Azt kívánta a skót kormányzótól, hogy szolgáltassa ki neki Northumberlandot, akit le akar fejeztetni. Murray pedig erre felajánlotta, hogy ő elvégzi helyette ezt a feladatot, ha viszont Erzsébet a fogolyért cserébe kiszolgáltatja neki Máriát, «hogy Skóciában fogva tarthassa és oly erős őrizet alá helyezhesse, hogy ne legyen többé alkalma megzavarni a két birodalom békéjét».

A két fattyú megértette egymást s az egyezés létrejött. De az isteni Gondviselés, egy tragikus eset segítségével, megmentette Northumberland és Mária életét. 1570. január 23-án ugyanis Linlithgow egy utcájában meggyilkolták Murrayt. Az eset következőképen történt:

Murray, a longsidei ütközet alkalmával elfogatta Mária egyik legragaszkodóbb hívét, Hamilton Jakabot, az előkelő Hamilton-család tagját, s az akkori polgárháborúk igazságtalan szokásához hiven, megfosztotta őt minden vagyonától. Hamilton Jakab feleségének szintén volt néhány kis birtoka az Esk partján s ezek egyikére vonult vissza, abban a biztos tudatban, hogy ezt, mint az ő személyes tulajdonát, nem kobozhatják el. A boszúvágyó Murray azonban még ezt a nyomorult kis fészket, a Woodhouselee dominiumot, sem hagyta birtokában, hanem egyik kedvenc emberére, Belledenre ruházta azt át. Ez a gonosz-

lelkű ember pedig még tetézte Murray kegyetlenségét. Egy téli éjszakán érkezett Woodhouselee-be s tekintet nélkül a ház jogos úrnőjének előkelőségére, vagy szerencsétlen helyzetére, berontott oda s éjjeli öltözetben, félmeztelenül üzte ki Hamilton hitvesét hajlékából. A boldogtalan asszony kétségbeesetten bolyongott egész éjjel a szomszédos erdőségben s ott találták meg másnap reggel haldokolva a kimerüléstől s félőrülten a kiállott ijedségtől.

E perctől fogva Hamilton Jakabnak nem volt egyéb gondolata, mint hogy megboszulja Murrayt a feleségét ért gyalázatot. A gyűlölet kitartásával s a boszúvágy szivós türelmével követte őt lépésről-lépésre s csak a kedvező alkalomra várakozott, mely végre Stirlingben elérkezett. Épen a győzelem reményétől mámorosan tért vissza Murray Edinburghba, de odavezető útjában Linlithgow falucskán is keresztül kellett mennie. Itt lakott a st. andréi érsek, Hamilton Jakab nagybátyja, és pedig egy, a fő utcán álló házban, mely előtt a kormányzónak okvetlenül el kellett haladnia. Hamilton Jakab, egy pillanatot sem veszítve, Linlithgowba sietett s négy órával előbb ért oda, mint Murray. A falucska úgyszólván teljesen protestáns volt, s a nép izgatottan készült a kormányzó lelkes fogadására.

Hamilton Jakab, egy kerti kapun át, észrevétlenül siklott be az érsek házába, aki akkor nem volt otthon. Sietve más lovat nyergelt föl, hogy boszújának kitöltése után azonnal elmenekülhessen. Azután erős barrikádokkal elzárta a házba vezető ajtót, hogy az, amennyire lehet, ellenálljon az őt üldöző néptömeg első rohamának. A házban volt egy félreeső fafolyosó. Ezt választotta Hamilton működése színhelyéül. A padlóra matracot helye-

zett, hogy felfogja lépteinek a zaját; a háttérben álló falra nagy fekete kendőt erősített, hogy elrejtse alakjának árnyékát; végül pedig négy golyót tett a fegyverébe s türelmesen várta az alkalmas perc elérézését.

Az utcán ide-oda hullámozott a nép, az ablakokból pedig kíváncsi szemek tekintettek ki. Mindnyájan készültek a kormányzó üdvözlésére. Végre hatalmas örömkialtások hangzottak föl s Hamilton Jakab készenlétbe helyezkedett. A menet lassan közeledett. Legelől jött Murray lovon, s körülötte a lelkes tömeg. Lépésben haladt előre, s az emberáradat néha megállásra is kényszerítette, hogy így viszonzhassa az üdvözleteket. Hamilton Jakab, a kielégített boszúvágy előérzetével, mint a szobor, mozdulatlanul állt helyén és nyugodtan nézte a közeledő csapatot. Murray szerencsétlen végzete úgy hozta magával, hogy épen az érsek háza előtt ismét meg kellett állapodnia néhány pillanatra. Ez azonban épen elég volt Hamiltonnak arra, hogy biztosan célozzon. A lövés eldördült és Murray, négy golyótól találva, lebukott lováról.

Az ijedség és borzalom az első pillanatban megbénította a tömeget. De a következőben már böszülten rohant az érsek házára, hogy kivoncsolja onnan a gyilkost. Hamilton Jakab azonban ekkor már kimenekült a kertajtón s készenálló lovára kapva, elvágatott.

Néhány órával később Murray meghalt: 1570. január 27-én.

IV FEJEZET

Signor Ridolfi Róbert örökké vidám, beszédes, figyelmes, szolgálatkész s mindenkihez egyformán szíves uracska volt. Mint bankár és mint a londoni olasz kereskedelmi társulat elnök-igazgatója előkelő urakkal állott összeköttetésben. Azok a hatalmas pénzüsszegek pedig, melyeket mérsékelt kamattal kölcsönzött a nemesség számos tagjának, jelentékeny befolyást biztosítottak számára udvari körökben s a kormány élén álló urak között is.

1571. márciusában egyszerre az történt, hogy Signor Ridolfi rendezgetni kezdte a bank ügyeit s mintha hosszabb időre távozni készülné, ismerőseinél búcsulátogatásokat tett. Hosszas tanácskozásokat folytatott a spanyol követtel, a ross-i püspökkel, aki Stuart Mária anyagi viszonyainak megbízottja volt Londonban, továbbá Norfolk herceggel, Lumley lorddal, Arundel gróf vejével, és más nagytekintélyű urakkal. Tekintettel állására s magas összeköttetéseire, mindez nem keltett feltűnést.

Miután pedig ily módon eleget tett az elővigyázó okosság és az udvariasság követelményeinek, egyik éjjel, gazdag kereskedő voltához illő fényes podgyással, elhagyta Londont, s néhány nappal később, szegény házalónak öltözve kopogtatott a thatsworthi várnak kapuján. Itt élt ugyanis

ezidőtájt Stuart Mária, a nemesszívű Shrewsbury grófnak nem is annyira felügyelete, mint inkább oltalma alatt. A grófné titokban katolikus volt s őszinte odaadással viseltetett Mária iránt, bár később, kényszerűségből, sok keserűségének lett akaratlan okozója. Talán, mert a házaló értékes dísz tárgyai megnyerték a tetszését, vagy talán azért is, hogy a szomorú királynőnek néhány kellemes percet szerezzen, hozzá is bebocsátotta a házalót. Mária hosszasan tárgyalt vele, mialatt Shrewsbury grófné állandóan a szomszéd szobában tartózkodott. A házaló pedig még aznap, úgy, amint jött, eltűnt Thatsworthból, hogy csakhamar ismét, mint a dúsgazdag Signor Ridolfi tűnjék föl egy Dünkirchen felé induló hajó fedélzetén.

S Erzsébet kémei, bármily alattomosak voltak is, ezúttal mégis drága zsákmányt szalasztottak el. Mert Signor Ridolfi nemcsak gazdag bankár és tekintélyes kereskedő, hanem egyszersmind ravasztermészetű olasz és veszedelmesen merész összeesküvő is volt, aki Londonban, mint V. Pius pápa titkos megbízottja működött. Ha Erzsébet mindenfelé szimatoló kopói kikutatták volna Signor Ridolfi podgyászát s rajta levő ruházatát, megtalálhatták volna ott Norfolk hercegnek s a ross-i püspöknek a legapróbb részletekig kidolgozott összeesküvési tervét, mellyel Máriát kiszabadítani óhajtották jogtalan fogságából.

Nem kisebb dolgot terveztek, mint hogy Erzsébet királynőt s a nagy tanács tagjait elfogják és a londoni Towerbe zárják, Stuart Máriát összeházasítják Norfolk herceggel, s úgy Skóciában, mint Angliában visszaállítják a katolicizmust. Kikérték munkájukhoz a pápának s II. Fülöpnek támogatását, ezenkívül pedig biztosan számítottak az angol előkelőségek és Stuart Mária skót hiveinek segít-

ségére, akiknek száma Murray halála óta ismét jelentékenyen emelkedett.

Norfolk herceg 6000 embert, 4000 fegyvert, 25 ágyút és löszert, valamint a harchoz szükséges pénzt kért a spanyol királytól. Ő a maga részéről megígérte, hogy 3000 lovast állít Angliában, ehhez még 2000 gyalogost szerez s magára vállalja az egész veszedelmes kísérletet, hogy a királynőt tanácsadóival együtt elfogja, Stuart Máriát pedig kiszabadítja. Azonkívül kötelezte magát, hogy negyven napig a holland határparton fekvő birtokán fog tartózkodni s felügyel ott az Alba herceg részéről kirendelt flandriai csapatok áthajózására.

Ridolfi teljhatalmú megbízatást nyert a skót királynőtől és Norfolk hercegtől, hogy e tervet részletesen közölje Alba herceggel, V. Piussal és II. Fülöppel. Ez volt a célja titkos utazásának. És Ridolfi, küldetésének megfelelőleg, tényleg Brüsszel felé tartott, hogy ott Alba herceget fölkeresse, majd tovább utazott Rómába a pápához s végül visszajövet II. Fülöphöz tért be Spanyolországba.

A hírneves Alba herceg ama spanyolok példájára, akikről följegyeztetett, hogy: «ha fukarkodtak is szavaikban, de nagyok voltak tetteikben» — szintén takarékoskodott ígéreteivel, de annál bőkezűbb volt cselekedeteivel. Ez okból olasz vendégének bőbeszédű fecsegése nem tett szert neki s II. Fülöphöz intézett levelében így ír róla: «túlságosan sok szót pazarol el».

Ennek dacára, érdeklődéssel hallgatta a híradást, de véleményét magába zárta s a hírnöknek semmitmondó választ adott. «Csak úgy általánosságban közöltem vele» — írja II. Fülöphöz intézett levelében — «hogy biztosíthatja a skót király-

nőt, valamint Norfolk herceget, hogy Felségednek hő óhajta a királynőt gond nélkül látni; hogy nagy lelki megnyugvásul szolgálja, ha a szóban forgó királynő ismét birtokába vehetné mindazt, ami őt jogosan megilleti, ha az egyház visszakapná jogait, s ha az igazságtalanul szenvedők vigasztalást nyernének. Ezenkívül tudom, hogy Felséged nem szívesen látná, ha a királynő Skócián vagy Anglián kívül lépne házasságra, s hogy szabadon, tetszése szerint választhat férjet, föltéve, hogy az katolikus és kifogástalan jellemű. Értésülve arról is, hogy a követ Franciaországba készül, szükségesnek láttam figyelmeztetni néhány kiváló fontosságú pontra. Mivel pedig a királynőnek, a hercegnek, valamint összes hűveiknek sorsát szívénkön viseljük, azt is megemlítettem, hogy a királynő érdeke szigorú titoktartást követel, s vigyázzon, nehogy épen ő legyen okozója a tervek megghiúsulásának.»

Ez a válasz elég volt arra, hogy Ridolfit föllelkesítse. Azonnal öt követet küldött szét: Stuart Máriához, a ross-i püspökhöz, Norfolk herceghez, a spanyol követhez és Lumley lordhoz, hogy tudomásukra hozza, mily kedvező hangulatban találta Alba herceget. A titkosjegyző leveleknek írásánál bizonyos Bailly Carlos nevű flamand könyvkereskedőre volt utalva, aki a ross-i püspöknek bizalmas embere volt. S a jó Ridolfi az ő szokásos bőbeszédűségében sokkal többet árult el Alba nyilatkozataiból, mint szabad lett volna.

Ridolfi április végén folytatta útját Róma felé. Május 7-ikén pedig Alba herceg húszoldalas levelet írt II. Fülöpnek, s ebben, a Simancas levéltárában őrzött, iratban részletesen ismerteti Norfolk terveiről alkotott véleményét. A herceg helyeselte úgy a tervet, mint annak végső célját.

Megérttette II. Fülöppel, hogy mint katolikus uralkodónak kötelessége támogatni a skót királynő kiszabadítására irányuló törekvéseket és fölhasználni a katolicizmus visszaállítására kedvező alkalmat. Helyeselte továbbá Máriának Norfolkkal kötendő házasságát is. «Norfolk — írja Alba — mindig jó katolikus igyekezett lenni s az is volt. És bár időnkint titkolni volt kénytelen hitvallását, cselekedetei, különösen gyermekeinek nevelése körül mindig fényesen bizonyították hitűségét».

Ami a kivitel módját és eszközeit illeti, Alba herceg nem ajánlotta, hogy Fülöp már most nyilvánosan segítő társul lépjen föl, mert ez arra vezethetne, hogy a németek vallási, a franciák pedig politikai okokból ellene dolgoznának. Az esetben azonban, ha Norfolknek sikerülne Erzsébetet hatalmába ejteni, vagy pedig ha ez utóbbi természetes vagy egyéb uton meghalna, úgy egy csapásra eloszlanának az összes nehézségek, mert ez esetben senkisé sem láthatna egyéb célzatot Fülöp támogatásában, mint azt, hogy érvényesíteni akarja Máriának az angol trónra való jogát.

«Úgy vélem — írja a herceg Fülöpnek — hogy az angol királynő halála esetén — történjék az természetes vagy más módon — vagy ha Norfolk herceg hatalmába jutna, Felségednek föltétlenül föl kellene használnia a kedvező alkalmat, mely lehetővé tenné törekvéseink sikerét, t. i. jelzett szigetekben szent hitünknek s az állam békéjének visszaállítását. A válasz tehát úgy szólhatna, hogy a dolgok ezidőszerinti állását tekintve, sem Felségedre, sem reájuk nem volna kedvező, ha Felséged támogatná vállalkozásukat. Emellett azonban ígéretet nyerhetnek arra nézve, hogy ha az említett három eset valamelyike, t. i., ha az angol

királynő természetes vagy erőszakos halála, vagy fogságba esése bekövetkeznék, számíthatnak a kért 6000 emberre és pedig úgy, hogy az óhajtott összeköttetés nemcsak negyven nap múlva, mint azt Norfolk mondja, de harminc, sőt kedvező szél esetén talán már huszonöt nap múlva is létrejöhetne. Ők azután gyorsan hozzám vagy utódomhoz, Felséged állami helytartójához csatlakoznának, aki teljhatalommal bírna bárminemű intézkedésre. A dolgot így oly könnyen kivihetőnek tartom Felséged részéről — végzi sorait a herceg — hogy ha most hirtelen arról értesülnék, hogy a jelzett esetek egyike beállott, s ők útban vannak felénk, egy pillanatig sem haboznék, hanem Felséged további intézkedését be sem várva, azonnal munkához fognék. Mert én ismerem Felséged szándékait s azok szerint cselekszem mindaddig, míg ellenkező parancsot nem kapok».

Ez a levél május 7-én indult útnak Brüsszelből s május 22-én már Fülöp kezeiben volt.

Ridolfi, Rómából visszatérőben, június közepén ért Spanyolországba. A király 28 án fogadta Madridban. Az olasz, Stuart Mária és Norfolk igazoló iratain kívül még egy levelet hozott a pápától, melyben ez alapos indokokkal támogatva sorait, arra kéri Fülöpöt, ajándékozza meg Ridolfit teljes bizalmával, hallgassa meg megbízatását és bocsássa rendelkezésére a szükséges segítő eszközöket. Fülöp az ő szokott óvatosságával hallgatta meg a követet, majd az Escorialba küldte Feria herceghez, aki hosszasan tárgyalt vele. Ugyanott július 7-én fontos tanácskozást tartottak, amelynek jegyzőkönyve ma is megvan Simancas város levéltárában.

A tanácskozáson Feria és Eboli hercegek, de Velasco Márton dr. és Szent János főperjele,

Don Hernando de Toledo vettek részt. A legkülömbözőbb oldalokról megvilágítva tárgyalták az ügyet, míg végül abban egyeztek meg, hogy a legokosabb és legtanácsosabb az egész ügyet Alba hercegre bízni, cselekedjék ez úgy, amint azt Isten dicsőségére és a király javára legjobbnak véli. Irták tehát Albának, valamint londoni követének, s levelükben ismételten a legnagyobb titoktartást ajánlották, mert mihelyt a dolog kitudódnék, Mária királynőnek és Norfolk hercegnek halála meg volna pecsételve».

Szerencsétlenségre azonban, már Ridolfi első meggondolatlansága veszedelembe sodorta Norfolkot. A flandriai könyvkereskedő, Bailly ugyanis gyanut keltett, mikor a rábizott öt levelet Angliába vitte; és bár a nagytekintélyű ross-i érseknek sikerült elfognia a leveleket még mielőtt azok Cecil kezeibe jutottak volna, Baillyt mégis elfogták s a Towerbe zárták, ahol kínzatása közepett mindent elárult, amit Ridolfi, aki «oly pazarló volt szavaival», Brüsszelben közölt vele. Ez ugyan nem fedte még föl az összeesküvést, de elég volt arra, hogy Cecilt figyelmessé tegye s hogy óvatosságból elfogassa és szigorúan őriztesse a ross-i püspököt.

De nemsokára egy sokkal súlyosabb természetű árulás tartóztatta föl a jól induló vállalkozást; s az Alba herceg és II. Fülöp által megsejtett veszélyek csakhamar beállottak. Norfolknak volt egy Higford nevű titkára, aki már alig várta urának romlását. Ez a nyomorult azokat a terhelő papirokat, melyeket ura elolvasás után átadott neki, hogy tűzbe vesse azokat, elrejtette egy titkos rejtekhelyre a herceg ágya alá. Nemsokára úgy alakultak a körülmények, hogy pénzádományokkal kellett föntartani Mária hiveinek

ragaszkodását. S Norfolknek az a szerencsétlen ötlete támadt, hogy Higfordot bizza meg a pénz közvetítésével. Ez a hűtelen, cselszövő titkár pedig először is elfogatta és a londoni Towerbe záratta magát, majd ott elárulta Cecil előtt azt a rejtekhelyet, melyet ő maga készített Norfolk hálószobájában. Az ott megtalált papírok azután a képzelhető legterhelőbb adatokat juttatták Cecil kezébe. Ott volt Ridolfi följegyzése küldetését illetőleg s az egész összeesküvési tervezet, az összeesküvők neveivel együtt; ott volt továbbá Norfolknek címezett tizenkilenc levél Stuart Máriától és a ross-i püspöktől s ezenkívül még számos levél és irat, melyeknek tartalma az angol és skót urak százait keverte az ügybe.

Ez a borzasztó fölfedezés óriási rémületet keltett Londonban s az egész birodalomban. És nem ok nélkül. Mert Erzsébet haragja, mely már addig is elég nagy volt, most Cecil izgató befolyására, határt nem ismerő, fékezhetetlen erővel tört ki. Nem telt bele 24 óra és a Norfolk irataiban szereplők mindegyike elfogatott és kínpadra feszítettetett. A spanyol követet kiutasították az országból; Stuart Máriát, mint a legutolsó gonosztevőt, a Thatsworth kastély két szobájában tartották fogva; Norfolk herceget pedig a londoni Towerbe zárták.

Norfolk kezdetben állhatatosan tagadott minden reá irányuló vádat, mert azon szilárd meggyőződésben élt, hogy nem bizonyíthatnak reá semmit. Csak akkor roskadt össze, amikor a már régen elégettnek hitt papírokat látta s egyszerre nyilvánvalóvá lett előtte titkárának sötét, alattomos árulása. Nem tagadott most már semmit s csak azzal foglalkozott, hogy kellőképen előkészüljön a halálra.

Egy 27 grófból és lordból álló bíróság Norfolkot az összeesküvés vezetőjének nyilvánította s ez alapon halálra is ítélte. Erzsébet több ízben aláírta, majd ismét visszavonta aláírását, hogy ily huza-vonával bizonyítsa részvétét és ítéleteinek szelid voltát. Méltó társra akadt ebben Cecilben, aki egyre az ítélet aláírására unszolta. A királynő végre — mintegy az unszolásnak engedve — beleegyezett. Előbb azonban, hogy még inkább fedezze kegyetlen határozatát, kérdést intézett a parlamenthez is. Ez pedig Ceciltől megdolgozva, azt válaszolta, hogy a királynő biztonsága föltétlenül megköveteli Norfolk herceg halálát és hogy «gyökerében irtassék ki a baj, Stuart Máriát is el kell távolítani az élők sorából.» Ezekután Erzsébet látszólag fájo szívvel s csak a kényszerűségnek és az országgyűlés kívánságának engedve, aláírta Norfolk halálítéletét. A skót királynőt illetőleg azonban az ő szokott kétszínűségével s az udvarában élő piperkőcök émelyítő virágos szavaival akként válaszolt, hogy — úgymond — lelke fölháborodik arra a gondolatra, miszerint megölje azt a madárkát, mely a karvaly karmai előtt az ő ölébe menekült.

V FEJEZET

Norfolk herceg halála fölött izgatott levélváltás indult meg a két királynő, Erzsébet és Mária között. Erzsébet elég arcátlan volt szemére lobbantani Stuart Máriának hálátlanságát iránta, aki alattvalóinak üldözésétől és a legborzalmasabb haláltól mentette meg. Közben egy pillantást engedett vetni arra a lehetőségre is, hogy ez a sors még mindig elérheti.

Mária határozott büszkeséggel válaszolt ez írásra s egyben erélyesen tiltakozott az ellen, hogy bántalmakon és keserőségeken kívül Erzsébet részéről egyébben is lett volna része. Fölsorolta mindazt a szenvedést, amely Skóciából való megérkezése óta nyomon követte. Goromba kifakadásait s fenyegetéseit öntudatos megvetéssel viszonzta. «Isten — írja levelében — aki eddig türelmet adott szerencsétlenségem elviselésére, arra is erőt fog adni, hogy ha szükséges lesz, a halállal is bátran szembe nézzek.»

A halál!... hiszen épen Mária halála volt az, ami most szakadatlanul foglalkoztatta Erzsébet agyát. Egyszer jónak látta, máskor elvetette ezt a gondolatot, aszerint amint gyűlölete, vagy álszenvedő gyávasága kerekedett benne felül. Végre elhatározta, hogy megvárja a kedvező alkalmat, melynek segítségével feltűnés és veszély nélkül elteheti Máriát az útból. Egyelőre csak annyit

tett, hogy megváltoztatta eddigi taktikáját. Tőle telhetőleg igyekezett enyhíteni Mária fogságának szigorúságát, emellett azonban gondja volt a kellő óvatosságra, elővigyázatra is. S míg egyrészt úgy látszott, tudomást sem vesz Mária létezéséről, másrészről titokban hamis tervezgetésekbe bocsátkozott vele, hogy így állandóan ébren tartsa benne a szabadulás reményét s meggátolja abban, hogy Anglián kívül kereszen támogatást.

A kedvező alkalom, melyet Erzsébet kitartó gyűlölete oly epedve várt, nemsokára megérkezett. Az 1572-iki év augusztusában rettenetes katasztrófa történt Párisban. Véres tragédia, melyet a történelem joggal ítél el s amelyet, miután szoros összeköttetésben áll történelünkkel két hiteles okirat nyomán, ezúttal behatóan ismeretünk. Az egyik irat Alba hercegnek Boussu gróf holland kormányzóhoz intézett levele, melyet Mous levéltárában találtak; a másik pedig Anjou hercegnek, a későbbi III. Henriknek tudósítása, mely a Petitot-féle gyűjteményben van letéve.

1572. augusztus 22-én délben Franciaország admirálisa, Coligny Gáspár, a hugenották vezére kilépett a Louvre-ból és a Bethisy-utcán át lakása felé tartott. Amint lassú léptekkel, útközben levelet olvasva, elhaladt Willemur-nak, a Guise herceg egykori kincstárnokának háza előtt, egyszerre két lövés érte. Az egyik golyó leszakította jobb kezének hüvelykujját, a másik pedig a baltenyérébe furódott, keresztül törte a csontot és a könnyöktől mintegy két ujjnyira került ismét elő. A ház ajtaja belülről el volt reteszelve és a gyilkos menekülésére egy kitűnő spanyol ló állott készen. Mindez élénken emlékeztetett Murray meggyilkoltatásának körülményeire.

A dühöngő admirálist lakására vitték. Azon hitben, hogy a golyók meg voltak mérgezve, a sebesült már a halál küszöbén képzelte magát. Nem sokkal a merénylet után a hugenották tanácskozásra jöttek össze. Elhatározták, hogy ösztetoboroznak 4000 embert a St. Germain városrészről, megtámadják a Louvre-t; és az anyakirálynőt, a királyt és fivéreit, Anjou és Alençon hercegeket meggyilkolják, mert az admirális őket tartotta szerencsétlensége okozóiu. IX. Károlyt illetőleg azonban csalódott Coligny, mert amint az Anjou herceg leírásából kitűnik, csak ő és Medici Katalin akarták eltenni az admirálist láb alól, miután azt hitték, hogy rendkívüli befolyást gyakorol a királyra. Károly király, bár nem nagyon bízott a veszedelmes hugenottában, mégis sajnálattal értesült szerencsétlenségéről és sógorát, a navarrai királyt, Bourbon Henriket, a későbbi IV. Henriket, aki maga is hugenotta volt, elküldte látogatására. Bourbon Henrik négy nappal ezelőtt vette feleségül Valois Margitot, a híres Margot-ot, amint őt Károly fivére s többi hozzátartozója nevezte.

Az admirális keserves panaszokkal fogadta a navarrai királyt s Alba herceg leírása szerint a következőket mondotta: «Jól tudja, Monseigneur, mily hűségesen szolgáltam megboldogult édesapját és nagybátyját, Condé herceget és milyen hő óhajtasom volt, hogy Önt ép oly hűséggel szolgálhassam. De most, hogy halálosan megsebesültem (mert a golyók meg voltak mérgezve) elhatároztam, hogy életem utolsó órájában végrendeletet készítek s Önre hagyom örökségként a francia királyságot.»

Ezután közölte a navarrai királlyal a hugenottákkal kovácsolt tervét, mely szerint a St. Ger-

main városrészben összeállítják hiveiket, a királyt, a királynőt és a hercegeket meggyilkolják, s őt kiáltják ki Franciaország és Navarra királyává. Tervük kivitele abban az időtáiban semmi nehézségbe sem ütközött, mert a királynő politikája s a Guisek gyűlölete ijesztő mértékben növelte a hugenották pártját.

A navarrai király szomorúan, gondolataiba mélyedve tért vissza a Louvre-ba. A koronára való kilátás legkevésbé sem enyhítette nemes lelkében az előre látható szerencsétlenségek tudatát. Felesége, Margot királynő azonnal észrevette izgatott lelkiállapotát s a női gyöngédség és a mézes hetek varázsa segítségével sikerült megtudnia tőle mindent, amit az admirális mondott. Rémülten tudatta Margot anyjával és Anjou herceggel a készülő veszedelmet, akik viszont sietve értesítették arról Károly királyt is, miközben a védelem, a menekülés egyetlen módja gyanánt Coligny halálát s a hugenották száműzetését jelelték meg. Károly, anyjának és fivérének kényszerítő unszolására végre beleegyezett, hogy a hugenottákat becsalják a számukra készített csapdába, csak azt kötvén ki, hogy Coligny életét kíméljék. De hisz épen ez az élet állott Katalinnak és Anjou-nak útjában! Azért oly annyira ostromolták a királyt kéréseikkel, oly veszedelmeket és rémképeket állítottak szemei elé, hogy Károly végre ebben is engedett s amint Anjou mondja tudósításában «magából kikelve emelkedett föl helyéről és megesküdtött mindenre, ami szent, hogy ha az admirális életét kéri tőle, öljék hát meg őt azonnal; de vele együtt egyetlen hugenotának se kegyelmezzenek, hogy így minden további veszedelemnek útját vágják.»

E szavakkal izgatottan távozott a szobából,

magukra hagyva ott anyját és fivérét. Ezek azonnal munkához láttak és anélkül, hogy akár a nap hátralevő részében, akár este s az éj első felében egy pillanatra is elhagyták volna a palotát, — Guise herceggel és darabontjaival egyetértve, borzasztó tervet eszeltek ki. Úgy határozták, hogy amint megkondul St. Germain L'Auxerrois templomában az éjféli harang, megkezdik a vérfürdőt, még pedig Coligny admirálisnál, akinek meggyilkolását Guise herceg vállalta magára. Azután kiosztották a szerepeket, kinevezték a vezetőket s a legnagyobb gyorsasággal kiadták a parancsokat. Végül megegyeztek még abban is, hogy a katolikusok, ismertető jelül, fehér karszalagot és kalapjukon fehér keresztet fognak viselni. Éjfélikor a királynő és Anjou herceg, néhány órai pihenőre tértek. De már jóval napkelte előtt ismét talpon voltak s Károly királlyal együtt nesztelenül a Louvre főbejárója közelében fekvő s az udvarból is elérhető szobába vonultak, hogy ott várják be a vérfürdő kezdetét.

Még hajnalodni sem kezdett a megbeszélte jeladás sem hangzott még el s a három nagy vétkes már régen várt és félelemtől elszorult szívvel figyelt a sötétségben. Egyszerre egy pisztolydurranás szakította meg a nyomasztó csendet. Azt sem tudhatták honnan jött, azt sem, hogy kire célozott. «És ekkor» — írja Anjou herceg — oly rettenetes félelem vett rajtunk erőt, s oly világosan láttuk vállalkozásunk irtózatos következményeit, hogy az igazat megvallva, meg sem gondoltuk mit teszünk, amikor sietve, egy pillanatot sem veszítve, egy nemest küldtünk Anjou herceghez azzal a határozott parancsszerű kívánsággal, hogy térjen vissza lakására és óvakodjék bármit is tenni az admirális ellen. Biztosra vettük,

hogy ezzel az intézkedéssel minden egyéb veszedelmet is elhárítottunk, mert hiszen úgy egyeztünk meg, hogy semmi se történjék Párisban addig, míg az admirális életben van. Az elküldött nemes azonban csakhamar azzal a hírrel tért vissza, hogy a parancsunk későn érkezett, az admirális már halott s a gyilkolás már a többi városrészekben is megkezdődött.»

És csakugyan Guise herceg saját felelősségére siettetette a Coligny ellen intézett támadást. Alba herceg következőképen írja le az irtózatot: «Augusztus 24-én, szent Bertalan éjjelén egy órakor a Guise és Aumale hercegek, továbbá Angulema lovag behatoltak az admirális házába. Kiséretük egy része azonnal a hálószobába rontott s az ott talált embereket, akik kardjaikkal igyekeztek megvédeni a beteget, ellenállásuk dacára lefegyverezték s meggyilkolták. Az admirális a történeteket látva, kinyújtózkodott ágyában és halottnak tetette magát. Támadói azonban sebesült karjánál fogva kiragadták fekvőhelyéről s Cousin herceg, aki csakugyan halottnak hitte, ki akarta őt dobni az alacsony ablakon. Az admirális azonban, hogy ezt megakadályozza, lábát a falhoz feszítette, mire Cousin gúnyos nevetéssel így szólt:

— Vagy úgy, vén róka! Csak tettetted magad halottnak?

S e szavakkal az ablakon át az udvarba hajtotta s lekiáltott az ott várakozó Guise herceghez:

— Ime itt van Monsigneur, az ön atyjának gyilkosa.

Guise az admirálishoz lépett s csak ennyit mondott:

— Elnyerted a büntetésedet, nyomorult!...

Isten ments, hogy véreddel bemocskoljam a kezemet!

És miután lábával egyet rugott rajta, tovább ment néhány lépéssel. Erre más közeledett Colignyhez és pisztollyal fejébe lőtt. Majd pedig kosárba téve a holttestet, végig vonszolták a városon. Végül egy lovag levágta a fejét s kardjára szúrva e szavakkal vitte végig az utcákon:

— Ez azon gonosztevő feje, aki oly sok kárt okozott a francia birodalomnak.

Az országgyűlés tagjai maguknak követelték az admirális tetemét, hogy most végrehajthassák a reá — még első lázadása alkalmából — kimondott ítéletet, t. i. hogy fölakaszthassák. A holttest azonban annyira meg volt csonkítva, hogy lehetetlenség lett volna összeállítani szétszórt darabjait. Ha a Guisek csak négy órával későbbre halasztották volna véres munkájukat, az admirális ugyanezt tette volna velük, mint amit most ők tettek vele, sőt még a királyt és fivéreit is legyilkoltatta volna. Colignytól távozva, La Rochefoucault házába vonultak, annak urát is megölték, valamint egyáltalában mindenkit, aki kezük ügyébe került. Így az ő fegyverük által pusztult el a többi között Bricquemault, Retz marquis, Lespondilles, Telligny és még 72 tekintélyes lovag, kiknek teste órákig az utcán hevert. Ugyanezen idő alatt a király őrsége meggyilkolt minden Párisban talált hugenottát s a holttesteket a folyóba vetették. És mindez oly gyorsan történt, hogy rövid idő alatt 3000 embert pusztítottak el. A legelőkelőbb lovagokat, mint a döglött állatokat, kutakba és szemétdödrökbe dobták. Rouenban 10—12.000 hugenottát öltek meg, Meaux-ban és Orleáns-ban pedig valamennyit eltávolították az élők közül.

A leírt borzalmas események után nemsokára Comicourt ura búcsuzni ment az anyakirálynőhöz, mely alkalommal egyúttal feleletet kért megbízatásának tárgyára vonatkozólag. A királynő erre Krisztusnak a Keresztelő tanítványaihoz intézett szavaival válaszolt: «Ite, et nuntiate quae vidistis et audivistis: caeci vident, claudi ambulat, leprosi mundantur, etc.* De azt se felejtse el megmondani Alba hercegnek, hogy «Beatus qui non fuerit in me scandalizatus» és hogy közte és a katolikus király között az állandóan jóindulatú érintkezés ezután is fönnt fog maradni.»

Mindennek a hire csakhamar eljutott az angol udvarba is, és pedig nem az itt vázolt, lehetőleg szelid formában, hanem a hugenottáknak erősen túlzott leírásában.

Erzsébet fölháborodással és borzalommal fogadta az értesítéseket, bár azonnal fölismerte azokban a terveire nézve kedvező lehetőségeket t. i. hogy ha Stuart Máriát kiszolgáltatja a protestánsok boszújának, azok a szenvedett sérelmeket hasonlóval fogják viszonzni.

Titokban közölte terveit akkori kegyencével, az álnok Leicesterrel és Cecillel, akinek Mária iránti gyűlölete, ha nem is haladta túl Erzsébetét, de legalább is lépést tartott vele. Abban mindannyian megegyeztek, hogy nem tanácsos Máriát Angliában kivégezni. Jobbnak vélték kiszolgáltatni őt skót alattvalóinak, hogy azok végezzenek vele. E célból szükséges volt, hogy Skócia kormányzójával is tárgyalásba bocsátkozzanak, úgy, amint azt Murray életében tették.

* Menjetek és jelentsétek, amit láttatok és hallottatok: a vakok látnak, a bénák járnak, a poklosok megtisztulnak, stb.

Murrayt, hála Erzsébet cselszövő intézkedésének, Lennox gróf követte a kormányzásban. Két év lefolyása után 1571. szeptember 4-én azonban őt is meggyilkolták. Halála után az öreg Mar gróf jutott hatalomra, aki Morton befolyása, úgyszólván vezetése alatt állt. E két egyénre támaszkodva, Erzsébet biztosra vette terve sikerét.

Killegrew Henriket, Cecil sógorát e célból, két rendbeli megbízással, egy hivatalossal és egy titkossal Skóciába küldte. Az első arra irányult, hogy Laird de Grange-t és Lithingthont, akik ez időszereint Edinburgh várában rejtőzködtek, kiengesztelje haragosaival, t. i. a kormányzóval és Mortonnal. A második megegyezést óhajtott létesíteni a kormányzó és Morton között Stuart Mária halálát illetőleg.

Ez utóbbi megbízatást Erzsébet királynő Leicester és Cecil jelenlétében adta. Hozzá tette sajátkezűleg írt utasításait is, melyek hivatva voltak meggyőzni Mar grófot és Mortont arról, hogy Mária élete útjában áll a két birodalom biztonságának, de hogy nem illenek őt Angliában kivégezni, hanem Skóciában, saját alattvalóinak felelősségére kell végezni vele. Erzsébet ezenkívül meghagyta a követnek, hogy egész alattomoságát és ügyességét fölhasználva, úgy intézze a dolgokat, hogy a kormányzó és Morton saját maguk kérjék az áldozat kiadatását. Ezúton gondolta elérhetőnek, hogy míg egyrészről háborítatlanul fogja élvezni a véres drámát, másrészről senkisémmé vádolhatja majd őt rosszindulatról.

Killegrew szeptember 1-én távozott Londonból és Skóciába érve, ott ép oly fölháborodást és izgatottságot talált — a Bertalan-éji vérfürdő következtében — mint Angliában. Összeköttetésbe

lépett az elaggott Knox-al, aki — bár gutaütés következtében félig megbénulva tartózkodott Edinburghban — még mindig képes volt a szószerke lépni s gyűlölettől izzó beszédben kikelni a katolikusok ellen s élesíteni a Stuart Mária iránti boszúvágyat hiveinek lelkében. Ily hatalmas segítség mellett Killegrewnak nem nagy fáradságba került Mortont rábírní a tervezett gonoszságra. Mar azonban, talán mert még alattomosabb, vagy talán mert mégis valamivel jobb lelkületű volt, nem adta oly hamar beleegyezését; különböző ellenvetéseket tett. Erzsébetet azonban nyugtalanította ez a huza-vona, miért is bűntársával, Leicesterrel és Cecillel, szept. 29-én a következő levelet íratta Killegrewnak:

«A legnagyobb titoktartás mellett, de most már sürgősen és erélyesen kezébe kell vennie a magára vállalt ügyet. Napról-napra, és óráról-órára világosabban látjuk, mily mulhatatlanul szükséges a dolog mielőbbi elintézése. Az ön buzgalmának pedig annyival is nagyobbnak kell lennie, mert hiszen jól tudja, hogy személyes biztonsága, birodalmunk sorsa és vallásunk érdeke forog kockán. És mindezen veszedelmek sokkal jobban fenyegetik önt, mint minket... Értesse meg e veszedelmeket mindazokkal, akik eddig még meg nem értették volna azokat, s higgye el nekünk, hogy most egyedüli teendője, megbízatásának gyors elintézése».

Killegrew így is cselekedett. Némi alkudozás után megegyezett Mortonnal és a kormányzóval a «nagy ügy»-ben (the great matter), mint ők nevezték. Elhatározták, hogy Erzsébetet megszabadítják vetélytársnőjétől, Stuart Máriától és pedig úgy, hogy négy órával kiszolgáltatása után már megfosztják életétől.

A két skót gróf azonban kárpótlásul oly magas követelésekkel állt elő, hogy a büszke és alattomos Erzsébet nem fogadhatta el azokat. Mikor pedig újból föl akarta keresni őket kétszinű ajánlataival, az isteni Gondviselés ismét kiszakította kezéből a zsákmányt. Mar herceg ugyanis azon év október 28-án — mérgezést sejtető körülmények között — hirtelen elhunyt.

Igy halt meg az a négy herceg, aki bitorolta Stuart Mária kormányzói hatalmát és eltulajdonította örökölt jogát. Murrayt és Lennox-ot meggyilkolták, Mar hirtelen, gyanús halállal halt meg, utóda Morton pedig vérpadon végezte életét.

VI FEJEZET

Eközben a fogoly skót királynő egyre jobban hervadt. Erzsébet szeszélye és rosszindulata egyik várból a másikba hurcoltatta. Minden nappal egy-egy reménye tűnt el. Immár tíz év 1572-től 1580-ig múlt el életéből folytonos szenvedések, egyre növekvő keserőségek között. Sheffield nyirkos levegője következtében erős rheumában szenvedett, májbaja pedig, mely nyomasztó gondjainak súlya alatt rohamosan rosszabbodott, rendkívüli fájdalmakkal gyötörte. De a szenvedések e láncolata úgy hatott Mária lelkére, mint a rohanó hegyipatak árja, mely a magával ragadott kavicsokat simítja, csiszolja érdes szögleteiket, ragyogó, sima felületekké fényesíti. Így a szünni nem akaró gyötrelmek fölvilágosító, tisztító kegyelemként működtek Mária lelkében s őt ama bámulatos magaslatra emelték, ahol az Isten akaratában való keresztény megnyugvás s a szelid, megbocsátó türelem veszik gyámolító karjaikba a szerencsétlenségben roskadozót.

A szegény fogoly a nap legnagyobb részét jámbor imákkal töltötte; azt a néhány órát pedig, melyet az alvástól, vagy fogházőrének éberségétől elcsenhetett, nagy kiterjedésű levelezésének elintézésére fordította. Ez uton tartotta ugyanis ébren hiveinek hitét és bizalmát, valamint rokonainak s a vele összeköttetésben álló hercegeknek

barátságát és szeretetét. Időnkint költői hajlamai is fölébredtek; s a fájdalmas ihletettség egyik ily órájában költötte a következő sajátkezűleg írt, keltezés nélküli verssorokat, melyeket halála után találtak meg iratai között:

Mi vagyok teremtőm! s miért, miért élek?
 Vagyok erőtlen test, mit elhagy a lélek
 Vagyok sors lapdája, árnyék, lenge, balog,
 S reményem csak az, hogy vágyamba meghalok.
 Csituljatok tehát ellenségim lassan,
 Égbetörő lekem nem járhat magasban!
 Prédája vagyok a falánk fájdalomnak
 Várjatok, bosszútok nyomban felujjonghat,
 És ti jó feleim s ki szavamra kész még,
 Tudva, hogy elhagyott szerencse, egészség,
 S nem tehet semmitse, aki túrva szenved:
 Kérjétek, szakadjon vége életemnek.
 S megbűnhődve itt lenn, már-már utrakészen,
 Az örök örömből kapjam ki a részem!

Ezenek kívül még kézimunkában keresett némi szórakozást, annyival is inkább, mert rendkívüli kezűgyességgel birt. Ártatlan örömét lelte továbbá madarak, kutyák gondozásában és betanításában is. «Glasgow úr — írja a hasonló nevű város herceg-érsekéhez, franciaországi megbízottjához intézett levelében — kérem küldjön számomra berber-i tyúkokat és galambokat; szeretném látni, hogy miképen szokják meg az itteni éghajlatot. Nagy örömet szerezne nekem, ha fel tudnám nevelni őket kalitkában, úgy amint azt egyéb madaraimmal szoktam tenni.» Más alkalommal meg így ír: «Ha Guise bibornok úr, a nagybátyám Londonba megy, reméllem küld nekem néhány kis kutyát; s bízom benne, hogy ezt ön is megteszi. Mert olvasáson és himzésen kívül nincs egyéb szórakozásom, mint amit e kedves állatkák szereznek. A kis kutyákat kérem, jól becsomagolva, kosarakban juttassa hozzám.»

Ez időtájt egyébként a boldogtalan királynőnek nagy vigasztalásban volt része, ami meg is maradt élete utolsó percéig. A királynő iránt mindig kiváló jóindulatot tanúsító V. Pius pápa rendeletére és az ő közvetítésével ugyanis állandóan egy katolikus pap volt a közelében. Senkitől föl nem ismerve, szolga öltözetben és minőségben élt ott, titokban azonban szent misét mondott, kiszolgáltatta számára a szentségeket s Mária hálószerájában, egy rejtett szentségtartóban őrizte az Oltáriszentséget. Az akkori szigorú törvények s a katolikus papok borzasztó üldöztetése szinte tulzottan elővigyázókká, óvatosakká tette őket, úgy, hogy nem egy hősi lelkületű papnak — aki ismeretlenül megosztotta a skót királynő fogságát — egészen nyoma veszett. Jézus társaságáé a szerencse, hogy egyik legmerészebb tagját, a nagyhírű flamand származású Gradano Miklós atyát, a királynő szolgálatára kirendelvén, ennek képét lovagi állöltözetben, még ma is mutogathatja a loyolai királyi kollegium képtárában.

Eközben, hiveinek fáradozásai következtében ismét egy új reménysugár világította meg a szerencsétlen királynő fogságát és üdítő balzsamként hatott a nélkülözéstől, gondtól zaklatott s már majdnem csak a természetfölötti dolgok iránt fogékony lelkületére.

V. Pius utóda, XIII. Gergely, akiben Mária elődjéhez hasonló lelkes védőre talált, úgy tervezte, hogy Máriát Anglia és Skócia királynőjének proklamálja s eljegyzi őt az ausztriai Jánossal, a lepantói és tuniszi hőssel, aki a pápának II. Fülöphez intézett levele szerint kiválóan alkalmasnak látszott e szerepre. E célból XIII. Gergely, egy — V. Piuséhoz hasonló — bullát bocsátott ki, melyben Erzsébetet eretnokség miatt kiközösíti az egyház-

ból, őt a trónról leteszi és a spanyol királyt, valamint ausztriai János vezénylete alatt álló csapatait, támogatja szándékukban. II. Fülöpnek a pápa élénk részvételével szemben tanúsított közönyössége azonban ezúttal 1577-ben is úgy, mint az előző alkalommal 1574-ben, zátonyra jutatta a vállalkozást . . .

Ekkor azonban olyasmi történt, ami egy csapásra fölrázta Máriát kábultságából s teljes erejével újból fölébresztette benne anyai szeretetét és királynői méltóságának tudatát. Rég időtől fogva égette már szívét egy mélyre vágott seb, amely az idő múlásával még inkább nagyobbodott . . . Fia, a kis Jakab herceg, Mária lochleveni fogsága óta, teljesen a lázadók kezében volt s a nagy protestáns Béze Tivadar egyik tanítványának, Young Péternek és Bothwell sonettjei alávaló hamisítójának, Buchanan Györgynek a felügyelete alatt, teljesen a tévtanok szellemében neveltetett. A gyermek szépen növekedett s éveinek számával együtt erősödött benne a protestáns szellem és a katolikus egyház elleni gyűlölet. Képzeltető, mily rettenetes fájdalmat okozott a katolikus érzelmű királynő anyai szívének az a gondolat, hogy nemsokára elérkezik az az idő, amikor a szerencsétlen Skócia, egy protestáns, a katolikus egyház iránt ellenséges indulattal viseltető uralkodó fenhatósága alá kerül és még hozzá ez az uralkodó a Stuartok családjából származik. Anyai gyöngédsége és mint katolikus királynőnek vallása iránti kötelessége kegyetlen harcot vívtak egymással lelkében s még jobban fokozták szenvedéseit. És midőn közeledni érezte halálát, végre mégis győzedelmeskedett a királynő az anya fölött úgy, hogy 1577. februárjában a következő végrendeletet készítette, mely egyaránt tanuskodik hitének tiszta-

ságáról és mélységéről valamint annak javára feláldozott érzéseinek nemes voltáról.

«Miután körülményeim fölismertették velem az élet bizonytalan voltát; mivel belátom, hogy a jó Isten végnélküli irgalmasságán kívül nincs miben remélnünk és biznunk s mivel remélem, hogy az ő segítségével képes leszek továbbra is megküzdeni minden veszedelemmel és csapással, melyek fogságomban érhetnek, elhatároztam, hogy rendelkezem mindarról, ami lelkem üdvösségére, testem eltemetésére és jószágaim elosztására vonatkozik:

Az Atyának, Fiunak és Szentléleknek nevében. Mint szegény bűnös első sorban beismerem, hogy az átszenvedett száz meg száz viszontagság és gyötrelem elviselésével még távolról sem nyújthattam megfelelő elégtételt ama számtalan vétékért, melyekkel Istent — kinek dicsértessék a jósága — megbántottam, És az én megváltó és üdvözítő Jézus Krisztusomnak keresztjére támaszkodva, lelkemet a Szentháromságnak, a boldogságos Szűz Máriának és az ég összes szentjeinek és angyalainak ajánlom, azon bizalomteljes hittel, hogy az ő közbenjárásuk és érdemeik révén majdan én is részesülhetek az örök boldogságban. És hogy a bánattól teljesen megtisztult lélekkel térhessek az örök életre, minden gyanúsító, sértő vagy megbotránkozó indulatot, amelyet lázadó alattvalóim vagy más ellenséges érzületű egyének keltettek bennem, el akarok úzni magamtól; a bosszút teljesen Istenre bízom, sőt kérem őt, bocsásson meg — úgy mint nekem — mindazoknak, akik szóval vagy tettel vétettek ellenem.

Kívánom és elrendelem stb. (két rész következik itt, melyekben kijelöli eltemettetése helyét és körülményeit, azután pedig így folytatja):

A római katolikus szentegyház dicsősége, tisztelete és fönnmaradása érdekében, amelyben élni és halni akarok, kívánom, hogy fiam, a skót herceg hagyja el Calvin tévhitét, melyben a lázadók, legnagyobb fájdalomra, nevelték őt és térjen vissza a katolikus egyházba. Mert halálom után jelen végrendelet értelmében ő a skót birodalomnak, továbbá Angliára és a tőle függő országokra való igényjogosultságomnak, valamint minden egyéb ingó és ingatlan vagyonomnak örököse.

Ha azonban fiam konokul megmarad jelzett tévhitben, úgy összes jogaimat, így Anglia trónjára való igényjogosultságomat is, átadom és odaajándékozom a Katolikus Királynak vagy hozzátartozói egyikének, a kit ő a Szentatyával egyetértőleg kijelöl.

Nemcsak azért cselekszem így, mert őt látom ma a katolikus hit egyetlen megbízható támaszának, hanem hálából is a jóindulat azon bizonyosságaiért, melyekben úgy én, mint az enyéimék részesültünk, a legsúlyosabb életkörülmények között. Legyen ez egyszersmind jogainak biztosítéka, melyet jelzett birodalomban és a többi tartományokban értékesíthet.

Viszonzásul ezért arra kérem őt, állítsa vissza az összeköttetést a Lotharingen vagy a Guise családdal emlékezetül arra a családra, melyből anyai ágon származom. Apai ágról csak a fiam létezik, akit én — föltéve, hogy katolikus lesz — e két ház valamelyike leányának, vagy ha az nem volna, úgy unokahugának szántam. stb.»

Ily érzelmektől áthatva Stuárt Mária, mint királynő és mint anya egyaránt, aggodalmas tekintettel kísérte a skót kormányzat mikéntvaló alakulását, amidőn egyszerre egy skót ifjú, Stuart Esmes

tűnt ott föl, akit egyik Franciaországban fekvő birtoka után Aubigny lordnak neveztek. Stuart Esmes Stuart Jánosnak volt a fia, aki viszont Lennox grófnak, Jakab hercegnek második fivére volt s így hozzá igen közeli rokonságban állott.

Aubigny fölbukkanása a skót udvarban, különböző sejtésekre adott alkalmat. Egyesek azt állították, hogy a Lennox-család ősi jogait akarja újból érvényre juttatni, ami úgy is volt; mások viszont azt tartották, hogy Aubigny, mint katolikus férfiú, a Guisek eszköze s az ő megbízásukból jött Skóciába, ami szintén nem volt minden alap nélkül való föltevés.

Aubigny, aki a pazar, fényűző francia udvarban nevelkedett, elegáns megjelenésű, kifogástalan modorú s emellett szeretetreméltó ifjú volt. Különös izlést tanusított az öltözködésben is. Csupa olyan tulajdonság volt ez, ami a kissé léha, kissé nőies Jakab hercegre rendkívüli befolyást gyakorolt. E külső máztól azonban eltekintve, világos, tiszta felfogású, becsületes, derék jellemű ifjú volt. Nem csoda tehát, hogy mindjárt az első pillanatban meghódította királyi rokona szívét, aki jellemének megfelelőleg késő aggkoráig állandóan udvaroncainak vezetése alatt állott. Alig néhány nappal Aubigny megérkezése után, átadta neki a Lennox grófságot és hercegi címmel ruházta föl. Kinevezte őt továbbá — és pedig nem fokozatosan, hanem egyszerre — Dumbarton vár kormányzójává, gárdakapitánnyá, majd a kincstár lordjává és végül főkancellárrá.

Az új Lennox herceg, aki így, Jakab kedvező hangulata révén, teljesen biztonságban volt, nagy vállalkozást kísérelt meg, t. i. Morton letételét a kormányzói székről, ami a herceg egyik kedvencének, Steward kapitánynak segítségével sikerült

is. Stewart, az egybegyűlt parlament előtt Darnley meggyilkolásában való bűnrészességgel vádolta Mortont. S a kormányzó egyszerre lebukott hatalmának magaslatáról, ítélőszék elé állíttatott és a Knox-pártiaknak valamint az angol királynőnek legnagyobb rémületére, halálra ítéltetett. 1581 június 2-án fejezték le és pedig egy, a későbbi guillotine-hoz hasonló géppel, amelyet maga Morton honosított meg Skóciában s «a leány» (the maiden) különös nevével látott el.

Lennox katolikus voltától felbátorítva, Stuart Mária is összeköttetésbe lépett vele a londoni spanyol követ Mendoza Bernát közvetítésével s neki köszönhette, hogy a kiváló Jézus társasági atya, Pesorns Róbert, két jezsuitát küldött Skóciába, akik vigasztalták, bátorították az ország katolikusait s egyúttal igyekeztek megtudni, milyen mértékben kerítette hatalmába Jakab herceg lelkét a protestantizmus.

A kiküldött két jezsuita atya: Valsh Vilmos és Abercombry János volt. Az első a legkülönbözőbb álöltözetekben, óriási veszélyek között utazta be Skócia nagy részét, a másik pedig sólyomvadásznak öltözve Lennox védelme alatt, Jakab mellett töltött el némi időt és belátta, mily joggal mondhatta tanítója, Buchanam, e szeszélyes hercegről azt, hogy «Nem voltam képes egyebet nevelni belőle, mint egy pedánszt». És ez a pedáns, aki egy csöpp szeretettel sem viseltetett anyja iránt, ami pedig természetes lett volna s ép így a legkisebb gyűlöletet sem érezte Erzsébet iránt, ami szintén érthető lett volna, most egyszerre teljesen Lennox befolyása alá került. És ez teljes erejéből igyekezett Jakab érdeklődését a skót királynő kiszabadítására és a katholicizmus visszaállítására irányítani.

A szerzett értesülésekkel azután Walsh atya Párisba ment s ott egy spanyol követnek, Tassis Ker. Jánosnak házában tartott gyűlésen jelentést tett tapasztalatairól. Jelen voltak ez alkalommal Glasgow hercegérsek, Guise herceg, Castelli pápai nuncius, Dr. Allen a reimsi angol szeminárium rektora és Mathieu Claudius atya. Ezen, valamint a következő, legnagyobb titokban megtartott gyűléseken, néha a Guise herceg, máskor a spanyol követség házában, készítették XIII. Gergely pápa beleegyezésével azt a tervet, hogy megtámadják Angliát. A csapatok előállítására és fentartására szükséges pénzüsszeget II. Fülöptől szándékozták beszerezni, a vezérseget pedig Angliában Guise hercegre, Skóciában pedig Lennox főkancellára bízták. A vállalkozás célja az volt, hogy Stuart Máriát kiszabadítsák fogságából, őt, fiával együtt a skót trónra ültessék s a birodalomban visszaállítsák a katolikus kultuszt.

Miután a terv ilyenformán elkészült s a szerepeket is kiosztották, a szentatya parancsára két jezsuita, a skót Chreighton és az angol Holt, indult útnak Edinburgh felé, hogy Glasgow érsek, Guise herceg és Tassis Ker. János követ igazoló irataival kezükben, fölkeressék Lennox grófot Edinburghban, Mendoza Bernátot és Stuart Máriát pedig Sheffieldben.

Mialatt Chreighton Lennox-al találkozott Dalkeithben, ezalatt Holt a Mendozához és a királynőhöz intézett levelet adta át és mindkettőjük válaszával boldogan tért vissza Edinburghba. Erzsébet királynőnek a kath. papság és különösen a jezsuiták elleni gyűlölete oly nagy s az üldözésükre kiadott parancs oly szigorú volt, hogy ez az utazás életveszedelmmel járt. Holt atya azonban a legnagyobb lelkesültséggel vállalkozott erre a feladatra s rendkívüli ügyességgel járt el benne.

Fogorvosnak öltözve, egy művészi kivitelű tükörbe rejtve adta át Mendoza Bernátnak a levelet.

Lennox, aki Chreigtontól értesült a Párisban szőtt tervekről, örömmel fogadta azokat s 1582 március 7-ikén a következő, ma is Simancasban őrizett levelet intézte Tassis Ker. János spanyol követhoz:

«Ugy látom, hogy a király és a pápa eszközül kívánnak engem fölhasználni Chreigton jezsuita atya által közölt azon tervük kiviteléhez, mellyel a kathollkus vallást akarják visszaállítani s a skót királynőt kiszabadítani. S mivel hiszem, hogy ez a vállalkozás a skót királynőnek és királyi fiának javára fog szolgálni s hogy az utóbbinak trónja, anyja beleegyezésével még biztosabban fog állani, készséggel ajánlom föl életemet és véretem, minden képességemet az ügy szolgálatára stb. stb.»

Ugyanaznap Lennox hosszabb levelet írt a skót királynőnek is, mely Mendoza Bernát közvetítésével előbb hozzá, majd II. Fülöphöz jutott és szintén a simancasi levéltárban őriztetik. Ez a lsvél a következő:

«Asszonyom. Legutóbbi levelem megírása után egy Chreigton Vilmos nevű jezsuita jött hozzám a követ igazoló irataival és közölte velem, hogy a pápa és a katholikus király, hadsereggel készülnek az Ön segítségére és pedig azon célból, hogy vallásunknak visszaszerezzék e szigeten régi jogát, hogy Önt fogságából kiszabadítsák és az angol trónra való jogát érvényesítsék. A sereg vezetésével engem bíztak meg. Nem sokkal ezután egy második jezsuita (Holt atya) révén, hasonló tartalmú levelet kaptam a londoni spanyol követtől is. Én magam részéről, — föltéve, hogy Ön is jónak látja e vállalkozást — mindent el fogok követni a siker érdekében és szilárdul hiszem, hogy, ha mindenki helyt áll s az angol katholi-

kusok sem szegik meg szavukat, vállalkozásunk szerencsés kimenetelű lesz és én életemet áldozom föl, vagy teljes erőmből segítségül leszek az Ön kiszabadításában. Ezért alázattal esedezem, tudassa velem mielőbb a londoni nagykövet útján, akihez én is címezem e sorokat, mint vélekedik ez ügyben, hogy azután — kedvező válasz esetén — szívvél-lélekkel munkához láthassak. Válaszának megérkezése után, azon ürügygyel, hogy hat hónapig hivatalos ügyekben távol kellennem, azonnal Franciaországba utazom, ott francia és idegen népből hadat szervezek s azt országunkba hozom. Visszatérésem nem lesz veszedelmes, mert ha, mint ígérik 15.000 főből álló skót és angol csapatot állítanak rendelkezésemre, életemmel állok jól érte, hogy akadály nélkül köthetünk ki itt. Felséged pedig legyen nyugodt és bizzék továbbra is, mert, amint látja, mindenütt vannak ragaszkodó hivei, akik készek életüket áldozni ez ügyért. Csak azért esedezem még, hogy vállalkozásunk sikere esetén, törekedjék arra, hogy fiát, Felséged beleegyezésével, királynak ismertesse el.

Szükségtelen, hogy a dolog nyilvánosságra kerüljön, még a lordoknak sem kell tudniok, míg a csapatok szervezve nincsenek. Mert bizonyos vagyok felőle, hogy ha a skótok meglátják csapataim nagyságát, háromnegyed részük csatlakozni fog hozzám, míg most, félelmükben, hogy a vállalat sikertelensége esetén talán elvesztenék jószágukat, vonakodnának velünk tartani. Miután pedig jelen soraimnak nincs egyéb céljuk, mint hogy Felséged véleményét és esetleges parancsait megtudjam, kérem az Istent, adjon Önnek hosszú, boldog életet. Dalkeith, március 7-én.

Alázatos, engedelmes és hűséges szolgája
Lennox.

VII FEJEZET

Mária reményei ezzel új, erősebb táplálékot nyertek. Mintha a fogságot körülvevő sötét felhők mögött, nyugodtabb, boldogabb jövőt látott volna derengeni. Fia oldalán élni, őt egyházába visszatéríteni, a katolicizmust Skóciában visszaállítani, oly sokat jelentett a szerencsétlen fogolynak, hogy ennyit még álmában sem mert volna remélni.

Sietve válaszolt a hozzáintézett levelekre, írókat elővigyázatra és titoktartásra intette, közben pedig lohasztani igyekezett a lelkesülés túlmagasra szökő lángját. A jezsuita páternek államügyekben való járatlansága úgy látszik veszedelmesnek tűnt fel előtte, legalább erre vall az a hosszú levél, melyet április 8-án írt Mendozához s amelynek egyik része így szól:

«Jelzett jezsuita atyák azon kívánsága, hogy ön keresse fel őket Rouen-ban, arról győző meg, hogy államügyekben való jártasságuk messze elmarad vallási buzgalmuk mögött. Ez okból komoly figyelmeztetésre szorulnak. Meg kell mutatni nekik, mily úton juttathatják az állami ügyeket békés elintézéshez. Mert helyes vezetés hiányában, szegények, hamis utat választhatnak, ami abból is kitűnik, hogy azt tanácsolták nekem, küldjem el megbízottaimul Mylord Seyton két fiát, akik pedig még oly fiatalok és tapasztalatlanok, hogy valóban örülség volna ily veszedelmes vállalkozást reájuk

bizni. Hisz egy hibás lépésük saját magam és fiam életét s az állam érdekeit veszélyeztetné. Ezenkívül pedig a dolognak nem szabad oly látszattal birnia, mintha az én unszolásomra törtlennék. Az esetre pedig, ha közbelépésem mégis szükségessé válnék, sokkal biztosabb eszközről gondoskodtam. Kérem tudassák nevezett jezsuita atyákkal, hogy semmi szín alatt sem akarom, hogy vállalatuknál az én nevem szerepeljen. Ha azonban a szükség úgy kívánná, kész vagyok életemet is áldozni a szent ügyért. Azért vonakodtam én magam összeköttetésbe lépni Öszentségével és a királlyal, az ön uralkodójával, mert előbb meg akartam bizonyosodni az ő szándékaikról».

Mindezek dacára ez a terv is megghiúsult az előbbieik módjára. Szerencsére azonban ezúttal sem titokszegés, sem árulás nem fordult elő s így legalább nem volt alkalom a bosszúállásra sem. Erzsébet rosszindulata már magában elég volt a hajótörésre, s olyan következményekkel járt, hogy azoknak horderejét kezdetben ő maga sem fogta föl. Az ő éber figyelmét ugyanis nem kerülte el, hogy Lennox minden ténykedése a katholicizmus bélyegét viseli magán, s hogy napról-napra jobban érvényesíti befolyását Skóciában. Ez okból szükségesnek látta, hogy Jakab herceg szívét és egész egyéniségét hatalmába kerítse. Megszokott ügyességével sikerült a lordokat és a protestáns papokat újból feltüzelnie, s miután minden szükséges segédeszközt rendelkezésükre bocsátott, meghagyta nekik, hogy erőszakos intézkedésekhez fogjanak.

1582. augusztus 23-án Gowrie lord vadászatra hívta Jakabot a Ruthwen kastélyba. Ez a név azon időkben egyértelmű volt a katholicizmus alávaló elárulásával. Jakab a legkisebb bizalmatlanság nél-

kül fogadta el a meghívást és igen csekély számú kísérettel érkezett a kastélyba, ahol az Erzsébet szolgálatába szegődött lordok fogadták. Lennox ekkor Dalkeith-ben volt, a másik kedvenc, Stewart pedig, aki már Arran gróffá emeltetett, Kinneil-ben maradt. Jakab fegyveres őrsegtől megszállva találta Ruthwen kastélyát; ott voltak a lordok között a meghalt Morton összes barátai, élükön Glammissel. Ez a gyülekezet mindjárt gyanusnak látszott előtte, de amikor vissza akart fordulni, már késő volt. Glammis az ajtóhoz lépett, durván magával húzta Jakabot s értésére adta, hogy engedelm nélkül nem lépheti át e küszöböt, s kedvenceit, Stewart-ot és Lennox-ot többé sohasem fogja látni.

A szegény, alig 17 éves herceg rémületében sirásra fakadt, s amikor a jelenlevők egyike, aki már gyermekkorra óta ismerte őt, meghatva hozzálépett s szólni akart érdekében, Glammis rákiáltott:

— Hagyd sírni... Jobb ha gyermekek könye, mint ha érett férfiak vére folyik.

Azután Stewartot Dunbar várába zárták. Lennoxot pedig elfogták és Franciaországba száműzték; valóságos csoda, hogy ez a gaz banda életben hagyta.

Ez a csapás végleg összetörte Máriának utóljára összeszedett, reménységtől éledező erejét. Az a tudat, hogy fia ismét az eretnekek hatalmában és Erzsébet szigorú őrizete alatt van, a végsőkéig fokozta kétségbeesését. És határtalan fájdalomában, a szenvedés ékesszólásával levelet írt Erzsébetnek. De ott süket fülekre talált. Visszhang nélkül veszett el szava, mint egy haldokló segélykiáltása a sivatag vigasztalan magányában.

«Nem bírom már tovább Asszonyom, nem tudok tovább szenvedni, de mielőtt meghalok, fel akarom tární lelkemet halálom okozói előtt. A bőr-

tönben sinylódó legutolsó gonosztevőnek is megengedik, hogy kiönthesse szive keserűségét, hogy védhesse magát. Miért nem engedik hát meg ugyanezt nekem is, aki az ön legközelebbi rokona s a trón törvényes örököse vagyok?... Azt hiszem, épen ez utóbbi tulajdonságom miatt üldöznek ellenségeim, hogy eltávolításom által tért biztosítsanak a jogtalan igényeknek. Pedig nincs már okuk félni tőlem; mert becsületszavamra mondom, nem gondolok immár más országra, mint Isten országára, ahová oly sok szenvedés és viszontagság után, remélem, nemsokára bejuthatok... A megváltó és üdvözítő Úr Jézus kimondhatatlan szenvedéseire kérem önt, esedezem önhöz asszonyom, engedje meg, hogy távozhassam ez országból s meghuzódhassam valahol a föld egy kis zugában, hogy kipihentessem ott a szakadatlan kínoktól elgyötört testemet. Meg kell könnyítenem a lelkemet is és elő kell készítenem arra a nagy útra, melyre a jó Isten bármelyik napon meghívhatja. Ez a jogtalan és igazságtalan fogság tönkre tette a testemet. Most már csak a lelkem maradt meg, amelynek még a fogságban is megadhatja asszonyom azt, amire kérem. Vessen véget, mielőtt meghalok, minden köztünk lévő viszálynak, hogyha lelkem, testemtől elválva, megjelenik Isten ítélőszéke előtt, ne legyen kénytelen vádoló panaszt emelni az ellen, aki a földön oly igazságtalanul üldözte, hanem szabadon, békében, ellenségeivel kiengesztelődve léphessen az örök Bíró elé, akihez most azért könyörgök, lágyítsa meg asszonyom szívét, hogy meghallgassa igazságos, jogos panaszaimat.»

VIII FEJEZET

1584. január 17-én Walsingham Ferenc államtitkár, nem a legudvariasabb módon felszólította a Londonban időző spanyol követet, Mendoza Bernátot, hogy másnap délelőtt 10 órakor keresse fel őt lakásán.

A követet mélyen sértette ez az elbizakodott hangú követelés, annyival is inkább, mert ő, mint buzgó katolikus és régi castiliai nemes családból származó «grandseigneur» Walsinghamban és Cecilben csak jött-ment cselszövőt, a főnemesség ellenségét és a katolikus egyházat könyörtelenül üldöző eretneket látta. De azért leküzdötte haragját, s másnap a megjelölt órában díszes felszerelésű lovon, egy csapat lakáj és apród kíséretében, nemesektől körülvéve, az államtitkár házába vonult.

Azonnal a tanácssterembe ment, ahol egy hosszú asztal körül már együtt ült: Walsingham, Hunsdon, Howard főkancellár és Erzsébet kegyence, Leicester. Mindannyian a tanácsurak nagy köpenyét viselték, hatalmas gallérokkal, fejükön pedig mélyen a homlokukba húzott, fülekkel elátott csúf sapkákkal. Mélyen meghajoltak előtte s Walsingham anélkül, hogy vendégét hellyel kínálta volna meg, beszélni kezdett. A büszke castiliai azonban hátat fordított neki, majd miután kényelmesen helyet foglalt a legközelebbi karosszékbén, egy határozott

pillantást vetett az angolra, ezzel mintegy engedélyt adva arra, hogy beszédét folytathassa.

Walsingham igyekezett elpalástolni boszúságát, s olaszul közölte vele, hogy a skót királynővel folytatott levelezésével, mely a birodalom békéjét veszélyeztette, magára vonta őfelsége az angol királynő haragját. Rossz néven veszi továbbá Guise herceggel való összeköttetését is, mert ezzel Stuart Mária kiszabadítására nyújt segédkezet, valamint neheztel azért is, hogy ugyanezen célból Trockmortonnal és Northumberland gróffal érintkezésbe lépett. Ez okból őfelsége a királynőt azt kívánja, hogy 14 napon belül hagyja el a birodalmat.

Mendoza nyugodtan bevárta a beszéd végét, majd nyomatékosan kijelentette, hogy az angol királynő tanácsadói igen nagy tévedés áldozatai lehetnek, mert ő sokkal jobban tiszteli a skót királynőt, semhogy oly dolgot tanácsolna neki, ami hátrányos következményekkel járhat; hogy továbbá ily nagy fontosságú ügyeket sohasem bizna olyan fiatal emberre, mint Trockmorton, hogy Northumberland gróffal soha életében egy szót sem váltott s végül, hogy ő, mint követ, sokkal nemesebben és kötelességhűebben viselkedett, mint az angol királynő és miniszterei az ő urával, a katolikus királlyal szemben.

És a vádlott szerepét egy csapással a vádolóéval cserélve fel, egymásután felsorolta Erzsébet családsait és áruló cselszövényeit, melyekkel a flandriai népfölkelést támogatta és viszálykodást szított a spanyol és francia udvarok között. Szavait azzal végezte, hogy nem szokása bárkinek is terhére esni, miért is Angliát azonnal el fogja hagyni, amint a katolikus felséget értesítette a történekről.

Erzsébet királynő tanácsosai erre fölemelkedtek helyükről, fejüket befödtek és azt mondták a követ-

nek, hagyja el azonnal az országot, nehogy Erzsébet büntetésének tegye ki magát. Most aztán kitört a castiliai mágnás haragja. Székéről fölugorva útját állta a távozni készülő tanácsosoknak s erős hangon értésükre adta, hogy sem az angol királynőnek, sem pedig bárki másnak, az ő urán, a katolikus királyon kívül, nincs jogában kérdőre vonni őt, s fölötte senkisé is ítélezhetik, hacsak nem karddal a kezében. Arra a gondolatra, hogy az angol királynő büntetést merne kiszabni rá, csak szivből kacagni tud. Az országot szívesen elhagyja bármely percben, amint útlevelet kap. «Mondják meg a királynőnek», végezte szavait, «hogy nem békés időben, mint állami alkalmazott, hanem háborúban fogok elégtételt szerezni magamnak».

Ugyanakkor, midőn a spanyol követet elűzték Londonból, a skót királynőt a legszigorúbb télben, tekintet nélkül beteg állapotára, a komor, düledező Tutbury várba hurcolták, mely még nyár idején is hideg, egészségtelen volt. Mindössze két barátságatlan, alig bútorozott szobát bocsátottak rendelkezésére, ami a többi körülményekkel egybevetve kétségtelen bizonyosságául látszik annak, hogy ily módon, betegségének mesterséges fokozásával, föltűnés nélkül akarták őt eltávolítani az élők sorából. Mindenesetre nem alaptalan ez a gyanú, mert Erzsébetet ezidőtájtban rendkívül nyugtalanították a katolikus király és a Guise herceg terveiről fülébe jutott hírek, s ezért minisztereivel egyetértve, minden áron el akarta tenni az útból Stuart Máriát.

Ez kegyetlen intézkedése után Erzsébet, Cecil és Walsingham tanácsára, hozzáfogott alattomos terve keresztülviteléhez. Első dolga volt ismét a közvéleményt szándékainak megfelelőleg befolyá-

solni. Napról-napra új összeesküvéseket talált ki a katolikusok rovására, melyek állítólag mind Stuart Mária kiszabadítására s Erzsébet meggyilkolására irányultak. A valóban fölfedezett összeesküvésekbe pedig belekevert mindenkit, akiről csak gyanította, hogy vallásos, hithű katolikus és híve a skót királynőnek.

Igy a Trockmorton nevről elnevezett összeesküvést is ürügyül használták arra, hogy a rettegett Mendoza Bernátot számnúzzék, Stuart Mária iránti kegyetlen eljárásukat még szigorúbbá tegyék, a nemes Northumberland grófot a londoni Towerbe zárják s ott föbe lövessék, Arundel grófot és feleségét pedig megfosszák szabadságuktól.

Trockmorton lelkes, gyöngéd szívű nemes ifjú volt, aki mindent elkövetett, hogy a fogságba vett katolikusok szenvedéseit enyhítse. Ellenségei ezért kiméletlenül üldözték, három izben kínpadra is feszítették, de nem tudtak belőle egyéb valloást kicsikarni, mint hogy szívből ragaszkodik katolikus hitéhez és engedelmes alattvalója a római egyházfőnek. Negyedik kínpadra feszítettése után ráfogták, hogy bevallott egy támadási tervet, melynek készítői gyanánt Guise herceget, II. Fülöpöt, Mendoza Bernátot, Northumberlandot és Arundelt nevezte meg. Ezzel szemben bebizonyított tény, hogy Trockmorton az utolsó pillanatig folyton ártatlanságát hangoztatta, s megadással tűrte rettenetes kínszenvedéseit, amidőn élő testéből kiszakították a beleit. Majd egy másik vádlott került sorra. Parr Vilmost gyanúsították ezúttal, aki Walsinghammal egyetértve, saját magáról állította, hogy a jezsuiták, XIII. Gergely pápa és Ragozzini nuncius megvesztegették, azon célból, hogy ölje meg Erzsébetet és szabadítsa ki Stuart Máriát. Hallatlan komédia volt ez, ami azonban

csakhamar véres tragédiává változott, mert a boldogtalan bohóc saját hálójába került, s rettenetes kínok között pusztult el, amennyiben izzó fogókkal szakították ki beleit. Halála órájában, mikor látta, hogy Walsingham is elhagyta, mindent visszavont, de azok, akiknek érdekükben állott e rágalmak terjesztése, gondoskodtak arról is, hogy a visszavonás ne kerüljön nyilvánosságra.

A halálítéletek végrehajtása nagy pompával történt. A bírósági szolgák és a hóhérok minden nagyobb utcán és téren kikiáltották, hogy csak így módon lehet megvédelmezni Erzsébet királynő drága életét s a protestáns vallást a katolikusokkal, Mária oltalmazóival szemben. Oly sokszor ismételték ezt, annyira hangsúlyozták s oly buzgalommal terjesztették a hasonló tartalmú röpiratokat, hogy a protestánsok végül komolyan hinni kezdték a dolgot s Walsingham buzdítására Ligát alkottak Erzsébet életének és a reformált egyháznak védelmére s ezzel együtt Stuart Mária és a katolikus vallás elnyomására. A Liga tagjai kötelezték magukat «Erzsébet királynő életét az ország határain kívül és belül egyaránt oltalmazni» s az esetre, ha uralkodása alatt akadna oly merész ember, aki a trónra törekednék, «a bitorlótól nemcsak az elismerést megtagadni, hanem őt, ha kell, halálra is üldözni».

Ennél jobban és határozottabban már alig lehetett volna Stuart Máriát célba venni. S mégis ez csak egy picinyke atomja volt Erzsébet királynő kívánságainak, melyek nemsokára teljesedésbe is mentek. Az általános aggódás a parlamentre is átragadt s így történt, hogy a királynő biztosabb védelmezése és a protestáns vallás hathatósabb támogatása végett nemcsak szokatlan, de hallatlan törvényt adtak ki. Ez a törvény megerősítette a

polgárok Ligáját, s feljogosította őket arra, hogy a királynőt bárminő körülmények között megvédelmezzék. Az esetre pedig, ha merénylet történne a királynő ellen, vagy ha a birodalomban lázadás ütne ki, vagy ha valaki akár saját maga, akár más érdekében jogot formálna a trónra, a polgárokból azonnal 24 tagú bíróság alakuljon, mely megvizsgálja az ügyet, s ítéletet hoz. Az ítélet után a bűnös egyszer és mindenkorra elveszti a trónra való esetleges jogosultságát, felbujtogatóit és bűntársait pedig minden alattvalónak jogában áll halálba üldözni. Hogyha mégis akadna valaki, aki merényletet merne megkísérteni a királynő ellen, úgy az, valamint az is, akinek érdekében tettét elkövette, nemkülönben utódai is, akik bűnrészesükként tekinthetők, elvesztik jogaikat és halálra ítéltetők.

Ezzel a törvénnyel Erzsébet Stuart Mária halálos ítéletét pecsételte meg. A skót királynő volt most már felelős híveinek minden cselekedetéért, sőt még azért is, ha valamelyik ellenségének eszébe jutna az ő nevében cselekedni. Csak egy valóságos vagy költött összeesküvésre volt szükség, akár tudta nélkül, akár akarata, sőt határozott parancsa ellenére, hogy ezen képtelen törvény értelmében elveszítse az angol trónra való igényjogosultságát s fejét a pallas alá juttassa.

Hallatlanul elvetemült és gonosz — de könnyű és biztos út volt ez! És Erzsébet egy pillanatig sem habozott, hogy reá lépjen.

IX FEJEZET

Erzsébet és miniszterei őrhelyükön maradtak, Walsingham kémei azonban messze földeket bejártak s mindenütt összeesküvésre, merényletre vadásztak. Mint a mérges pók, úgy terjesztette ki Erzsébet hálóját, hogy a skót királynő beleessék és tönkremenjen benne. Párisban, Rómában, Madridban és Hollandiában, sőt még a reimsi szemináriumban is, ahol az angol katolikus ifjúság szine-java nevelkedett, árulókat kerestek, akik bevonassanak a dráma ez utolsó, a fotheringhay-i véres jelenettel végződő felvonásába.

Felháborító látványt nyújt Walsingham és alávaló csapata, amint éhes farkasok módjára körülveszik Tutbury várát, s addig kerülgetik a sebzett szarvast, míg végül reárohannak. Tutbury vára Stafford grófságban, egy messze terjedő síkságon, az idő viszontagságaitól semmiképen sem védett helyen feküdt. Hatalmas, töredező falaival, nyírkos, hideg, egészségtelen szobáival úgy állt ott, mint egy komor, sötét sirbolt. Hogy mily kemény, rideg bánásmódban részesült ott a szerencsétlen Stuart Mária, azt eléggé jellemzi az a tény, hogy nem kisebb embernek, mint a francia követnek kellett közbelépnie, hogy tollas ágyat kapjon, amelyen fájó, rheumától gyötört tagjait kipihentesse.

1585. májusában szenvedéseit ismét növelte az

a körülmény, hogy Sir Amyas Paulet, egy esőkönyös, fanatikus protestáns, a katolicizmus egyik legdühösebb üldözője lett a fogházőre. Ez az ember néhány sajátkezűleg írt sorával találóan jellemezte magát. Június közepén ugyanis az az álhir terjedt el, hogy a királynő megkísérlette elmenekülni Tutbury-ból, amire Paulet így írt Cecilnek: «Nagy gondatlanság kellene részemről ahhoz, hogy Mária elmenekülhessen innen. Nyugodt lehet, hogy én Isten segítségével minden körülmények között gondoskodnék arról, hogy előttem haljon meg». Még azt is csak nagy ritkán engedte meg, hogy kísétálgjon. Pedig ilyenkor ő maga és 18 fegyveres ember kísérte útján. Sőt elővigyázata oly messze terjedt, hogy útközben még az alamizsna-osztogatást is eltiltotta tőle.

Máriának ez időben teljes lehetetlenség lett volna leveleznie barátaival s így ki volt zárva, hogy részese lehessen bárminemű összeesküvésnek. Erzsébet ezt csakhamar maga is belátta és azért sietve mellékútra tért. Átvitette Máriát az ugyanazon grófságban fekvő Chartley kastélyba, egy hatalmas, tágas épületbe, mely körül szép, üde park terült el. Erzsébet rendeletére itt kényelemben is részesítették a foglyot, ami, ha nem is volt valami nagy, mégis elég volt arra, hogy részben helyreállítsa megrongált egészségét. Egyidejűleg megparancsolta Pauletnek, hogy a felügyeletből ugyan egy szemernyit se engedjen, levelezését illetőleg azonban hunyjon szemet, hogy ezáltal észrevétlenül alkalmat adjon neki a ballépésre. S mialatt a vérszomjas pók így módot nyújtott a szegény légynek arra, hogy szárnyait kibontsa, azalatt óvatos gonddal szőtte tovább veszedelmet rejtő hálóját.

Chartley közelében egy bájos kis birtok feküdt,

s benne egy malom. Az egész egy Gifford nevű előkelő aggastyánnak — aki akkoriban hite megvallásáért a Towerben synylódott — volt a tulajdona. És itt egy másik pók szőtte mérges hálóját. Ezúttal azonban nem oly csökönyös eretnek, mint pl. Paulet, sem pedig oly alávaló orgyilkos, mint az, aki gondos, szerető jóindulat címén katolikus alattvalóinak beleit szakította ki élő testükből. Ellenkezőleg egy mosolygós képű, vidám kedélyű, ártatlannak látszó ifjú, aki még hozzá katolikus pap is volt, de hűtelenné vált hitéhez, fogadásához és barátaihoz egyaránt. Gifford Gilbert volt ez az igazi Iskarioth, akit 12 évvel ezelőtt szenteltek pappá a reimsi szemináriumban. Kedves külső megjelenésével, éles eszével, bámulatraméltó hidegvérűségével s másrésről azzal az izzó lelkesüléssel, melyet a skót királynő ügyében mutatott, teljesen megnyerte a szeminárium rektorának, dr. Allen-nek a bizalmát. Ez bemutatta őt Párisban Glasgow érseknek is, és mikor Gifford visszatért Angliába, mindkét pártfogójától leveleket vitt a francia követnek és Stuart Máriának. E levelek fölmagasztalták az ifjú ügyességét, tiszta, nemes lelkületét s egyértelműen legmegfelelőbbnek ítélték a királynő levelezéseinek közvetítőjéül.

Hogy mikor adta el magát ez a hízolgő, két-szinű ifjú Walsinghamnak, azt nem lehet megállapítani. Annyi azonban bizonyos, hogy amikor a skót királynő Chartleybe érkezett, Gifford már kifeszített hálóval várt reá atyja birtokán, hogy ártatlan áldozatát mielőbb elfoghassa.

Gifford sohasem lépte át a Chartley-kastélyt, Stuart Máriával sohasem beszélt, sőt még csak nem is látta őt közről. A királynő leveleinek a francia követhöz, vagyis az egész levelezés központjához való juttatása s viszont az ott letett le-

veleknek Máriához való átszármaztatása, Gifford saját szavai szerint, következőképen történt: Gifford majorsága és Chartley vára között egy sörfőződe állt, melynek tulajdonosa, míg egyrészt buzgó katolikus és Mária híve, másrésztől Gifford barátja volt. A sörfőződéből hetenkint egy hordó sört szállítottak át a Chartley-kastélyba, a királynő és cselédsége számára. Gifford a sörfőződe tulajdonosával kettős feneket csináltatott a hordóba s ide rejtették — egy kis fadobozban — a leveleket. A kocsi Chartleybe érkezésekor a királynő udvarmestere, egy minden tekintetben megbízható egyén, vette át a hordót s abból a dobozt, melyet azután a francia titkár juttatott Mária kezeihez. Hasonló uton-módon jutottak Mária levelei a kastélyból a sörfőzőbe, ahol maga Gifford vette át azokat s néhány katolikus barátja útján kézbesítette a francia követnek.

E közvetítés mögött azonban mégis árulás rejtett. Gifford ugyan a kastélyba juttatta a leveleket, előbb azonban Walsinghamnak adta át, aki Gregory Artur és Phelipp segítségével fölbonthatta, elolvasta, majd ismét ügyesen, észrevétlenül lezárta azokat.

Ily módon Walsingham lépésről-lépésre követhette a Franciaországban tervezett összeesküvés fejlődését, nyugodtan hagyta azt — titkos felügyelete alatt — Angliában is elterjeszkedni, míg csak elérkezettnek nem látta az időt a közbelépésre, amikor egy csapással halálra sújthatja úgy azokat, akik részt vettek benne, mint azokat, akik hasznot reméltek belőle. Ebben az összeesküvésben, melyet a két királynő utolsó viadalának is nevezhetnénk, szinte lehetetlen elválasztani a tényeket a Walsingham által becsusztatott hamis vádaktól. Annyi bizonyos, hogy

II. Fülöp, XIII. Gergely és Guise herceg még az előbbinél is nagyobb hévvel fogtak hozzá tervük kiviteléhez, t. i. Anglia megtámadása útján Stuart Mária kiszabadításához és a katolicizmus visszaállításához. Ezúttal nagyobb reménységgel néztek a jövő elé, mert az angol és skót katolikusok támogatására is számíthattak, élükön Hamilton Claudius lorddal. Az összeesküvés középpontja Párisban volt s az egésznek lelke Mendoza Bernát, II. Fülöp követe, Glasgow érsek, a skót királynő megbízottja és maga Guise herceg volt.

Bizonyos azonban az is, hogy Stuart Mária végképen elkeseredve fiának magatartása fölött — mert az Lennox herceg száműzetése óta teljesen Erzsébet befolyása alá állott — jóváhagyta az összeesküvést, sőt részt is vett benne, amennyiben azt az ajánlatot tette II. Fülöpnek, hogy nevezzék ki Hamilton lordot Skócia kormányzójává, fiát, Jakab herceget pedig küldjék Rómába vagy Spanyolországba, hogy ott visszatérítsék a kath. hitre s előkészítsék uralkodói hivatására, mindenekfölött és előtt azonban mentsék meg a lelkét «ami — így ír a királynő — sokkal fontosabb előttem, mintha egész Európa uralkodójául láthatnám őt... Gyásszal és siralommal telik meg a lelkem, ha arra gondolok hogy egy zsarnok, a kath. egyház üldözője lehet az utódom.»

Majd (és véleményünk szerint itt kezd a dolog zavarossá, bizonytalanná válni) miután a párisi és londoni összeesküvők között némi nézeteltérés fordult elő, abban egyeztek meg, hogy addig nem támadják meg Angliát, míg a protestáns királynőt ki nem végezték. E célból két megbízottat küldtek Párisból Londonba: Savaga Jánost, hogy az a tettet elkövesse és Ballard Jánost, hogy az őt szóval és tettel támogassa. Az első angol szár-

mazású volt s ez időben a hollandi spanyol csapatban, Parma herceg szolgálatában állott. A második, szintén angol eredetű, buzgó, sőt szinte fanatikus pap volt, aki Angliának minden zúgát ismerte.

S e pillanattól fogva az összeesküvés két részre osztott. Az egyik a szárazföldön, a másik Londonban vert fészket. Az egyiknek föladata volt a támadáshoz szükséges emberanyagot, fegyvert és pénzt beszerezni; a másiké pedig a protestáns királynő halálát előidézni s ezzel a katolikusokat felszabadítani.

Ami ez utóbbit illeti, abban az összes történetírók megegyeznek, hogy a rokonszenves, boldogtalan Anthony Babington, akinek neve befejezi Stuart Mária szomorú történetét, óvatosan elrejtőzött a skót királynő elől mindaddig, míg a híres Babington-féle levél napvilágra nem került.

X FEJEZET

Abban az időben nagy hírnévre tettek szert Babingtonnak, Londontól néhány mértföldnyire, San Gil nevű birtokán rendezett ünnepélyei. Kastélya, ez a hatalmas, ódon torony, óriási parkjával és bájos kertjeivel úgy áll ott, mint egy régi babérain nyugvó harcos.

Május vége felé Babington ünnepélyei mind gyakoriabbá váltak.

Naponkint érkeztek Londonból a büszke lovagok; délceg paripákon, az angol udvarban akkoriban divatos fényüzéssel és különleges, bizarr eleganciával öltözve, de emellett egyedül, minden szokásos kíséret nélkül. Sietve haladtak át az árnyas parkon, egy pillanatra megálltak a zárt fakapu előtt, jelt adtak egy kis ablakon át, majd csakhamar eltűntek egy sötét nyílásban, mely ismét azonnal bezárult mögöttük, mintegy attól félve, hogy kisiklik rajta a bent őrzött titok. Összeesküvők számára feltűnőnek látszik ez az eljárás, viszont csak élvezetet kereső ifjak számára túlságosan titokzatos. Szerencsétlenségre, a vakmerőségnek és meggondolatlanságnak ez a különös keveréke nemsokára szomorú következményeket vont maga után.

Június 6-án tizenketten ültek együtt Babington pazar diszítésű ebédlőjében, mindannyian ifjak, nemesek, gazdagok és pompás ékszereik után

ítélve a windsori és greenwiehi szalónok legelegánsabb gavallérai, névszerint a következők: Salisbury Tamás, Tilney Károly, Windsor Ede, Tichburne Chidioc, Abington Ede, Gage Róbert, Traverz János, Barnwell Patricius, Charnock János, Dun Henrik, Jonez János és Polley Róbert.

Az asztal közepén egy gyönyörűen cizellált, mintegy fél méter magas sőtartó állott, mely az ötvenfejű óriást, Briareust ábrázolta, amint száz ezüst kezével sőt és fűszert kínál a vendégeknek. Babington Antal és barátai az asztal felső végénél ültek, valamivel lejjebb, a nagy sőtartótól is távolabb azonban még néhány alacsonyabbrangú egyén foglalt helyet és pedig Babington titkára és gondnoka, továbbá San Gil udvarmestere Maud, egy titokzatos ember, aki Ballard Jánossal jött Franciaországból s annak teljes bizalmát bírta.

Az ebéd végeztével Babington Tony elbocsátotta ez utóbbiakat, ő pedig tizenkét barátjával a szomszéd terembe vonult, melyet teljes joggal «a titokzatos szoba» néven neveztek. Nagy, hosszúkás szoba volt ez, melynek falait a padlótól a mennyezetig dús, művészi kivitelű fafaragványok ékesítették. S ebből a sötét háttérből, a falak mentén magas, egykarú ezüst kandelaberek emelkedtek ki viaszgyertyákkal. Ezenkívül még hat értékes kép volt a falakon, melyek közül az egyik később nagy hírnévre tett szert. A tizenhárom lovagot ábrázolja esküre emelt kézzel; középen áll Babington Anthony, mintegy fogadva, átvéve az esküket. Rokonszenves, elegáns, mintegy 30 éves férfiúnak látszik, csodálatraméltóan szép növésű, arcvonásai érdekesek, előkelők, szemei kékek, rövidre nyírt vörös haja előre hull tiszta, szép homlokára. Bíborpiros köpenyt és sapkát visel aranszegélyekkel és paszománt diszítéssel, továbbá nagy

gyöngy fülbevalót, nyakán pedig háromszorosan csavart, kis éremmel végződő aranyláncot.

A symbolikus csoport alatt ez a felírás olvasható: «Usque ad mortem», «Mindhalálig»... Vajjon mire esküsznek ezek a merész, de meggondolatlan emberek itt a képen? ...Csak azt fogadják-e meg, hogy éljük utolsó pillanatáig hűséges barátok maradnak — amit a továbbiak be is igazolnak; avagy arra esküsznek, hogy — amint ellenségeik állították — Stuart Máriát védelmezik egész Erzsébet haláláig?

A szoba egyik végén egyszerű emelvény állott a zenészek számára s elfoglalta az egész előrészt. A másik oldalon egy nagy tölgyfa asztalon különböző, akkor divatos játékok heverték.

Kevéssel az ifjak megérkezése után még két személy lépett a terembe. Mindkettő különös ellentétet képezett a jelenlevőkkel. Az egyik, drága öltözete dacára, vagy talán épen azért, vakmerő, dicsekvő, de durva flandriai kalandor harcosnak látszott. Ezzel ellentétben a másik, reá nem illő öltözetében, mindkét oldalán egy-egy karddal, fején hatalmas medvebőr süveggel elég rokonszenves, benyomást keltett. Az előbbi Savage János, a pármai herczeg katonája, a második pedig a kóborló, mindennap más öltözetben rejtőző pap, Ballard János volt.

A vidám társaság örömmel fogadta az érkezőket. És miután minden ajtót gondosan bezártak, egy szinpadias, de mély jelentőségű szertartáshoz fogtak. Babington kinyitotta a faburkolat egy titkos rekeszt; mögötte egy mélyedés látszott s abban Anglia és Skócia cimere, közöttük pedig egy gyönyörű kép, melyről ifjúsága és szépsége teljes fényében Stuart Mária tekintett alá. Cs mintha a szép skót királynő csakugyan a való-

ságban is jelen lett volna, lelkesült tisztelői hódolattal hajtották le fejüket, majd óriási tetszésnyilvánításban törtek ki. Ekkor Babington egy másik rekeszt nyitott föl. Egy rugó megnyomása után félrehúzódott a zenészek tribünje alá rejtett ajtó s mögötte egy kis bársonnyal bevont kápolnácska tűnt föl, az oltáron egy feszülettel s a Szent Szűz képével. Hosszú időn át itt misézett a híres jezsuita atya, Weston Vilmos, aki akkoriban a Towerben synylődött, később pedig Walsingham belekeverte a Babington-ügybe is.

Ballard és Babington ezután e két nagy symbolum, az oltár és a trón előtt ismertették az összeesküvés mikénti állását s kijelentették, hogy immár legfőbb ideje a szerepek kiosztásának s a munka bátor megkezdésének. A túláradó lelkesülésben mindegyikük azt kívánta, hogy őt válasszák a skót királynő szabadítójául. Végül sorsluzásban állapotdakt meg. A sorshuzás a játékasztalon történt s a választottak Babington, Charnock és Gage lettek, akik kitörő örömmel fogadták az eredményt.

Állítólag — t. i. Walsinghamnak és társainak későbbi állítása szerint — a San Gil tornyában tartott ezen gyűlésen azokról volt szó, akik Savage támogatására lennének Erzsébet meggyilkolásakor s a sorshuzás Barnewelt, Tilneyt, Abingtont és Tichbournet jelölte ki e munkára.

A többieknek el kellett széledniök a különböző grófságokban, hogy ott az összeesküvés híveinek élére álljanak s figyelemmel kísérjék Mária menekülését Skócia határáig, vagy a spanyol és francia csapatok áthajózására kijelölt helyig.

Késő éjjel, óvatosan, egyenkint távoztak el az összeesküvők, nem is sejtve, hogy egy fedél alatt, egymás mellett ültek az árulókkal. Ezek egyike

Maud volt, Ballard barátja, aki étkezés után egy, a zenészek tribünje alatti rejtekből hallgatta végig a gyűlést, a másik pedig — szégyenkezve kell bevallanunk — Polley Róbert lovag volt, aki Walsingham megbízásából jött közéjük, hogy a legutolsó részletekig kipuhatolja mindazt, amit e bizalmas körben terveztek.

Walsingham még ugyanazon éjjel értesült a San Gilben történekről és azért sietve megkettőztette az óvatossági intézkedéseket Chartleyben, Stuart Mária körül.

Az összeesküvés előhaladásával Mária levelezése is nagyobbodott. S mikor már az ő megszabadításának közelebbi körülményei kerültek szóba, néhány, titkára által leírt jegyzetet Babingtonnak is küldött. Walsingham csak erre várt, hogy így Máriát az Erzsébet királyné elleni merénylet kísérletébe is belekeverje. A katolicizmus visszaállítására irányuló törekvéséről maga a skót királynő tett bizonyosságot, amikor azt ajánlotta, hogy fiát Rómába, vagy Spanyolországba küldjék. Itt tehát már nem akadt dolga Walsinghamnak. Akár nem létezett ez a merényletterv Erzsébet ellen, mint némelyek mondják, akár csak titkolták azt a skót királynő előtt, annyi bizonyos, hogy Mária napvilágra jutott leveleiben s jegyzeteiben egy árva szó sem fordult elő, ami bűnrészességet vagy beleegyezését bizonyította volna.

Walsingham azonban jól látta, hogy ily módon nem érheti el célját. Azért arra a hallatlan gáztra vetemedett, hogy Phelipps segítségével hamisította a terhelő leveleket.

XI FEJEZET

1586. június közepe felé egy harminc év körüli gyöngé testalkatú, himlőhelyes, sötétszőke hajú, világosszőke szakállú, rövidlátó szemein nagy szemüveget viselő ember érkezett Chartleybe. Phelipps volt ez a visszataszító külsejű alak, akit Walsingham küldött Chartleybe, állandó kémiszolgálatra. Stuart Mária írja őt le így franciaországi ügyvivőjéhez, Morganhoz intézett következő soraiban: «It est de petite stature, et d'apparence toute chétive: il a les cheveux d'un jaune obscur, la barbe d'un jaune clair, le visage marqué de la petite vérole, la vue courte et parait âgé de trent trois ans».

A gazember egy kézitáskaféle tartóban hozta magával az aljas mesterségéhez szükséges eszközöket; köztük első sorban a skót királynő titkos irásának a kulcsát, melyet még a francia követ nyomorult titkára, Cherelles adott Walsinghamnak. Ezekután egyáltalán nem lehet meglepő, hogy éppen a Phelipps megérkezését követő napon jutott Chartleyből az első hamisított levél Babingtonhoz. Ebben Mária csak arra szorítkozik, hogy megköszöni Babington hűséges ragaszkodását és kéri őt, ismertesse vele az összeesküvés részleteit.

Nem lehet egész bizonyossággal megállapítani, hogy ezt a levelet csakugyan elküldték e Babingtonnak s hogy erre érkezett-e annak július 6-ról

keltezett súlyosan kompromittáló válasza, vagy csak a ravasz Phelipps második, még alávalóbb módon kieszelt hamisítványa volt ez is. Annyi tény, hogy Babington levele, mely a skót királynő tragédiájának végét siettette, akár hamis, akár valódi minőségben, július 7-én már Walsingham birtokában volt.

Ebben a gondos összeállítású, titkos írású levélben Babington részletesen ismerteti a Ballard megérkezése óta történeteket. Leírta tervbe vett megszabadításának, Erzsébet meggyilkoltatásának módozatait, továbbá a Gales major, a Lancaster, Derby és Stafford gróiságok föllázítását. «Én magam — írja tovább — tíz barátommal és száz ismerős emberemmel arra vállalkoztam, hogy kiszabadítom Felsőged királyi személyét ellenségeinek kezei közül. Ami pedig a bitorló megöletését illeti, miután Öszentsége bullája értelmében nem tartozunk többé engedelmességgel neki, hat előkelő lovag, mindannyi barátom, késznek nyilatkozott, a katolikus ügy és Felsőged érdekében, föláldozni magát e célra. Mindenesetre azonban jónak vélném, ha Felsőged nevében megigérhetném nekik, hogy áldozatkészségük jutalomban fog részesülni és pedig úgy, hogy ha sikerül életben maradniok, ők maguk, ellenkező esetben azonban örököseik élveznék Felsőged nagylelkű háláját.»

Ez a levél sohasem jutott Stuart Mária kezéhez. Phelipps válaszolt reá július 17-ről keltezve, reá hamisítva Mária nevét. Az álnok ember, célját tekintve, valósággal remekelt e sorokkal. A skót királynő megdicsérei bennük Babingtonnak és hiveinek buzgóságát s elismeréssel nyilatkozik vállalkozásukról. Különböző megjegyzéseket tesz a támadásra nézve, majd hozzá fűzi:

«A hat lovag merész tervének kiviteli módját, valamint azt, hogy miképen szabadítanak ki engem a börtönből, komoly megfontolás tárgyává kell tenni.»

Különösen hangsúlyozza levelében, hogy Mendoza Bernátot mindenről értesítsék, nehogy ő is munkához fogjon, mielőtt még az angol katolikusok felszabadítása s a spanyolok támadása kellőképen biztosítva volna. Meghagyja továbbá, hogy a hat lovag bátran induljon útjára, de még mielőtt őt kiszabadítanák, gondoskodjanak kellő számú emberről, hogy a segítő csapatok megérkezéséig, legyen hová menekülnie. Mivel pedig a tettek napja nincs megállapítva, tartsanak maguk körül állandóan négy megbízható embert, akikkel azonnal közölhessék a merénylet eredményét, aminek hírére azután sietve hozzák el ide is, még mielőtt az örök tudomást szerezhethénék arról és gondoskodhatnának az őrség megerősítéséről. Szükségesnek látja azt is, hogy a hírt két vagy három emberre bizzák s különböző utakon indítsák el, hogy az esetre, ha egyiket feltartóztatnák, a másik mégis célhoz érjen.

Saját kiszabadítására, a királynő három módot ajánl: Az első úgy szól, hogy 50—60 jól fölfegyverezett ember támadja meg Paulet Amyast, amidőn 18—20 szolgával kíséri őt sétáján. A második abból áll, hogy gyujtsák fel a majort és a kastély istállóit s az így támadt zűrzavart használják fel az ő kiszabadítására. A harmadik szerint öltözzenek az összeesküvők fuvarosoknak s állítsanak be a hajnali szürkületben Chartleybe, fordítsák fel a kocsikat a kastély nagy kapuja előtt, úgy hogy ne lehessen azt elzárni, azután Babington fegyveres emberei rohanjanak be és erőszakkal ejtsék hatalmukba a kastélyt és lakóit.

Úgy a valódi, mint a hamisított levelek először Gifford kezébe jutottak, aki azután mint valódiakat olvasta föl azokat Sir Paulet Amyasnak. Az egész komédia tehát tulajdonképen csak a hamisító és Walsingham titkára között játszódtott le. Paulet eszerint, miután átvette a királynő romlására törő leveleket, teljes jóhiszeműséggel irhatott így: «Az Isten megáldotta fáradozásaimat és legnagyobb örömömre busásan megjutalmazta hűséges szolgálatomat. Erősen hiszem, hogy a királynő és szigorú tanácsosai Ófelségének és Angliának javára fogják fölhasználni Isten ez irgalmas gondoskodását». Előtte való napon, július 19-én pedig Phelipps, mellékelve utolsó remekművének másolatát, így ír: «Remélem Kegyelmes Uram, hogy ezekután azonnal elrendeli ennek a királynőnek az elfogatását, hogy azután én is ismét szabadon rendelkezhessem magammal. Most már elég bizonyíték van együtt. Adja Isten, hogy Ófelsége olyan hősi bátorságot tanúsítson, aminőt az Istennek tetsző ügyben a bosszú, valamint saját személyének és az államnak biztonsága követel».

De mindennél jobban bizonyítja ez alávaló csaló cinizmusát s jellemzi a közte és Walsingham közt fönnálló aljas viszonyt a következő mondat, melyet néhány nappal Chartleybe való megérkezése után írt: «Tegnap, mikor kikocsizott (t. i. Stuart Mária) szeretetreméltó, barátságos mosollyal üdvözöltem, miközben a következő szavakra gondoltam: Cum tibi dicit ave, sicut ab hoste cave.» (Ha barátságosan köszönt téged, óvakodj tőle mint ellenségedtől.)

XII FEJEZET

Erzsébet királynő lépésről-lépésre követte ugyan Walsingham ármányos munkáját, de ő maga ezúttal nem szólt bele. Hagyta folyni a dolgokat a maguk medrében s immár biztosra vette, hogy Stuart Máriát és Babingtont ugyanazon hálóban foghatja meg. Mikor azonban tudomására jutott, hogy támadás készül országa és saját élete ellen — mert mentségére meg kell jegyeznünk, hogy a koholt merénylettervet valódinak minősítették előtte is — rendkívül megijedt s félelmében, hogy a legkisebb elnézés vagy késés trónjába, sőt életébe kerülhet, szigorú parancsban hagyta meg Walsinghamnak, hogy az összeesküvést idejekorán, még csirájában fojtsa el, annak résztvevőit pedig azonnal fogassa el és szigorú büntetésben részesítse.

A titkár azonban jobbnak látta el nem hamar-kodni a dolgot, nehogy az az egész terv csődjét vonja maga után s azért elhatározta, hogy titokban hatalmába keríti s egyelőre magánál tartja a skót királynőt vádló iratokat. Lassan, óvatosan látott munkához. Megbizta a kémsszolgálatra kiküldött Maud-ot, hogy leplezze le Ballard Jánost, de ne mint összeesküvőt, hanem mint katolikus papot, aki ellenszegült a birodalom törvényeinek. Az elővigyázó, óvatos Ballardot azonban nem volt könnyű elfogni. Sohasem töltött két egymás-

után következő éjjelt ugyanazon fedél alatt s mindennap más álöltözetben jelent meg. Ily módon sikerült az üldözött papnak időt nyernie s érsíthette Babingtont a kém árulásáról.

Rémülten sietett e hírre Babington Londonból San Gilbe, hogy ott egyet-mást biztonságba helyezzen s figyelmeztesse előkelő barátait a veszedelemre. A legizgatóbb nyugtalansággal gyűltek egybe a nemesifjak, mert nem tudhatták mit és mennyit árult el Maud. Ha Walsingham már mindent tud, úgy haladéktalanul menekülniök kell s a skót királynő kiszabadításának tervét teljesen el kell ejteniök. Ha azonban Maud csak mint papot leplezte le Ballardot, ami valószínűnek látszott, az esetben a korai meneküléssel elárulnák az egész összeesküvést, amely pedig talán még is sikerülhet.

Babington Anthony ekkor egy merész elhatározással véget vetett a gyötrő bizonytalanságnak. Miután személyesen ismerte Walsinghamot, arra vállalkozott, hogy valamilyen ürügy alatt fölkeresi. Ha a titkár beavatta őt az egész tervbe, úgy Walsingham azonnal elfogatja Babingtont, ami jel lesz a többieknek arra nézve, hogy meneküljenek. Ha azonban nem fogatja el, hanem útjára engedi, akkor biztos, hogy semmit sem sejt s ez esetben a szervezkedés nyugodtan folyhat tovább.

Babington, elhatározása szerint, útnak is indult Greenwich felé, ahol Walsingham s a királynő tartózkodott. Salisbury, Windsor és Tichbourne kísérték. Amint a palotához közeledtek, látták, hogy annak kapujától a Themse egyik kikötőjét képező szabad lépcsőig, sűrű embertömeg áll sorfalat. Előttük két sorban a királynő «yeomen»-jei foglalják el az utat, alabárdal kezükben. A lépcső alján horgonyoz a királynő bárkája, pompás,

aranyhímzésű bársonymennyezettel, dús, majdnem a vízbe érő diszítéssel, hátul pedig Anglia királyi zászlójával. Mellette állanak a kíséret hasonló, pazardiszű hajói.

A négy jóbarát ezt látva, bizonyos távolságban szintén megállott. Azonnal tudták, hogy a királynő, szokása szerint, ismét valami fantasztikus hajókirándulásra indul, melyre valószínűleg Walsingham is elkiséri. De Babington, akit már emésztett a türelmetlenség, ennek dacára sem állt el szándékától, hogy bemegy a palotába s ott beszél Walsinghammal, ahol találja. Megegyezett barátaival, hogy ha egy félórával a királynő távozása után még nem tért vissza, tekintsék fogolynak, siesse nek vissza Londonba és értesítsék barátaikat, hogy mindegyik gondoskodjék saját meneküléséről.

Hosszas várakozás után végre megnyílt a palota kapuja s körülbelül egy tucat méltóságteljes tartású testőr, majd pedig a tiszteletőrség tűnt elő. Utánuk következett a királynő. Most is, mint rendesen, feltűnően diszes öltözetet viselt, ezzel igyekezve eltüntetni 54 évének nyomait. Nagybátyja, Hundson lord vezette a karján, mögötte pedig fényes udvari kíséret haladt, köztük Walsingham is. Alig hagyta el a királyi bárka a mólót, amikor örömtől ragyogó s a gyors futástól kipirult arcal megjelent Babington, barátai között... Walsingham nem tudhat semmiről; ép most jött egy rendkívüli értekezletről — az késleltette a királynő elindulását — és ugyanolyan barátságosan köszöntötte őt, mint máskor.

A szerencsétlen Babington nem is sejtette, hogy ő és barátai képezték a rendkívüli értekezőt tárgyát s hogy ugyanezen pillanatban indult sietve Chartleybe a királynőnek egy titkos követe, Waad Vilmos.

Szegény Antony azt sem sejtette, hogy attól a perctől fogva, amikor Walsingham szívélyesen elbucszott tőle, annak határozott parancsára, kémek kísérték minden lépését.

Mindez augusztus 3-án történt. A következő napon pedig elfogták Ballard Jánost, épen mikor kedvenc álöltözetében, mint skót állattenyésztő és kereskedő kilépett egy vendéglő ajtaján. Antony és barátai megrémültek e hírre. Rettegtek, hogy Ballard a kinpadon elárulja őket és — így állítja Walsingham rágalmazó gárdája — Babington még azon éjjel fölkereste Savaget.

— Mit tegyünk? — kérdezte tőle.

— Semmit — felelte a másik — ha csak azt nem, hogy a királynőt haladéktalanul tegyük el az útból.

— Nem bánom — válaszolt Babington — holnap reggel a királyi udvarba megyünk s rövidesen véget vetünk az életének.

Savage a maga részéről ellenvetette, hogy nem tudja, miképen férközzék a királynő közelébe. Erre — állítják tovább Walsinghamék — Babington egy értékes gyűrűt s jelentékeny pénzüsszeget bocsátott rendelkezésére, a palota őrségének megvesztegetése céljából, hogy engedjék őt azon ürüggyel — hogy látni szeretné egyszer a királynőt — elrejtőzni a folyosó egyik oszlopa mögött.

Savage azonban nem tette sem ezt, sem valami ehhez hasonlót. S Babingtonnak másnap, augusztus 5-én mégis az jutott tudomására, hogy nyomában vannak. A fényes társaság e hírre a szent János-erdőbe futott egész a Tichbourne majorsáig, ahol még ugyanazon éjjel — Windsor kivételével — valamennyiöket elfogták és a londoni Towerbe zárták.

Eközben Waad, a titkos követ, két napi út után

Chartleybe érkezett. A kastélytól távol, egy magányos helyen állapotodott meg s oda hívatta magához Mária örét, Sir Paulet Amyas-t. Hogy minden feltűnést elkerüljenek, kint a mezőn találkoztak, ahol senki sem hallgathatta ki beszédüket s Waad a legnagyobb titoktartás pecsétje alatt közölte Paulettal a királynő parancsait. Majd ismét gyorsan, föltűnés nélkül elváltak egymástól, nehogy Mária tudomást szerezzen találkozásukról s esetleg elrejtse azokat a terhelő írásokat, melyeket Erzsébet meg akart keríteni.

Augusztus 8-án Paulet, a királynő rendeletéhez hiven, sólyomvadászatra hívta Máriát a szomszédos Tixal-parkba. Gyönyörű idő volt s a skót királynő mit sem sejtve barátainak szomorú sorsáról, vidáman indult útnak. A kellemes időjárás, valamint újra éledő reményei némiképen már egészségét is helyreállították s így örömmel nézett a következő néhány óra elé, amikor tiszta, üde levegőt szívhat és egy kis testmozgást is végezhet. A királynő kocsijában ült Kennedy Janka, Curle Erzsébet és Bourgoing Domonkos, Mária orvosa. Mögöttük jött lovon Sir Paulet és két titkára, Nan és Curle. A menetben voltak még madarak, kutyák, továbbá a sólyom- és fegyvervivők. Leghátul pedig az elmaradhatatlan 50 fegyveres emberből álló kíséret következett.

A királynő szive hevesen dobogott az örömteljes izgatottságtól. A sólyomvadászat mindig egyik legkedvesebb szórakozása volt. Ő maga is egy szép, büszke sólymot vitt magával.

Ott, ahol a Tixal felé vezető út egy keskeny szorosba jut, egyszerre egy csapat fegyveres ember zárta el a menet útját. A királynő lélegzete elakadt arra a gondolatra, hogy ez talán az ő mentő-csapata. De csakhamar meggyőződött az ellen-

kezőről. Egyik lovag, Sir George Tamás, kocsijához lépett s tudatta vele, hogy a Babington-féle összeesküvés fölfedeztetett s az angol királynő megbízásából a skót királynőt most Tixal várába kell kísérnie. Ugyanebben a pillanatban a katonák megragadták a két titkárt, Curle-t és Nan-t s még mielőtt csak egy szót is válthattak volna úrnőjükkel, fogolyként Londonba hurcolták őket.

Paulet eközben sietve visszatért Chartleybe, ahol már Waad, a titkos követ várt rá. Kellő szerszámokkal ellátva, mindketten a királynő lakosztályába hatoltak, föltörtek ott minden szekrényt, bőröndöt és fiókot s magukhoz vették a királynő írásait, ékszereit, a pénzét, hogy azután mindezt elküldhessék Erzsébetnek.

Miután megtörtént ez a gyalázatos rablás és Máriát 17 napig tartották fogva Tixalban egy szűk, sötét, úgyszólván levegőtlen szobában, ismét visszavezették őt Chartleybe. Mária sejtette, miért távolították el Chartleyből. És sejtését bebizonyulva látta, amikor visszatérve, szekrényeit, bőröndjeit föltörve találta s írásai, ékszerei hiányoztak. Ekkor visszatért kíséretéhez s a betörésre célozva, így szólt: «Két kincsem megmaradt s azokat a ti királynőtök sem rabolhatja el tőlem... Királyi vérem, mely biztosítja az angol trónra való jogomat s katolikus hitem, melyet mint őseimtől nyert örökséget mindig szívemben fogok hordozni».

XIII FEJEZET

Erzsébet személyesen vizsgálta át Stuart Mária irásait, de keserves csalódására, nem találta köztük azt a kétségtelen bizonyítékot, melyre számított. Erzsébet ugyanis azt hitte, ott találja a Babington-hoz intézett hamisított levelek eredetijét, melyeket nélkülözhetetleneknek tartott, mert belátta, hogy képtelenség igazságos ítéletet hozni a Walsingham birtokában levő másolt levelek alapján. Semmiképpen sem lehetett bebizonyítani, hogy Mária tollbamondta e leveleket. Chiffrirozott irását pedig bárki utánozhatta, akinek meg volt hozzá a kulcsa, pl. Phelipps vagy Walsingham.

Erzsébet most már csak abban reménykedett, hogy a Towerben synylódó foglyoktól szerez adatokat. Isten a megmondhatója mi ment végbe ezidőtájt ott azokban a sötét barlangokban. Hogy szedtek ki a kínpadon fetrengő áldozatokból mindent, amire szükségük volt. Vallomásaikat a szükséghez képest hamisították is, azokat pedig, akik ellenálltak és nem vallottak, megölték s azután öngyilkosoknak adták ki. Így történt pl. Northumberland gróffal.

Ebből a rettenetes börtönből csak a vérpadra vagy a sírba vezetett az út. Nem kellett hát félniök, hogy előlép valaki s megcáfolja igazságtalan ítéletüket.

«Erzsébet idejében az igazságszolgáltatás — írja

Lingard, a híres angol történetíró — sokkal korrumpáltabb volt, mint elődeinek idejében. Nem rendelkezünk ugyan elég adattal arra nézve, hogy párhuzamot vonhassunk a kettő között, annyit azonban teljes bizonyossággal állíthatunk, hogy Cecil politikája következtében, mindjárt kormányzásának első éveiben alárendelt, jelentéktelen emberek foglalták el a legtekintélyesebb bírói székeket, hogy egyre sűrűbben hangzottak föl panaszok ezeknek önkényessége, kapzsisága ellen és hogy következőképen jellemezték a parlamentben az egyik békebíró: Olyan egyén, aki egy fél tucat fiatal libáért szívesen áldoz föl egy tucat törvényt. Már maga az a tény, hogy a királynő kénye-kedve szerint letehetette a bírót állásából, továbbá hogy ő maga is elfogadott ajándékokat, hálás elismerésképen azoktól a magánszemélyektől, akiknek ügyét közvetítette s hogy ezt udvarhölgyeinek s kedves embereinek is megengedte, eléggé jellemzi a körülményeket s nem a legkedvezőbb színben tünteti föl előttünk a bírói kart.»

Ilyen szemmel nézve az állami hivatalnokok munkáját s az igazságszolgáltatást, nem nehéz elképzelnünk azt az esetet, mikor a királynő legközelebbi óhajának és Walsingham parancsának teljesítéséről volt szó s mikor mindehhez nem volt szükséges egyéb, mint egy kis irat- és nyilatkozat-hamisítás. Nem csoda tehát, hogy az összeesküvők — Walsingham nyilatkozata szerint — mind vétkesek voltak, Mária pedig bűntársuknak bizonyult. Ugyanezen alapon nyilvánította Babington is valódiaknak a skót királynő leveleit és hitelesítette a másolatokat oly módon, hogy minden oldalon aláírta és lebélyegezte azokat. Tichbourne meg épen azt is megvallotta volna, hogy segített Babingtonnak a skót királynőtől hozzáérkezett

levelek megfejtésében, Ballard és Donn pedig állítólag olvasták a levelekről készített másolatokat.

A hamis vallomások leadása után siettek végezni az áldozatokkal, mert ha életben maradnak, még megesik, hogy a tanukból vádlók lesznek. Babington, Savage, Ballard, Barnewell, Tilney, Abington és Tichbourne a kiállott kínzások következtében már nagyon nyomorult állapotban voltak, amikor szeptember 20-án kivonszolták őket a londoni Towerből San Gilbe s ott, egykori örömeik és meggondolatlan összeesküvésük tanuja, a fekete torony előtt izzó fogókkal tépték ki beleiket elgyötört, élő testükből. Hasonló sorsra jutott ugyanott, ugyanazon a napon az utolsó hét lovag: Salisbury, Donn, Jones, Charnock, Travers, Gage és Bellamy is.

Csak Windsor Edének sikerült kikerülni e rettenetes kínzást; először Hollandiába, majd Franciaországba menekült.

A skót királynő titkárait, a francia Nant és a skót Curlet Walsingham, saját házában, saját fölügyelete alatt tartotta. Nan azelőtt Lotharingen bibornok titkára volt s maga a francia király ajánlotta őt Máriának, aki azonban már jóelőre megállapította, hogy nem merne jótállani érte, hogyha valami fenyegető veszedelem és fényes jutalom közé állítanák, nem volna-e képes hamisan tanuskodni ellene, amire különben a derék, de egyszerű s könnyen befolyásolható Curlet is hamar rá lehetne venni.

És így is történt. Walsingham, aki tulajdonképpen maga is Cecil vezetése szerint járt el, azzal fenyegette a titkárokat, hogy kőpadra kerülnek, ha nem hajlandók vallomásaikkal elősegíteni Erzsébet királynő és Cecil terveit, melyeknek súlypontja az, hogy a skót királynő halála elkerül-

hetetlenül szükséges. Kedvező vallomásaik esetére pedig szabadságot, sőt jutalmat helyezett számukra kilátásba. A szegény titkárok pedig nem olyan anyagból voltak gyúrva, amelyből hősök készülnek. A fenyegető szenvedések és a csábító szabadság küszöbén nem sokáig haboztak, hogy merre induljanak. Fokozatosan, napról-napra határozottabb formát nyerve, alakultak vallomásaik közönséges rágalmakká.

Először előadták, miképen szokta Stuart Mária elintézni levelezéseit. Bezárkózott a két titkárral szobájába s tollbamondta Nan-nak a levél főbb pontjait. Nan ezután megfogalmazta, Mária pedig átnézte, kijavította s végül átadta Curle-nek chiffrírozás végett. Ez első vallomás — Walsingham szerint — már megerősíti azt a rágalmat, hogy Mária sajátkezűleg írta Babingtonnak a július 17-ről keltezett levelet s Curle-nek adta chiffrírozás céljából.

Walsinghamnak ez még nem volt elég. Ismerve foglyait, most már könnyen eltalálta a módját, hogyan juthat tovább. Parancsot adott ki, hogy a két titkárt zárják a londoni Towerbe. Ezek természetesen módfelett megrémültek e rendeletre s nagy buzgalommal fogtak hozzá vallomásaik kiszínezéséhez. Kijelentették, hogy a skót királynő lelkesült örömmel vett tudomást Anglia megtámadásáról, sőt Erzsébet meggyilkoltatásának tervéről is tudott, csak nem tartotta magát illetékesnek arra, hogy ebbe is beleavatkozzék.

Walsingham még tovább ment. Szept. 20-án elvitette foglyait egy a londoni Tower közelében fekvő, jól megerősített házba, hogy lássák Babingtonnak és társainak borzalmas kivonulását a vesztőhelyre. Hallották innen a kikiáltók szavát, amint hirdették a népnek, hogy így szolgálat

igazságot Anglia királynője. Majd látták az előkelő ifjakat, kiknek szépsége még nemrégén egész Londont elbájolta, amint szalmára fektetve hurcolták őket a vesztőhelyre. A kínpadon elgyötört testükből már csak egy-egy véres hústömeg látszott, s csak tagjaik időnkinti megrándulása mutatta, hogy még van bennük élet.

E szörnyű látványon teljesen megtört a titkárok gyöngé ellenállása. A rémülettől szinte félőrülten rohantak Walsinghamhoz, hogy végre jegyzőkönyvbe mondhassanak mindent, amit ez kívánt. Nan visszavonta első vallomását és most azt állította, hogy Curle értelmezte Babington levelét, a királynő pedig tollbamondta a válasz főbb pontjait s többek között kijelölte azt a hat lovagot is, akik Erzsébet királynőt megölik. Majd Nannak a jegyzetei is napvilágra kerültek, — állítólag Chartleyben maradt írásai között találták azokat — s magukban foglalták Babington és Mária mindkét levelének kivonatait, melyekben ismételten előfordul az «utolsó coup» kifejezés. Nan állítása szerint a «coup» szó, az angol királynő meggyilkolására vonatkozik.

Walsingham most már elégnek találta az anyagot Stuart Mária elítéltetéséhez s azért Erzsébet elé terjesztette az emberáldozatok vérén szerzett adatok halmazát. De vajjon lesz-e Erzsébetnek elég bátorsága a megkezdett munka befejezéséhez? Vajjon meri-e lábbal tiporni a királyi sérthetlenség jogát egy vele egyenrangú, független királynővel, unokahugával s utódjával szemben? Képes lesz-e vérpadra hurcoltatni azt a szegény teremtet, akit minden törvény és jog ellenére hatalmába ejtett és tizenkilenc éven át fogságban tartott? ... Walsingham maga is kételkedett ebben. Erzsébet azonban mindent mert. Gyűlölet, irigység

és személyes érdekei vezették tetteit; és az őt jellemző határozottság és cselszövő alattomoság különös keverékével elszánta magát a döntő lépésre.

A sötét tragédia lassankint végéhez közeledett. Erzsébet hosszas tanácskozásokat folytatott Cecillel s újból megegyeztek abban, amit különben már réges-régen elhatároztak. A kedvezőbb látszat kedvéért mégis egy általuk választott polgári törvényszék kezébe tették le Stuart Mária sorsát; ítéljen az. De azért előbb jónak látták nyomatékosan kijelenteni, hogy véleményük szerint a skót királynő szabadsága, sőt pusztá életben léte is veszélyezteti az angol királynő életének biztonságát és a reformált vallás békéjét.

Ennek dacára az ítélkezők mégsem tartották mindannyian föltétlenül szükségesnek Mária halálraítélését. Némelyek jobbnak látták volna szigorított fogsággal s egyéb hasonló intézkedéssel aláásni a skót királynőnek már úgyszólván gyöngeségét s így módon siettetni természetes halálát. Leicester erre egy még gyávább ajánlattal lépett elő, amely megegyezett Erzsébet legtitkosabb óhajával is; legalább erre vall a körülmény, hogy nagyon helyesnek és könnyen kivihetőnek találta azt. Eszerint a fogoly természetes halálát titkos mérgezéssel lehetne elősegíteni. Cecil és Walsingham azonban, valamint a tanács főbb emberei is, a nyílt törvényszék által kimondott halálos ítélet mellett foglaltak állást. De hol van az a törvény, melynek alapján elítélhetnek egy idegen királynőt, aki nem támadta meg fegyveres erővel az országot, sőt inkább oltalmat keresve menekült rokonához? Milyen címen hurcolhatják vérpadra?

A feleletet Walsingham adta meg, idézve az

előző évben elfogadott törvényt, melynek értelmében mindazok, akik az angol királynő életére törnek, úgy maguk, mint utódaik, akik bizonyos tekintetben szintén bűnrészeseknek tekinthetők, valamint az is, akinek érdekében a támadás történik, elvesztik a trónra való jogosultságukat s halálra ítéelhetők. Ez a törvénycikk, melyet a három főbűnös: Erzsébet, Cecil és Walsingham külön e célra készített, kitűnően illett a szóban forgó esetre, de egyszersmind fényesen bizonyítja, hogy azon előre kieszelt tervvel készült, hogy majd annak idején Stuart Mária vérpadjának alapjául szolgáljon.

Erzsébet, látszólag nehezen, de mégis beleegyezett, hogy a nagy tanács kívánsága szerint a Fotheringhay várban kimondják Mária fölött az ítéletet. De azt kikötötte, hogy ne itt, hanem a westminsteri csillagteremben hirdessék ki az ítéletet. Az érzékenykedő hiéna folyton régi, nevetséges, megtévesztésre szánt szavait ismételte: «Nem tudom halálba küldeni azt a madárcát, mely a héjja karmai közül ölembe menekült».

XIV FEJEZET

Fotheringhay várából ma már egy kődarab sincs meg. Stuart Jakab, valószínűleg lelkiismeretfurdalásai következtében rövid idővel trónralépése után lebontatta azt. Talán attól félt, hogy anyjának árnyéka fog megjelenni a falak között s szemére veti a katolikus vallástól való elfordulását, álszenteskedő uralkodását és gyermeki rút hálatlanságát.

1586. október elején még büszkén, szilárdan állott Fotheringhay vára a Nen partján; büszkén, mintha tudta volna, hogy III. Richárd király bölcsője ringott falai között, de egyúttal sötéten s fenyegetően, mintha sejtette, előre látta volna, hogy nemsokára egy hallatlan gonosztett színhelye s egy királynő sírja lesz.

Október 6-án este érkezett Stuart Mária Fotheringhayba, Sir Paulet Amyas, Sir Mildmay Walter titkos tanácsos és Balker jegyző voltak kíséretében. Több mint 300 szolga állott sorfalat az uton, nehogy a szomszéd falvakból odaözönlő nép megközelítse a királynő kocsiját. A Mária elítélésére kiküldött 46 tagból álló bíróság már egybegyült a várban. Mindenütt rettenetes izgatottság tükröződött vissza. Hallgatagon, nyomott hangulatban jártak-keltek, dolgoztak az emberek. Börtönökben s birói termekben lát az ember ehhez hasonlót, amikor halálos ítélet végrehajtá-

sára készülnek, vagy egy nagy gonosztevő sorsa fölött határoznak.

Paulet, Midmay és Balker bekisérték a királynőt lakosztályába. Paulet azután anélkül, hogy egy percnyi pihenőt engedett volna, átnyújtotta neki Erzsébet királynő fenhéjázó, kemény hangú levelét, melyben őt a Babington-féle öss/eesküvésben való részvétellel vádolja s megparancsolja, hogy jelenjék meg az ez ügyben kiküldött bíróság előtt. Mert miután az angol törvények védelme alatt élt eddig, azok szerint fog megítéltetni is és kötelessége magát alávetni azoknak.

Mária igyekezett leküzdeni fölháborodását és ünnepélyesen tiltakozott ama vád ellen, hogy részese volna az Erzsébet élete ellen irányuló összeesküvésnek. Egyúttal visszaütőlag mutatott arra a parancsoló hangra, melyet Erzsébet használt levelében, valamint arra a kívánságra, hogy ő angol alattvalók ítélőszéke elé álljon. «Nem tudja az önök királynője» — kiáltott föl — «hogy mi királynőként születünk? Vagy talán azt hiszi, hogy méltóságunkat, birodalmunkat, a családot, melyből származunk, fiunkat, aki utódunk lesz és a királyok, hercegek jogait a sárban meghurcolni engedjük? Menjenek és mondják meg, hogy mélységes fájdalmaink dacára büszkéek maradunk és nem vetjük alá magunkat ilyen megaláztatásnak!»

Máriának ez a visszaütő felelete nagy izgatottságot keltett az egybegyűlt főhivatalnokok s bírósági tagok között, akik most egyszerre terveik megghiúsulásától féltek. Mert ha a királynő megmarad kijelentése mellett, akkor kihallgatása nélkül kell őt elítélniök, erre pedig még e minden gonoszságra kész emberek sem akartak vállalkozni,

Erzsébet azonban egyáltalában nem aggályoskodott. Mikor Ceciltől értesült Mária magatartásáról, egyszerűen elrendelte, hogy ítélkezzenek fölötte kihallgatása nélkül. Cecil közölte ezt a határozatot Máriával, aki bár továbbra is illetéktelennek minősítette a kirendelt bíróságot, mégis inkább volt hajlandó szembeszállani velük, mintsem hogy szabad folyást engedjen a rágalmaknak.

Okt. 14-én d. e. 9 órakor gyűlt egybe a bíróság a Fotheringhay-palota dísztermében. A háttérben, az angol címerrel ékesített mennyezet alatt egy szék állott Erzsébet királynő számára, miután azonban ő nem jelent meg a gyűlésen, a széknek üresen kellett maradnia. Mellette, de már a mennyezeten kívül, a csupasz földön egy másik szék állott a skót királynő számára. A menyezettől jobbra és balra azok az alávaló bírák ültek, kiknek nevét, mindmegannyi szégyenfoltot, a történelem örökítette meg az utókor számára. Jobbról ült lord Bromley kancellár, lord Cecil főkincstárnok, Oxford, Kent, Derby, Worcester, Rulland, Cumberland, Warwick, Pembroke és Lincoln grófok, továbbá Montagu vicomte; balról pedig Abergavenny, Joueh, Morley, Stafford, Grey és Lumley grófok, valamint a polgári bíróság tagjai: Crofts, Hatton, Walsingham, Sadler, Mildmay és Paulet. Előttük két sorban Anglia főbírái és a jogtudományok két doktora foglalt helyet. Középen egy asztal állott s e körül ült a királynő teljhatalmú megbízottja Popham, és jegyzője Egerton, továbbá Gaudi államügyész, Powel Tamás jogtudós és két jegyzőkönyvvezető.

Igy ült együtt az ítélőszék. Egy része farizeusokból állott, akik gyűlöletükben — másik része Pontius Pilátusokból, akik a Cézártól való félelmükben készek voltak ártatlan vért ontani,

Tíz órakor az alabárdosok bevonulása jelezte, hogy jön a királynő. A jelenlevők közül kevesen ismerték őt.

Egy pillanatra mély, várakozásteljes csönd állott be a teremben; minden tekintet az ajtó felé irányult.

Néhány alabárdostól követve s gyöngesége miatt udvarmesterének, Melvil Andrásnak karjára támaszkodva s orvosától, Bourgoing Domonkostól is támogatva, végre megjelent Stuart Mária, talpig fekete bársonyba burkolva. Bár már nem volt többé az az elragadó szépség, melyet Ronsard egykor a legragyogóbb tavaszi nap hajnalpírjának nevezett, de hasonló maradt legalább e főséges nap alkonyi pírához. A hanyatló, halványuló szépség leírhatatlan bája fonta körül nemes alakját.

A bírák elragadtatva méltóságteljes megjelenésétől, önkénytelenül fölemelkedtek helyükről, s a lelkükben tomboló vad, gyűlöletes szenvedélyt egy pillanatra tiszteletteljes részvét váltotta föl. A királynő nyugodtan haladt előre e félelemmel s tisztelettel vegyes csönd közepette, majd hirtelen megállt. Hosszú, fájdalmas tekintetet vetett az egybegyűlt lordokra s utánozhatatlan méltósággal üdvözölte őket. Azután lassan tovább ment a számára elkészített székig. Mikor meglátta, hogy az a trón mennyezetén kívül, a puszta földön áll, összeráncolta homlokát és sértett méltósággal mondta: «Én királynő vagyok és egy király özvegye. Az én helyem ott volna!» Ezután helyet foglalt és várt.

XV FEJEZET

Idő telt el, míg a bírák a királynő megjelenésének szinte elvarázsoló hatásából magukhoz tértek. Bromley lord emelkedett azután szólásra. Előadta az okokat, melyek uralkodónőjét arra birták, hogy «Stuart Máriát, V. Jakab leányát, a skótok utolsó királyát, aki rendesen Skócia és Franciaország királynőjének neveztetik», ez ítélőszék elé állíttassa. Egyúttal megjegyezte azt is, hogy ha az angol királynő el nem határozta volna, hogy ezúttal félreteszi szokott, természetes jóindulatát, joggal érte volna az a szemrehányás, hogy elhanyagolja Isten ügyét, s hogy hiába viseli a birodalom legfőbb bírójának pallosát.

Ezután a korona jogtudósa ismertette Erzsébet törvényes intézkedését, mellyel a jelen bíróságot egybehívta. Miután Mária mindezt nyugodtan végighallgatta, szót kért. Megbotránkozással emlékezett meg arról a méltatlan eljárásról, melyben Angliában részesítették, mikor oltalmat keresve oda menekült, s védelem helyett tizenkilenc évig fogságban volt része. Kijelentette, hogy nem ismeri el ama bizonyos jogirat érvényességét, sem pedig a kirendelt ítélőszék illetékességét, mert ő, mint független hercegnő és fölkent királynő, Istenen kívül senkinek sem tartozik felelősséggel.

A korona jogtanácsosa, Gawoly, jegyzőkönyvbe vétette a skót királynő tiltakozását, majd pedig

jelentést tett a legutóbbi összeesküvésről, melynek kapcsán Stuart Máriát nemcsak azzal vádolja, hogy tudott a birodalom ellen tervezett támadásról, de résztvett az angol királynő élete ellen irányuló merénylet tervezésében is, amennyiben tudott arról, helyeselte és támogatta azt. Bizonyítékként a részint elfogott, részint hamisított és kitalált levelek, Babingtonnak és társainak kényszervallomásai, továbbá Curle és Nan nyilatkozatai feküdtek az asztalon.

A királynő magáénak ismerte el Morgan, Paget lord és Mendoza Bernát leveleit, bevallotta azt is, hogy Chartleyből való kiszabadulása érdekében titkára segítségével néhány jegyzetet állított össze Babington számára, azt azonban erősen állította mindvégig, hogy Babingtont sohasem látta, neki nem írt s így tőle választ nem is kaphatott. «Ha Babingtonnak ezek a levelei valódiak — mondta — akkor kívánom, bizonyítsák be, hogy megkaptam őket, úgyszintén ha a mi válaszuk nem hamis, állítsák elő annak sajátkezűleg írt eredetijét».

A királynő e felszólalására válaszul fölolvasták azon jul. 6-áról keltezett hosszú levél másolatát, melyben Babington közli Máriával az összeesküvés részleteit, továbbá a királynőnek jul. 17-éről keltezett válaszát, melyben bátorítja a vállalkozókat, s végül Babington, Tichbourne, Ballard és Donnak a londoni Towerben adott nyilatkozatait, melyek szerint ők látták és megfejtették e leveleket. Erre azután fölemelkedett Popham, a teljhatalmú megbízott, s az általános hangulat irányítására kijelentette, hogy ezen iratok kétséget kizárólag bizonyítják a skót királynő bűnrészességét s az ellene emelt vádak valóságát.

A királynő azonban azonnal, gondolkodás vagy habozás nélkül ismét megszólalt s kimutatta, hogy

ez a «kétséget kizáró» bizonyosság olyan másolatokon nyugszik, melyeknek eredetijét nem képesek bemutatni, s olyan emberek nyilatkozatain, akiket nem is ismert. «Hozzák eléink az eredetieket, ha léteznek, — kiáltott föl — akkor majd megvizsgáljuk azokat s beszélhetünk róluk. Addig azonban ünnepélyesen tiltakozunk az ellenünk emelt vádak ellen... Nem tagadjuk, — folytatta az ő nyomatékos beszédmodorában, melyet mély szomorúsága még ékebben szólóvá tett — hogy vágyódtunk a szabadság után és törekedtünk annak elérésére, de ez a vágyunk természetes emberi érzés és egyedül csak ez volt tetteink rugója. Isten a tanunk, hogy sohasem törtünk a királynő életére, nem is tudtunk ilyesmiről, még kevésbé egyeztünk tehát bele. Beismerjük, hogy írtunk barátainknak, kérve őket, hogy segítsenek kiszabadítani ebből a méltatlan és jogtalan fogságból, melyben immár 19 év óta synylódnunk... Azt is bevalljuk, hogy védelmükre keltünk az üldözött katolikusoknak és szíves készséggel ontottuk volna vérünket is értük... De ezeket a leveleket itt nem mi írtuk és nem mi kaptuk. Azért pedig, amit a szegény, szorongatott katolikusok végső kétségbeesésükben tettek vagy tenni szándékoztak, nem vonhatnak minket felelősségre».

A királynő védekezése annyira magán viselte az őszinteség, az igazság bélyegét, hogy Cecil jónak látta elterelni róla a bírák figyelmét. Azért tehát újból elmondta az összeesküvés történetét s ezúttal hozzáfűzte azt is, amit az előbb még kihagyott Nan és Curle vallomásából. Ismertetette ezek nyomán, hogy milyen módon intézte Mária levelezéseit és miképen készítette el Babingtonnak írt válaszát. A levelet ismételten hitelesnek nyil-

vánította, amennyiben Nan és Curle küldték azt el, Babington megkapta, Tichbourne, Ballard és Donn pedig látták. Jelentette továbbá, hogy ez a levél is a királynő papirjai közt talált kulcs szerint volt titkos írásra letéve. Ezek alapján tehát a királynő bűnrészessége nyilvánvaló s bebizonyított tény az is, hogy tudott a merényletterről és helyeselte azt.

Bámulatatos ügyességgel tudta a főkincstárnok összevegyíteni a tényeket a rágalmakkal. A skót királynőt azonban nem tudta zavarba ejteni. Kijelentette, hogy ő mitsem törődik Babington vallomásával. Nem tudja, tehát nem is mondhatja meg, hogy az, amit most Babington vallomása gyanánt elébe tettek, csakugyan az ő kezeirása-e vagy sem. Miért nem szembesítették vele, mielőtt megölték? Vajjon ez az igazság kikutatásának a módja? Vagy talán éppen az volt a szándékuk, hogy a valóság sohase derülhessen ki? ... Hasonlóképpen áll a dolog Curle és Nan-val, akik most Londonban vannak. Miért nem hozzák őket ide, hogy szemtől-szembe is föntartsák, amit a háta mögött állítottak? Az, hogy kijelentéseiket esküvel is megerősítették, semmit sem jelent. Nem fogadták-e meg neki is, hogy titkait megőrzik? Ha szőszegők tudtak lenni királynőjükkel szemben, akitől nem volt mit félniök, miért ne lehettek volna azok olyan emberekkel szemben, akik kín-paddal fenyegették őket? ... Curle ugyan egyszerű, becsületes ember, Nan azonban ravasz és ügyes. És dacára, hogy ez utóbbit Lotharingen kardinális ajánlotta hozzá, mégsem mert volna soha jótállani azért, hogy ha valamikor veszedelmes fenyegetés és kecsegtető jutalom közé kerül, nem volna-e képes rágalmazni, veszedelembe dönteni úrnőjét s magával ragadni a teljesen befolyása alatt álló

Curle-t is... Hogy leveleit a titkárok írták és tették le titkos írásra, az áll; de hogy nem írtak-e olyasmiket is, amiket ő nem mondott tollba, azt nem tudhatja. Ép így az sem lehetetlen, hogy titkárai elfogadtak oly leveleket, melyeket neki nem mutattak meg, s viszont másokat az ő nevében küldtek el, anélkül, hogy ő tudomást szerezhetett volna róla.

«És ilyen bizonyítékok alapján — folytatta erélyes, méltóságteljes kifakadással — bűnösnek nyilváníthatnak engem... engem, egy királynőt?» Mi biztosíthatja akkor a királyok és hercegek életét, ha az titkáraik leveleitől és rágalmaitól függ? Határozottan kívánom, hogy csak saját szavaim és írásaim alapján ítélkezzenek fölöttem. Meg vagyok győződve, hogy nem találnak azokban semmi vétket!...»

Majd szembeállott az álnok Walsinghammal s arcába vágta mindazt a sok gonoszságot, mely még most, három évszázad elmúltával is undok szennyként tapad emlékéhez.

«Mi biztosít engem arról, hogy ez csakugyan a mi titkos írásunk?... Azt hiszi titkár úr, nem tudom, milyen ocsmány eszközöket használt föl ellenem?... Kémei mindenütt nyomomban voltak; de arról talán nincs tudomása, hogy ezek közül néhányan, mielőtt önhöz vitték volna a hamis híreket, előbb engem értesítettek... És ha így bánnak el velem — folytatta a gyülekezet felé fordulva — azt sem tudhatom, nem hamisították-e titkos írásomat is, hogy azután annak segítségével halálra ítélhessenek? Talán már régen szövi ez ember a legsötétebb cselszövések hálóját az én és a fiam élete ellen!»

Ez az egyenesen szemébe mondott rettenetes vád néhány pillanatra teljesen megzavarta Wal-

singhamot. De azután gyorsan összeszedte magát és indulatosan felelt: «Isten a tanum, hogy magánirataim között egyetlenegy sincs, amiért egy becsületes embernek szégyenkeznie kellene, és viselkedésem királyi úrnőmmel szemben mindig méltó volt ahhoz a tisztséghez, melyet viselek... Igaz, hogy kötelességemhez hiven, a legnagyobb éberséggel őrködtem a királynő és az állam biztonsága fölött és üldöztem mindent, ami azt veszélyeztette. És ha az áruló Ballard ajánlkozott volna, hogy fölfedi előttem az összeküvést, még az ő szolgálatát sem utasítottam volna vissza».

XVI FEJEZET

A tanácskozás folytatását ezután másnapra halasztották, amikor a királynő újból tiltakozott a bíróság illetékessége ellen. Panaszkodott, hogy Anglia vezetőférfiaival szemben egyedül kell állania, holott nem is ismeri ez idegen ország törvényeit. Nincs mellette sem tanácsadó, aki útmutatással szolgálna neki, sem ügyvéd, aki védené; sőt még papirjai, iratai sem állanak rendelkezésére, mert azokat távollétében elraboltatták tőle. Ismételten követelte, hogy szembesítsék vele titkárait: Nant és Curlet, hogy előtte is mondják el, amit háta mögött állítottak. Még határozottabban megerősítette előző napi állítását is, hogy Babingtont sohasem látta, neki levelet nem küldött s tőle sem kapott.

— Miféle igazságtalan módon járnak el velünk szemben! kiáltott föl, szomorú tekintetét végigjáratva a jelenlevőkön. — Leveleinket hamisították, az eredetieket pedig elrabolták... Nincsenek tekintettel sem a hitre, amelyet vallunk, sem a királyi méltóságra, melyet viselünk... Ha már egyéni érzelmeink hidegen hagyják önöket, gondoljanak legalább arra, hogy személyemben a királyi méltóságot sértik; gondolják meg, hogy milyen példát adnak a népnek!

Majd Istenhez és az idegen fejedelmekhez könyörgött, hogy álljanak mellé az igazságtalanság

elleni küzdelemben, melynek áldozatul esett és szívszaggató fájdalommal folytatta:

— Az angol királynő barátságában és ígéreteiben bízva jöttünk ez országba... — És miközben lehúzta ujjáról azt a gyűrűt, melyet Lochlevenből való menekülése alkalmából Erzsébet küldött neki, még hozzátette:

— Látják uraim, ezt küldte az önök felséges úrnője szeretete és oltalma zálogául... Nézzék meg jól! Ez bátorított fel arra, hogy idejőjjünk és önök legjobban tudhatják, hogy miképen váltották valóra ez ígéretet.

Miután még azt kívánta, hogy a teljes parlament és Erzsébet jelenlétében is hallgassák ki, így végezte szavait:

«Mint vádlott ügyvédet kérek, aki ügyemet védelmezze, mint fejedelemnő pedig azt kívánom, hogy higyenek szavaimnak».

Szavainak nem volt több hatása, mintha a villámot kérte volna, hogy ne gyújtson, vagy a vihart, hogy ne pusztítson. A törvényszék tagjai egymásután tűntek el Fotheringhayból. Füleiket befogták az ártatlanság és igazság kiáltása előtt. Október 25-én pedig, úgy mint azt Erzsébet elrendelte, újból összegyűltek a Westminster csillagtermében. Itt azt az alávalóságot követték el, hogy Mária jelenléte nélkül kihallgatták Curlet és Nant. S az ő kieroszakolt, megvásárolt, de semmiképen be nem bizonyított állításaik alapján a skót királynőt bűnösnek nyilvánították és halálra ítélték.

Miután Erzsébet most már biztosítva látta vetélytársnője halálát, kétszínűségében az igazságtalan ítélet takarására előtérbe állította újból igazságérzetének és az ítélet végrehajtásától való részvétteljes vonakodásának fitogtatását. A ravasz róka, mintha nem biznék a kirendelt bíróság

részrehajlatlanságában, azt kívánta, hogy a parlament mindkét háza erősítse meg az ítéletet, mely ekként mintegy a nép szavának és akaratának legyen tekinthető. A két ház pedig, mely Cecil és Walsingham által előkészítve, de különben is Erzsébetnek vak eszköze volt, nemcsak megerősítette a halálítéletet, de még követtséget is küldött az angol királynőhöz, sallangosan és sürgősen felszólítva őt, hogy az ítélet végrehajtását saját személyének, Isten igaz egyházának és az államnak érdekében annyival is inkább siettesse, mert a szentírás szavai szerint Isten büntetése sújtja a gyöngé uralkodót.

Erzsébet gögje más esetben nem tűrte volna el az ily hangú felszólítást. Most azonban épen ez felelt meg alattomos szándékának, mert így sikerült azt a látszatot keltenie, hogy csak a kényszernek és a nép akaratának engedett. Képmutató válaszában hálát adott az isteni Gondviselésnek, mely őt oly nagy veszélyekből mentette ki s esedezett hozzá, hogy továbbra is kimélje meg büntetéseitől:

— Mondják meg küldőiknek — folytatta, — hogy nem szükséges engem kényszerítéssel reávenni arra, hogy ily fontos dologban miképen határozak. Még kisebb dolgokat is komolyan megfontolok, mielőtt döntenék fölöttük. Imádkozni fogok Istenhez, világosítsa föl elmémet és adja tudtomra, mit kell cselekednem az Ő szentegyháza, a népem és a magam biztossága érdekében.

Szándéka oly eltökélt, gyűlölete oly nagy, s kívánsága, hogy Máriának minél előbb és minél nagyobb fájdalmat okozhasson, oly leküzdhetetlen volt, hogy már november 10-én, alighogy a parlament döntését kézhez kapta, Beale Róbert és Buckhurst lord jogtudósokat Fotheringhayba

küldte, hogy közöljék a skót királynővel halálos ítéletét. Ez azonban legkevesebbé sem akadályozta abban, hogy udvara előtt továbbra is a határozatlant játssza. Két napig egyedül, gondolkozva járt fel és alá palotájában, mintha nehéz küzdelmet vívna önmagával. Minden második lépésnél sírva kiáltott fel: «Aut fer aut feri; ne feriare, feri: Gyilkolj, vagy halj meg; ha nem gyilkolsz, meghalsz».

E kétnapi látszólagos küzdelem után a kancellárt a felső házba, a hirneves Gucheringet pedig az alsó házba küldte azzal a megbizással, találjanak ki valami módot biztosítására anélkül, hogy Stuart Máriát kivégeztesse. A legfelsőbb parancsra november 18-án újból egybegyűlt a két ház és ismét feliratot intézett Erzsébethez, melyben a szentírásból, továbbá a legrégebb és a középkorból vett példák alapján bebizonyítják, hogy «mindaddig, míg végre nem hajtatja a bíróság és a parlament által kimondott ítéletet, addig ő felségének élete állandóan veszélyben forog, az egyedül igaz vallást ellenség fenyegeti s megérheti, hogy a most virágzó állam rövid időn belül romokba dől. Ha megkegyelmezne a skót királynőnek, úgy megerősítené Istennek és a birodalomnak vakmerő ellenségeit, mélyen megsebezne alattvalóinak szerető, hű szívét és magára vonná Isten igazságos haragját».

De Erzsébet, aki oly jól el tudta rejteni valódi énjét kortársai és az utókor elől, még most sem közölte a követekkel elhatározását: semmitmondó frázisokkal bocsátotta őket útnak. De azután valóban elkezdődött az utolsó perc lelkitusája. Mert még a gyilkosban is, — aki hidegvérrel készül áldozatának szívébe döfni törét — fölkel a lélek és nehéz, halálos küzdelmet vív előbb a bűnre emelt kar ellen.

XVII FEJEZET

November 10-én Buckhurst lord és Beale Róbert kicsiny kíséretükkel megérkeztek Fotheringhayba. A királynő odaadó hűséges cseléd-sége rossz előjelnek vette ezt a látogatást és azért úrnője lakosztályába sietett s körülfogta őt mintha jelenlétével oltalmazni akarná. Mária az ő erős lelkével és szent megnyugvásával, mely azóta szilárdult meg benne, amióta elhagyta a fotheringhay-i bírákat s lelkében napról-napra jobban megerősödött közeli halálának tudata, igyekezett megnyugtadni embereit is. Átment szegényes fogadószobájába, hogy ott, királyi méltóságának megfelelőleg, bevárja a követeket.

Paulet Amyas és Drury Drue elé vezették Erzsébet követeit. Ami ezután történt, azt maga Mária írja le leghitelesebben Glasgow érsekhez intézett levelében, melyet alábbiakban Rivadeneira Péter atya mesteri fordítása nyomán közlünk:

«Buckhurst lord, Paulet Amyas az én egyik legnagyobb ellenségem, továbbá egy Drury Drue nevű lovag és Beale, Erzsébet királynő követei közölték velem, hogy az angol parlament halálra ítélte s azt kívánja tőlem, valljam és ismerjem be a királynő ellen elkövetett vétkemet.

Elmondták továbbá, hogy úrnőjük, a királynő áthatva azon kívánságtól, hogy türelmem, kitarásom megerősödjék és hogy tiszta lélekkel

mehessek a halálba, két papot, egy püspököt és egy dékánt fog hozzám küldeni. Hozzátezték még azt is, hogy a kormány csak azért kívánja halálomat, hogy biztonságba helyezhesse ezzel ő felsége királyi személyét. Mert miután én vetélytársnője vagyok és nincs szándékomban lemondani az angol koronára formált jogomról, hacsak különös föltételek mellett nem, amíg én élek, addig ő nem lehet teljes biztonságban és nyugalomban, annyival is kevésbbé, mert a kátholikusok úrnőjüknek s uralkodónőjüknek ismernek el s emiatt már több ízben veszélyeztették a királynő életét. A második ok, mely őket elítélésemre indította s amely legfájdalmasabban érinti a királynő lelkét, az a tudat, hogy miattam nem verhet gyökeret birodalmukban az ő vallása, amelynek jövője így bizonytalan alapokon nyugszik. Én erre azt feleltem, hogy hálás vagyok a mi Urunknak és nekik azért a nagy megtiszteltetésért, melyben akkor részesítenek, mikor engem tartanak a legalkalmasabb eszköznek az egyedül igaz vallás visszaállítására; mert bár méltatlannak érzem magam ily nagy hivatásra, mégis mindig hittem, hogy védője lehetek a kátholikus vallásnak és nyíltan bevallottam, hogy kész vagyok véretem is ontani e szent ügyért. Ha a nép úgy véli, hogy e sziget érdekében áldozatul kell esnie életemnek, szívesen ajánlom fel azt is, miután már húsz évig fogságban sinylődtem. Ami a püspököt és dékánt illeti, végtelenül hálás vagyok az én jó Istenem iránt, amiért nélkülük is be tudom ismerni Istenem és egyházam ellen elkövetett vétkeimet, arra azonban nem vagyok hajlandó, hogy tévtanaikat magamévá tegyem. Ellenben a legfölségesebb ajándéknak tekinteném, ha egy

katholikus papot küldenének hozzám. És ezt az Úr Jézus szerelméért kérem is könyörögve, mert nem szeretnék szentségek nélkül távozni az élők sorából. Azt felelték erre, hogy hiába akarok mint szent vagy vértanu meghalni; azért ítélték halálra, mert összeesküdtem a királynő élete ellen s le akartam szakítani fejről a koronát. Én viszont azt válaszoltam, hogy elég merész vagyok mindkét koronára, a szentségére és a vértanúságára törekedni, és lelkemet ha rendelkeznek is életem és testem fölött, Isten akarata, jog és igazság szerint nem ejthetik hatalmukba. Azt sem akadályozhatják meg, hogy bizzam Isten irgalmasságában, mely elfogadja neki följárlott életemet és véretem. A földi hatalom semmi értékkel sem birna számomra, ha érte az örökkévalóságot kellene cserébe adnom. Az én Uram és Istenem tekintetbe fogja venni bűneim mellett azt a sok kínt és szenvedést is, melyet testben és lélekben kiállottam. A királynő élete elleni összeesküvésben nem vettem részt, nem is tanácsoltam ilyesmit senkinek, sőt még gondolatban sem foglalkoztam hasonlóval. «De ellenmondás nélkül elfogadta — mondták erre — hogy angol alattvalók uralkodójuknak nevezzék». — Sohasem követeltem ezt a címet — feleltem — de nem volt jogomban ezért szemrehányást tenni valakinek, vagy rendreutasítani és kioktatni egyházi férfiakat, ha esetleg használták azt leveleikben, mert én csak asszony vagyok, a katolikus egyház gyermeke, amelynek engedelmisséggel tartozom, érte szívesen életemet is áldozom, de gyilkolni, vagy valakit jogaitól megrabolni sohasem volt szándékomban.

Tegnap ismét eljött Paulet és Drury s tudatták, hogy miután ők figyelmeztettek és felszólí-

tottak vétkem beismerésére és megbánására én azonban sem bánatot, sem bármi hasonló fájdalmat nem mulattam, a királynő most elrendelte, hogy fosszanak meg királyi jogaimtól és közöljék velem, hogy ezentúl csak egy halott, tisztelet és királyi méltóság nélküli asszonynak tekintsem magam. Válaszomban előadtam, hogy egyedül Isten kegyelme helyezett engem e rangba, hogy koronázott és fölkent királynő vagyok és hogy ezen királyi méltóságomat csak lelkemmel együtt fogom visszaadni Teremtőmnek, akitől azt nyertem. Királynőjüket nem ismerem el főlebbvalómnak, sem pedig a protestáns tanácsosokat bíráimnak; mindnyájuk ellenére, mint királynő fogok meghalni, mert nekik nincs több hatalmuk fölöttem, mint az utonállóknak a törvényes fejedelmek fölött. Rendületlenül bízom az Istenben, hogy majd, miután kiszabadított e fogságomból, nem fogja megtagadni tőlem igazságos jutalmát. Egyáltalában nem csodálatos, hogy ezen a szigeten, ahol már annyi uralkodó szenvedett erőszakos halált, én, aki az ő vérükből származom, szintén hasonló sorsra kerülök. Mikor ezután Paulet parancsa dacára, szolgálaim vonakodtak leszakítani a trón menyezetét, még mielőtt hölgyeim segítségért kiálthattak, vagy Isten igazságos büntetését kérhették volna a királynőre és tanácsosaira, hét vagy nyolc ember rohant be, hogy a parancsnak eleget tegyenek. Paulet pedig ezalatt meghajolt, befödte fejét és kijelentette, hogy most már vége az időtöltésnek és tréfának, helyemet hagyjam el. Tegnap azután összehívtam az én kis családomat, hogy mindannyian tanui legyenek katolikus hitemnek és ártatlanságomnak; felszólítottam őket Isten szent színe előtt, hogy számoljanak majd be lelkiismeretesen

és igazság szerint mindenről, amit tudnak. S reájuk biztam mindent, amit lelkem üdvössége, lelkiismeretem megkönnyebbítése és becsületem helyreállítása érdekében a Lotharingen és Guise hercegeknek, valamint többi rokonaimnak szántam. Kérem, ajánljon engem lelkiatyám La Ruhe¹ figyelmébe. Mondja meg neki, hogy emlékezzék vissza ígéretemre, mely szerint kész vagyok meghalni is hitemért s tudassa vele, hogy nemsokára be is váltom ígéretemet. Kérem őt, valamint összes rendtársait, ajánlják lelkemet a jó Isten irgalmába. Igen boldog vagyok s mindig az is voltam, hogy életemet áldozhatom e sziget lakóinak lelki üdvösségéért. Isten oltalmazza önt; ez az utolsó alkalom, hogy írhatok önnek. Tartson meg mindig jó emlékezetében, mint királynőjét, úrnőjét és barátnőjét. Fizesse meg a jó Isten — miután én már nem tehetem — legrégibb, leg-hűségesebb hivem szolgálatait. Vegye önt oltalmába a mindenható Úristen. Fotheringhay, 1586. november 24-én, csütörtökön. Jóindulatú úrnője, Mária királynő».

A királynő abban a hitben, hogy halála már közel van, mert hiszen természetesnek látszott, hogy az ítéletet mihamar követi a végrehajtás, sürgősen katolikus papot kért, hogy — amint leveléből is kitűnik — az elláthassa őt a szentségekkel. Az okos királynő ezt azért tette, hogy egyrészt ismételten bebizonyítsa hitéhez való ragaszkodását, másrészt pedig hogy eltitkolja egy szolgálóitözetben állandóan közelében tartózkodó kato-

¹ La Ruhe egy francia domonkos rendbeli szerzetes volt, aki Máriának — Skóciában való tartózkodási ideje alatt, addig amig Lochlevenben fogságba nem került, — állandó gyóntatója volt.

likus pap ottlétét, aki pedig mindennap szentmisét mondott előtte s amint később látni fogjuk, Mária hálószobájában rejtegette az Oltáriszentséget. Azután ahhoz fordult a királynő, aki katolikus, királynői és anyai szívéhez egyaránt legközelebb állott, tudniillik fiához. V. Sixtus pápához is megható levelet írt. Az ő oltalmába ajánlja tőle elszakadt gyermekét, reá ruházza anyai hatalmát s kéri őt, vezesse vissza fiát atyáinak hitére s a Guise herceg és II. Fülöp segítségével igyekezzék úgy hatni reá, hogy méltóvá váljék e családok valamelyikének leányához. «Ez az utolsó földi kívánságom — írja — és Szentségednek alázattal csókolt lábaihoz teszem azt le».

Don Bernardinónak is írt. Elbúcsuzott tőle s barátságos jóindulatának bizonyságául egy értékes briliánst küldött neki emlékül. «Fogadja tőlem — így ír — ezt a gyémántot, melyet mindig nagyon megbecsültem. A megboldogult Norfolk herceg adta nekem hűségének zálogául s én azóta állandóan viseltem. Őrizze meg irántam való szeretetből».

Nagybátyjának, Guise hercegnek egy rubin-ékszert küldött s levelében föltárta szívének egész gyöngédségét és bevallotta indulatkitöréseit, melyek miatt nagyon vétkesnek érezte magát. «Kedves Nagybátyám! — így ír többek közt — és legkedvesebb barátom azok közt, akiket e földön hagyok, egy jogtalan ítélet következtében búcsuznom kell tőled... Még sohasem volt rá eset, hogy a mi vérünk hóhér kezétől folyt volna; de azért most sem kell szégyenkezned miatta, mert a protestánsoknak, az igaz hit ellenégeinek ez ítélete nyomán Isten egyházának tisztelete és elismerése fog fakadni. Ha megta-

gadtam volna hitemet, sohasem jutottam volna ebbe a helyzetbe. Családunk minden tagját üldözte ez az eretnek-had; legjobb bizonyíték reá a te édesapád, akivel, a legfőbb igazságos bíró kegyetme folytán reméllem, nemsokára találkozom. Dicsértessék az Isten, aki adja meg neked is azt a kegyelmet, hogy életed végéig hűséges maradj az Ő egyházához! Maradjon meg ez a kincs továbbra is családunk birtokában, hogy annak tagjai, nők épúgy, mint férfiak, készek legyenek bármikor, minden emberi tekintet mellőzésével, vérüket ontani az igaz hitért. Én a magam részéről, úgy apai, mint anyai ágon, szinte hivatva érzem, magam ez áldozatra, melynek szellemében, remélem, életem utolsó percéig ki fogok tartani...»

Miután a királynő elkészült e levelekkel, melyek oly szépen tükrözik vissza lelkének legnemesebb, leggyengédebb érzelmeit, még egy bámulatraméltó levelet írt és pedig az angol királynőhöz. Komoly, de nem kemény, méltóság-teljes, de nem elbizakodott, megnyugvó, de nem megalázkodó hangon írt. Három kérdésének teljesítését kérte s Erzsébetet azon igazságos bíró kezeibe ajánlotta, aki a királyok fölött is ítélkezik. Elküldte e levél másolatait Guise hercegnek s Glasgow érseknek. Az egyik ezek közül Rivadeneira jezsuita atya birtokába jutott; az ő fordítása nyomán közöljük mi is:

«Asszonyom, elhatároztam, hogy csak az Úr Jézusra bízom magam; arra az Úr Jézusra, aki nem hagyja el a szomorkodókat, ha azok Őt szívből szeretik s aki vigasztalással tölti el azoknak a szívét, akiktől minden emberi részvét elfordul s akik teljesen az Ő oltalmába ajánlották magukat. Őt illeti meg minden dicsőség és

tisztelet, mert az én reményeim nem csaltak meg engem; Ő adott nekem erőt és kitartást, in spem, contra spem, hogy képes legyek elviselni ellenségeim igazságtalanságát, rágalmazását, vádolását és ítéletét; Ő adott bátorságot, hogy a szenvedéseket a római katolikus apostoli egyházért eltűrjem. Mikor az ön nevében értesítettek a rendeknek utolsó gyűlésük alkalmával hozott határozatáról s közölték velem, hogy elő kell készülnöm hosszú és fájdalmas számkivettetésem végére, arra kértem a küldött papokat, adják át önnek köszönetemet a jó hírért. Nem akarok senkit sem vádolni; szívből megbocsátok mindenkinek, amint viszont reméllem, hogy nekem is megbocsátanak mindazok, akik ellen vétettem, köztük elsősorban a jó Isten. Abban a tudatban, hogy senkinek sem áll annyira érdekében az én becsületem, mint önnek asszonyom, mert hiszen közös vér folyik ereinkben s királynő, uralkodónő és király leánya vagyok, arra kérem a föld összes hatalmasságai fölött uralkodó Úr Jézus szerelméért, hogyha majd ellenségeim beteltek ártatlanul kiontott véremmel, engedje meg, hogy az én szegény kétségbeesett szolgálóm Franciaországba vihessék holttestemet és őseim, különösen az örök dicsőségben élő édesanyám mellett helyezhessék nyugalomba. Azért szántam rá magamat e kérésre, mert Skóciában megszentéstelenítették elődeimnek tetemeit s szétrombolták vagy megszentéstelenítették a templomokat és mert — ami előttem a legfontosabb — a mi vallásunk nagy súlyt helyez arra, hogy testünk szentelt földben pihenjen. Mivel pedig félek tanácsosainak titkos kegyetlenkedésétől, arra is kérem, hogy ne hajtsák végre halálos ítéletemet mielőtt, önt értesítenék róla. Nem mintha a kínoktól és szenvedésektől retteg-

nék, (mert kész vagyok nyugodtan elviselni a fáj-
dalmakat) de mert attól félek, hogy ismét száz
meg száz hazug dolgot fognak terjeszteni rólam
úgy, mint eddig tették. Ugyanezért kérem azt is,
hogy szolgálaim mindannyian tanúi legyenek halá-
lomnak, hogy lássák, miszerint Üdvözítőm hitében,
mint egyházam engedelmes gyermeke válok meg
az élettől. Ismételten kérem önt Asszonyom az
Úr Jézus szenvedésére, rokonaink s főként az ön
nagyatyja s az én dédanyám a jó VI. Henrik em-
lékére, teljesítse ez utolsó kívánságaimat. Ha haj-
landó teljesítésükre, juttassa hozzám ezirányú ke-
gyes válaszát. Végül alázattal esedezem a jó Isten-
hez, aki az irgalmasság Atyja, de mindnyájunk
igazságos Birája is, világosítsa meg a Szentlélek
fényével az ön lelkét, nekem pedig adjon kegyel-
met, hogy úgy, mint most szándékomban van,
szívemben Isten és felebarátaim iránti szeretettel
haljak meg, s meg tudjak bocsátani mindazoknak,
akik halálomat okozták. Ez lesz az imám utolsó lehel-
letemig. Boldognak érzem magam, amiért az Úr
megszabadít halandó testemtől, még mielőtt Isten
büntető keze sújtja ezt a szigetet. Már látom köze-
ledni a veszedelmet, mely itt is lesz nemsokára,
ha nem fogják igazságában imádni Istent és ha
a birodalom kormányzata jobb útra nem tér.
Ne vegye gőgös önhittségnek, ha a túlvilág
küszöbéről még néhány szót intézek önhöz:
Gondoljon arra a napra, melyen majd meg kell
jelennie az örök bíró ítélőszéke előtt, hogy
őszintén és lelkiismeretesen beszámoljon cseleke-
deteiről, úgy amint mi tesszük, akik a halálban
megelőzzük önt. Bár fontolóra venné mindenki,
aki vér az én véremből s országomnak szülötte,
azt, ami senki előtt sem marad rejtve, ha
az értelem fénye behatol lelkébe, hogy a földi

kívánságok nyomában fellépő mulandó dolgoknak háttérbe kell szorulniok az örök igazságok előtt. Fotheringhay, 1586. december 19. Nővére és unokahuga, a jogtalanul fogságban tartott

Mária királynő.»

XVIII FEJEZET

Stuart Mária elítéltetésének híre villámcsapásként hatott Skóciában. A skótok legtöbbje személyes sérelemnek tekintette egykori úrnője bántalmazását; az ország legelső nemesei fölháborodással, kítőró méltatlankodással álltak Mária pártjára s fegyveres csapattal léptek Anglia területére. Csak egy ember maradt nyugodtan ez országos izgatottság közepett: Jakab, Mária fia. Hiába szólította föl őt Hamilton lord, Douglas György és sok más előkelő férfiú, hogy tiltakozzék ama rágalmak ellen, melyek anyja személyében az egész skót nemzetet érték, s hogy kérje az ítélet azonnali fölfüggesztését.

Jakab, a szívtelen gyermek, a méltóság nélküli király kijelentette, hogy nem akar ellenséges viszonyba lépni az angol királynővel, még ha az anyjának halálát kívánja és okozza is, legalább addig nem, amíg nem akarja őt is megfosztani a koronától. És a legvisszataszítóbb szofizmával azt igyekezett bebizonyítani, hogy a vérségi kötelék nem oly erős a szülőkkel, mint a barátság a szövetségessel és hogy gyermeki érzelmeit föl kell áldozni azzal szemben, amit ő uralkodói kötelességnek nevezett. Ez a természetellenes viselkedés annyira fölháborította a nemességet és a népet egyaránt, hogy midőn egy alkalommal kilépett a Holyrood palotából, a legdurvább sér-

tésekkel illették. A gyáva herceg erre úgy megijedt, hogy anyja fölmentése érdekében sietve Londonba küldte a kétszínű Douglas Archibaldot és az áruló Grayt, akik maguk is nem kevésbé kívánták a királynő halálát, mint angol ellenségei. Ezzel egyidejűleg Walsinghamnak is írt, azt tanácsolva, hogy nyilvános kivégzés helyett inkább a titkos mérgezést válasszák.

III. Henrik francia király komolyan védelmére kelt sógornőjének és pedig nemcsak Chateâu-neuf követ útján, hanem e célból külön Angliába küldött Pomponne de Bellière közvetítésével is. Erzsébet azonban minden követnek azt válaszolta, hogy nem szállhat szembe a parlament határozatával és a nép kívánságával. S a látszat mellette szólt. Mert mikor huszonnégy óráig tartó ünnepi harangzúgás közepette kihirdették London utcáin a skót királynő halálra ítéltetését, a londoni nép Cecil és Walsingham alattomos előkészítésétől, s ajándékaiktól megvadulva, tűzijátékkal és fáklyásmenettel ünnepelte meg az öröndetes hírt. Mily borzalmas színjáték! És Erzsébet mindezt csak azért rendezte, hogy bizonyítsa kényszerhelyzetét, amelyben kénytelen engedni a véres követeléseknek.

Erzsébet azonban még most is folytatta az ingadozásnak, a képmutató szeretet küzködésének komédiáját. Abban bizott, hogy ily módon majd csak túlfeszíti Cecil és Walsingham türelmét s azok végre mégis csak titkos megmérgezés útján fogják eltenni Máriát láb alól s így megkimélik őt a halálos ítélet aláírásának kellemetlen következményeitől. A két miniszter azonban hamar átlátott a királynő ravaszságán és óvakodott belépni a csapdába. Meg voltak győződve róla, hogy úrnőjük, amint elérné célját, az egész vétket reájuk hárí-

taná, ő maga pedig élvezné az abból eredő hasznót.

Azért újból régi, kitűnőnek bizonyult eszközkhöz folyamodtak, t. i. merényletet találtak ki, hogy azzal Erzsébetet megijessék, a nép haragját és türelmetlenségét pedig ingereljék. Bizonyos Stafford nevű lovag magát a francia követet gyanúsította az angol királynő meggyilkolására és a skót királynő kiszabadítására irányuló összeesküvés tervezésével.

A királynő mód fölött megijedt, vagy legalább úgy mutatta s rendeletet adott a legmesszebb menő óvintézkedések foganatosítására. Anglia összes bejáratait elzárták, hogy senki be ne jöhessen és ne távozhassék azokon, börtönöket állítottak föl; a francia követet elűzték s az egész szigetet óriási félelem és megütközés árasztotta el. A nagy felügyelet dacára napról-napra izgalmas rémhírek keltek szárnyra; egyszer spanyolok törttek be, máskor Guise herceg közeledett nagy fegyveres csapat élén, majd a katolikusok indultak Fotheringhayba vagy betörték az északi grófságokba. A tanács minduntalan egybegyűlt, hogy megbeszélje, miként lehetne védekezni a folyton fenyegető veszedelmek ellen és mindig ugyanarra az eredményre jutottak, hogy t. i. Stuart Mária halála az egyetlen mentő eszköz.

Végre Erzsébet is engedett. Február 1-én titkára, Davisson útján magához hívatta Howard admirálist. Reggel 10 órakor pedig megjelent a titkár és átadta az ítéletet. A királynő figyelmesen végig olvasta, tollat kért s azután egy pillanatnyi habozás nélkül aláírta. Majd meghagyta Davissonnak, adja át a kamarillának, hogy az reá nyomja a birodalom címerével ellátott nagy sárga viaszpecsétet. S miközben mindezt elintézte a legki-

sebb részvét, vagy bánat nem tükröződött arcáról, sőt szívtelenségében odáig ment, hogy e szavakkal nyújtotta át a pergamentet Davissonnak:

— Alkalomadtán mutassa meg Walsinghamnak is, de vigyázzon, nehogy megölje őt a bánat!

Kiadta tovább az utasítást, hogy a kivégzés ne Fotheringhay udvarán, hanem az épület alsó részének nagytermében történjék, hogy ne tódulhasson oda túlsok nép. Szavait így végezte:

— Most tehát megtettem mindent, amit a törvény s a józan ész követelt tőlem. Ezentúl pedig senki se említse többé előttem ezt a dolgot.

Mikor Davisson távozni akart, Erzsébet visszatartotta, mintha hirtelen valami ötlött volna az eszébe. Keservesen panaszkodott Paulet Amyasra és mindazokra, akik megkimélhették volna őt az ítélet aláírásának kellemetlen kötelességétől. Nem kellett volna egyebet tenniök, mint betartani azon híres összejövetel alkalmával tett esküjüket, mi szerint üldözni fognak mindenkit, aki az angol királynő élete ellen tör. Majd, mintha most hirtelen jutna az eszébe, hevesen hozzátette, hogy talán még most is segíthetnének a dolgon. Davisson és Walsingham irhatnának Pauletnek s óvatosan rábirhatnák, hogy most tegye meg, amit eddig elmulasztott.

Davisson beleegyezett a tervbe és sietett azt közölni Walsinghammal, aki viszont kedvező alkalomnak találta ezt arra, hogy Pauletra hárítson minden felelősséget. Mert amennyire óhajtották e gonosztevők Mária halálát, ép úgy félték is attól s titokban mindegyik csak a vállalkozás előnyeit akarta biztosítani magának. És az álnok királynőnek nem kevésbbé álnok tanácsadói, még ugyanaznap február 1-én a következő levelet intézték Paulethez:

«Midőn legszívésebb üdvözetünket küldjük önnek, egyben kötelességünknek tartjuk tudomására hozni, hogy Ő felsége nemrégiben fájdalmasan panaszkodott önre, hogy kötelességmulasztást és figyelmetlenséget tanúsított, amennyiben nem talált módot arra (legalább idegen segítség nélkül nem) hogy elmozdítsa az élők közül azt a királynőt, aki állandóan veszedelemben tartja Ő felsége életét. Eltekintve attól, hogy ez a tény a ragaszkodó szeretet hiányára mutat, a királynő véleménye szerint arról is tanuskodik, hogy nem viseli szíven az ő életének biztonságát, sem pedig a vallás főnnállását s az ország javát, amely dolgokat pedig a politika s a józan ész egyaránt megkövetelnek. Lelkiismerete azért nyugodt lehetne Isten előtt s hírneve mocsoktalan maradna a világ szemében, mert hiszen csak ama bizonyos összejövetelen tett esküje szerint bánná el azzal a királynővel, akinek vétkes volta nyilvánvalóan bebizonyult. Ez okból Ő felsége nagyon neheztel, hogy oly emberek, mint ön, akik az ő hűséges szolgálóinak mondják magukat, elhanyagolják kötelességeiket, s minden terhet leráznak magukról, holott igen jól tudják, mennyire irtózik Ő felsége a vérontástól, különösen mikor ilyen rangú és nemű vérrokonáról van szó.

Ezek a gondolatok nagyon nyugtalanítják Ő felségét. Többször ismételte, hogy ha nem féltene az ő hűséges alattvalóinak jövőjét, a saját biztonsága érdekében sohasem engedte volna meg, hogy ennek a királynőnek vére ontassék. Úgy véljük kötelességünk volt értesíteni önt Ő felségének ezen állásfoglalásáról, hogy ily uton megtudhassuk az ön erre vonatkozó nézetét. A Mindenható oltalmába ajánlva, önt maradunk jóbarátai Walsingham Ferenc és Davisson Miklós.»

Paulet február 2-án délután öt órakor kapta meg ezt a levelet, egy órával később pedig már ő is — úgy mint előtte sok más — lerázta magáról a rettegett felelősséget, amennyiben vonatkozását a következő nemes és becsületes formájú levélbe öltöztette :

«Ma délután öt órakor kaptam meg tegnapi levelüket s kívánságuknak eleget téve, sietek arra válaszolni. Mélységes keserűség fogja el szívemet arra a gondolatra, hogy az én kegyelmes Uralkodónóm olyan cselekedetet kíván tőlem, amit Isten és a törvény egyaránt tilt. Jóságaim, sor-som és életem mind Ő felsége rendelkezésére állanak, kész vagyok érte mindegyiket akár már holnap föláldozni, ha ő úgy akarja, mert tudom, hogy csak az ő kegyének köszönhetem s csak az ő jóváhagyásával élvezhetem azokat. De Isten mentsen attól, hogy a lelkiismeretem ily nyomorult hajótörést szenvedjen, s hogy jogtalanul ki-ontott vérrrel szennyezzem be még utódaimat is. Remélem, O felsége jóságos elnézéssel fogadja becsületes válaszomat stb. stb.»

Miután a két titkár megkapta Paulet levelét, Davisson sietve bemutatta azt a királynőnek. Erzsébet mindinkább fokozódó lehangoltsággal olvasta végig és Tiller állítása szerint indulatosan így kiáltott föl:

— Szívből unom már ezeket a lágyszívű, aggályoskodó charlatánokat, akik szóval mindent megígérnek, de a cselekvést másnak engedik át...

Erzsébet kívánsága szerint a dolog szóba sem került többé. De a királynő aláírásával s az ország pecsétjével ellátott halálos ítélet már a polgári tanács kezében volt, amely elhatározta, hogy a királynő újabb megerősítése nélkül köröztetni fogja azt. A tanácsosok erre együttesen átiratot

intézték Shrewsbury és Kent grófokhoz, reájuk bízva a szomorú feladatot, hogy jelen legyenek a skót királynő kivégzésénél. Beale Róbert vitte ezt a levelet s a halálos ítéletet február 4-én éjjel Londonból Fotheringhayba. Kiséretében igen kevesen voltak, köztük egy hallgató idegen, fekete bársony öltözetben, arany láncsal a nyakán.

XIX FEJEZET

Néhány nappal a skót királynő halála előtt még egy különös intézkedést tettek. Paulet eltávolította mellőle papját és udvarmesterét Melvil Andrást s mindkettőt a kastély egy távolabb eső szobájába zárta. Senki sem tudott még eddig rájönni, miért nyultak ez erős intézkedéshez, sem pedig hogy miképen fődözték föl a Fotheringhayban tartózkodó papot, akit minden történetíró megemlít, de a nevét egy sem tudja. A tudós Miguet Prean-nak vagy Drupeau-nak nevezi, de azt nem mondja meg, honnan veszi ezeket a neveket. Ribadeneira atya pedig — aki bizonyára tudta, mert a szolgálkkal megnevezettette mindazokat, akik jelen voltak a királynő halálánál — csak annyit mond, hogy a mi Urunk rendkívüli kegyelme folytán a királynő fogságának egész ideje alatt magánál tarthatta az Oltáriszentséget; azután pedig leírja az alább részletesen közölt megható jelenetet.

Annyi bizonyos, hogy mikor Paulet váratlanul eltávolította a papot, az Oltáriszentség, arany tartóban s egy rejtett szentségházban, a királynő hálósobájában maradt. És bár ez egyrésről nagy vigasztalásul szolgálhatott a királynő számára, másrésről örökös rettegetben és aggodalomban tarthatta, mert miután sohasem tudhatta, melyik percben fosztják meg erőszakosan az életétől, resz-

ketett attól a gondolattól, hogy hátha ez a drága kincs az eretnekek kezébe kerül.

Február 7-én délután két órakor, épen midőn a királynőt a legnagyobb félelem és kétség gyötörte s emellett rheumatikus fájdalom is kínozza, sápadtan, reszketve lépett be hozzá komornája, Kennedy Janka s közölte vele, hogy Shrewsbury és Kent grófok beszélni kívánnak vele.

A királynő kiüzente, hogy ágyban fekvő beteg, de azért, ha fontos dologról van szó, fölkel. A grófok tudatták, hogy nagyon fontos és sürgős dologban jöttek, mire a királynő fölkel. Prémme szegélyezett fekete bársony öltönyt vett fáradt tagjaira s az ágya előtt álló kis asztal mellé ült. Ekkor belépett Shrewsbury és Kent gróf, Paulet, Drury és Beale, utánuk pedig egyenkint jött be a királynő egész személyzete és sírva vette körül úrnőjét. Köztük volt a hat hölgy, Kennedy Janka, Beallay Renata, Maubray Gila, Curle Erzsébet, Pagets Mária és Korcady Zsuzsanna, továbbá az orvos Bourgoing, a sebész Gervait Jakab, a pincemester Gordon Péter, az inas Stouart Hannibal és a házmester Sifflard Didier.

Shrewsbury gróf sápadtan, fedetlen fővel lépett elő, mélyen meghajolt a királynő előtt és kissé akadozó hangon mondta el, hogy uralkodónője, alattvalóinak kívánságára elhatározta, hogy a Buckhurst lord kancellár által két és fél hónappal ezelőtt kimondott halálos ítéletet megerősítse. A királynő nyugodtan hallgatta végig szavait, valamint a Beale által fölolvastott halálos ítéletet is. Azután keresztet vetett magára s kezeit összekulcsolva így szólt:

«Dicsértessék Isten, a nekünk küldött hírért!»

És mikor hölgyei fuldokló zokogásban törtek

ki, méltóságteljesen feléjük fordult és hallgatásra intette őket:

— Nem kaphattunk volna öröndetesebb hírt folytatta, — mint ezt, amely szenvedéseink végét jelzi s abban az isteni kegyelemben részesít, hogy az ő szent nevének és a római katolikus apostoli egyháznak dicsőségére meghalhatunk... Nem is mertünk már az úgy ily szerencsés ki-menetelésben remélni ama borzasztó bánásmód után, melyben tizenkilenc éven át részesítettek bennünket, a születet királynőt, egy király leányát, VII. Henrik unokáját, az angol királynő unokahugát, a francia király özvegyét, a souveren fejedelményt, aki nem ismer el maga fölött senkit a világon, csak Istent.

Ezután határozott hangon újból tiltakozott az összeesküvés vádja ellen, majd pedig szívből fakadó meghatottsággal kezét az asztalon fekvő evangéliumra tette s a halálra készülő, lelke mélyéig sértett királynő és keresztény nő méltóságával szólt:

— Esküszöm, hogy sohasem szerveztem, sem pedig jóvá nem hagytam semmiféle összeesküvést az angol királynő élete ellen.

De még ebben a megható pillanatban, mikor a királynő szavaitól az azokra figyelők hallgatásáig minden magasztos és ünnepélyes volt, még most sem némult el az eretnekek üldöző ajka; a durva lelkületű, fanatikus Kent gróf nem átal-lotta megjegyezni, hogy az asztalon fekvő evangélium pápista, az arra tett eskü tehát ép oly értéktelen, mint maga a könyv. Nyugodtan felelte erre a királynő:

— De ez az a könyv, Kent gróf, amelyben mi hiszünk... Többre becsülné vajjon eskünket akkor, ha az önökére esküdnék; arra, amelyben nem hiszek?...

Az elbizakodott, durva Kent gróf erre áttért arra, hogy kíséretében egy egyházi férfiú is van, aki majd előkészíti őt a halálra.

— Katholikus az a pap, akiről beszél? — kérdezte a királynő — a római egyházba tartozik?

A tagadó válasz után a királynő követelte, hogy vezessék ismét hozzá fogvatartott káplánját.

A grófok elutasították kérését és újból a protestáns lelkész, a kíséretükben levő petersburgi dékánt emlegették.

— De nekünk nem ő reá van szükségünk és nem őt akarjuk! — felelte a királynő határozott hangon. — Én katolikus vagyok és Isten egyik legnagyobb kegyelmének tartom, hogy mint ilyen halhatok meg. Isten a pap áldása nélkül is kegyelmébe fogad, mert látja jó akaratomat; ő megmentheti a szokásos eszközök nélkül is a lelkem, melyet saját vérével váltott meg.

Még abbeli kérését is elutasították, hogy engedjenek számára egy kis időt végrendelete és utolsó óhajai leírására. Arra a kérdésére pedig, hogy mikor kell meghalnia, így feleltek: «Holnap reggel 8 órakor.»

Erre a királynő fölemelkedett, jelezve, hogy a vendégek távozhatnak. Mikor azután magára maradt hűveivel s szolgálóival, ezek sírva karolták át térdeit s úgy könyörögtek, hogy maradjon velük; mintha az ő akaratától függött volna! A királynő szeliden, szeretettel vigasztalgatta őket, mint a gyermekeket szokás, majd pedig megparancsolta, hogy hozzák be a vacsoráját jóval korábban, mint máskor, mert a hátralevő időt s az egész éjet írásra és imádkozásra akarja fölhasználni. Mialatt szolgálói a vacsorát készítették elő, ezalatt a királynő asztalához ült s káplánjának a

következő levelet írta, amelyet Rivadeneira atya — mikor az néhány hónappal később kezeibe került — drága ereklyeként csókjaival halmozott el és lemásolt:

«A protestánsok ma megkísérlették, hogy el-
térítsenek hitemtől s hogy az ő kezeikből fogad-
jam el az utolsó vigasztalást. Ön tudja, hogy
vallásomhoz, melyért most meghalok, mindig
híven ragaszkodtam. Most is kértem őket, enged-
jék Önt hozzám jönni, hogy meggyónhassak s
kezeiből fogadhassam a szentségeket. De ők
kegyetlenül megtagadták az engedélyt. Ép így
abba sem egyeztek bele, hogy holtestemet el-
vihessék ebből az országból, sőt még utolsó
kívánságaim leírására sem engedtek időt. Így
tehát alázattal, mélységes fájdalommal és bánat-
tal, általánosan gyónom meg elkövetett összes
vétkemet, úgy, amint egyenkint is meggyónnám
azokat, ha alkalmam volna rá. Kérem, virrassa
át szintén ez éjszakát, imádkozzék gondolatban
velem és adja reám áldását. Közölje velem írás-
ban a ma estére és holnap reggelre legalkalma-
sabb imákat s mindazt, amit szükségesnek lát a
megváltás ez órájára. Az idő mulik, nem írhatok
többet».

Curle Erzsébet vitte el ezt a levelet úrnőjétől
s átadta Hent Martinnak, a főszakácsnak, akit, a
megmérgeztetéstől való félelmében, ő maga alkal-
mazott ez állásra. Hent észrevétlenül osont le a
kastély hátsó lépcsőjén a káplán szobájáig s ott
az ajtórésen becsúsztatta az irást.

A királynő asztalánál most orvosa, Bourgoing
Domonkos szolgált föl, miután Melvil udvarmester
fogságban volt. A királynő étkezés alatt az ostoba
Kent gróf támadásainak ismétlésével mulattatta
orvosát s mosolyogva jegyezte meg:

— Ez nem volt az az ember, aki meggyőzhetett volna bennünket.

Vacsora után magához hívatta egész személyzetét, Hent Martintól kezdve Kennedy Jankáig, s oly jóságos, szeretetreméltó módon üritett egy pohár bort mindnyájuk egészségére, hogy azok fuldokló zokogással estek térdre előtte. Majd az ő sajátságos, jóságtól csengő hangján beszélt hozzájuk. Úgy tetszett, mintha már a túlvilág fényéből esett volna egy sugár nemes alakjára.

— Hát ti nem isztok az én boldogságomra, mely most már Isten kegyelméből örökké tartó lesz? — kérdezte.

Válaszul mindannyian ittak néhány csepp bort, és sírva kérték, bocsássa meg nekik, ha szolgálatuk ideje alatt esetleg megbántották. Készséggel és jóakarattal tett eleget kérésüknek, de viszont mentséget kért a maga számára is, ha az utóbbi évek keservei, gondjai közepett néha talán nem a kellő jóindulattal szólt hozzájuk. Figyelmeztette őket, hogy maradjanak mindig hű gyermekei a katolikus vallásnak s éljenek egymással békességben. Majd több sajátkezüleg készített zacskót hozott ki hálósobájából; ezekben őrizte vagyonának utolsó maradékát: 5000 aranyat. Egyenkint nyújtotta át mindenkinek a neki szánt zacskót, s mindegyikhez volt egy nyájas szava, bölcs tanácsa, vagy gyengéd figyelmeztetése. S mindezt oly megható odaadással tette, hogy a szegény emberek fájdalmukban zokogva vetették magukat a földre. «És emellett — írja Bourgoing — vonásain, hangján vagy mozdulatain a legcsekélyebb változás sem volt észlelhető. Mintha csak azért rendelkeznék így, mert új lakásba költözik». Azután elosztotta ruháit és ékszereit is, félkilenc-kor pedig visszavonult hálótermébe; a Kennedy

Janka és Bourgoing szomszédos lakásába vezető ajtókat nyitva hagyta.

Újból sajátkezűleg megírta végrendeletét és néhány levelet. Egyiket III. Henrikhez intézte s ebben esdekelve kérte őt, fizesse ki továbbra is a szolgálóinak meghatározott járulékokat. Mert a szegény, trónjától megfosztott királynő csak a francia király özvegyét megillető évjáradékkal rendelkezett, s ez halálával III. Henrikre szállt.

«Te mindig szerettél engem — írja neki — ezért arra kérek, tégy még ez egyszer tanúságot szeretetedről azzal, hogy megjutalmazod szolgálómat és hogy misét mondatsz ama szerencsétlen királynő lelkiüdvéért, aki magát, úgy mint Te, «Franciaország legkeresztényebb királynőjének» nevezte, s aki minden vagyonától megfosztva, mint hűséges katolikus nő hal meg».

Este 10 órakor Hent Martin elhozta a káplán válaszát, melyet szintén az ajtórésen vett át. A királynő figyelmesen, két-háromszor is elolvasta, majd pedig a gyertyánál elégette a levelet. Éjjel két órakor abbanhagyta az írást, végrendeletét és a nyitott leveleket egy dobozba helyezte s közölte Bourgoinggal és Kennedy Jankával, hogy földi dolgait immár befejezte, most még arra kell elkészülnie, hogy méltóképen jelenhessék meg Isten színe előtt.

Bourgoing még fűszeres, meleg lábvizet véte-tett vele fájdalmainak enyhítésére és némi megerősítésére. Mária ezután, mivel már fáradtnak érezte magát, Kennedy Jankát kérte, hogy olvassa föl neki a «Flos sanctorum»-ból — melyből minden este olvasni szokott — egy olyan szentnek az élettörténetét, aki oly nagy bűnös volt, mint ő. Janka több szent életleírását lapozta át, míg a királynő megállította őt szent Dismasnál, a keresztre-

feszített bűnbánó latornál; ezt találta az emberi bizalom és az isteni irgalom legszebb példájának. Kennedy Janka elfojtott zokogással, könnyezve olvasta végig a megható történetet, Mária pedig áhitattal, összekulcsolt kezekkel, félig lezárt szempillákkal hallgatta. Mikor a leírásnak vége volt, a királynő mélységes komolysággal szólt:

— Nagy bűnös volt, de nem oly nagy, mint én... Irgalmazzon nekem az Isten, mint neki kegyelmezett halálos órájában a kereszten.

Azután térdreborult az Oltáriszentség előtt s úgy maradt, buzgó imába mélyedve hajnali 4 óráig; ekkor ruhástul ágyára feküdt, hogy egy kis erőt szerezzen az utolsó pillanatokra. Lezárt szemekkel, félig nyílt ajkaival még álmában is mintegy imádkozva szunnyadt el, arcán mennyei béke, tiszteletre és félelemre gerjesztő, szinte túlvilági megnyugvás ömlött el; Kennedy Janka és Paget Mária sírva virrasztottak mellette.

XX FEJEZET

Hat óra tájban a királynő fölébredt. Zsebkendői közül kikeresett egy értékes aranyhimzésűt, hogy azzal kössék be a vérpadon szemeit, ruhái közül pedig a legszebbet, legdiszesebbet hozatta be, azt, amelyet csak ünnepélyes alkalmakkor szokott magára öltetni. Sötétvörös bársonyruha volt ez, fekete atlaszdísszel, hosszú, bő ujjakkal és magas gallérral. E fölé gazdagon himzett gallérú, a ruhával egyező színű köpenyt vett magára és hosszú, egész alakján végigomló fehér fátyolt. Övén arany rózsafüzér függött, nyakán pedig egy arany kereszt és két skapuláré.

Ezután behívatta szolgáit, fölolvastatta végrendeletét, aláírta, s úgy ezt, mint többi írásait s ajándékait átadta Bourgoingnak, hogy azokat Franciaországban élő rokonaihoz juttassa. Majd Bourgoinggal és Kennedy Jankával bezárkózott hálótermébe s ott az Oltáriszentség előtt hozzáfogott a haldoklók imáinak elvégzéséhez. Ekkor kopogtak az ajtón. Kennedy Janka kiszólt, hogy a királynő azonnal jön. Odabent ekkor megható, fölemelő jelenet játszódott le, hasonló a katakombák egyházi szertartásaihoz s teljesen beleillő Tibérius és Nero uralkodási idejébe, amint hogy Erzsébet uralkodása élénken emlékeztetett is azokéra... A királynő kinyitotta a tabernákulumot, kivette belőle a szent ostyát rejtő arany szekrény-

két, néhány pillanatig imádkozott előtte, majd a legnagyobb alázattal és hódolattal saját kezéből megáldozott... Az ajtón újból kopogtak:

— Nyissátok föl! Nyolc óra!

Kennedy Janka kinyitotta az ajtót s azon Andrews Tamás sheriff lépett be, egy kis fehér bottal a kezében. A királynő még csak a fejét sem fordította feléje. A bíró sápadtan, zavarodottan állt az ajtóban s mély lélekzetvétel után megszólalt:

— Asszonyom, a lordok várják.

— Menjünk! — válaszolt a királynő fölemelkedve helyéről.

Amikor ki akart lépni az ajtón, Bourgoing egy márványfeszületet nyújtott át neki, mely azelőtt az oltáron állt. Mária átvette s azután egyik kezében a kereszttel, másikban a breviáriummal, lassú léptekkel tovább ment, Bourgoing és Gervait karjaikkal támogatva kísérték őt lakosztálya végéig, az ajtónál azonban magára hagyták; nem voltak képesek arra, hogy a halálba kísérjék. Mária tehát Paulet két szolgájára támaszkodva ment tovább a lépcsőig, ahol Shrewsbury és Kent grófok, Paulet és egy csapat protestáns várakozott reá. A két szívtelen gróf itt eltávolította Mária szolgaszemélyzetét, de ez csak nagy nehezen sikerült nekik, mert a szolgák, nők és férfiak egyaránt letérdeltek úrnőjük lábaihoz, csókolták a kezeit, belekapaszkodtak a ruhájába és semmiképen sem akarták elhagyni őt.

Fáradt léptekkel haladt le a királynő a lépcsőn, melynek alján ott találta hűséges udvarmesterét, Melvilt, akit kibocsátottak, hogy egy utolsó Istenhozzádot mondhasson neki. Keserves sirással roskadt össze a jó öreg, mikor Máriát közeledni látta. A királynő átölelte s miközben első ízben tegezte, fájdalmasan így szólt hozzá:

— Ne sírj jó Melvil, szedd össze magad, mert Stuart Mária immár elérkezett szenvedéseinek végéhez... Te jól tudod, hogy ez a földi élet telve van hiúsággal, nyomorral és gyásszal. Mondd meg az egész világnak, hogy mint hithű katolikus, mint szívvel-lélekkel skót és francia nő halok meg... Isten bocsásson meg azoknak, akik halálokat akarták; Ő, aki látja az ember legtitkosabb gondolatait s kívánságait, tudja azt is, hogy mindig egyik leghőbb vágyam volt Skócia és Anglia egyesítése.

Azután megkérte az öreget, adja át áldását fiának Jakab hercegnek s homlokát megjelölve a kereszt jelével, őt is megáldotta... A királynő erre fölszólította a grófokat, engedjék be hölgyeit és szolgálait is abba a terembe, ahol a vérpad áll. De ezek ellenezték kívánságát. Kent félt, hogy jajgatásukkal és siránkozásukkal nyugtalanságot találnak előidézni s esetleg a jelenlevők irtózata dacára, kendőikkel akarják majd fölitatni a királynő véréét.

Mária szeliden nyugtatta meg őket:

— Szavamat adom uraim, hogy semmi ilyesmit nem fognak tenni... Szegények szeretnék látni halálokat. Biztosítom önöket, hogy úrnőjük, a szüzsies királynő, nem tagadná meg egy másik királynőtól, hogy hölgyei mellette legyenek utolsó órájában.

A két gróf suttogva néhány szót váltott egymással és végül abban egyezett meg, hogy a királynő két hölgye és négy férfi jelen lehet a kivégzésnél. Mária Kennedy Jankát, Curle Erzsébetet, továbbá Bourgoingot, Gervait-t, Goron gyógyszerészt és Sifflard-ot jelölte ki. Ezekről és Melvil Andrástól — aki uszályát vitte — kísérve, lépett be a kivégzési terembe.

A vérpad két és fél láb magas és tizenkét négyzetméter kiterjedésű volt, fekete posztó födte és egyik oldalával a falat érintette. Közepén egy szintén feketével bevont tönk állott, előtte pedig egy székre, rajta feketebársony párna. A királynő nyugodtan, mintha trónjához indulna, haladt föl a vérpad lépcsőjén, s anélkül, hogy elsápadt, vagy egy arcizma megrándult volna, leült a székre. Jobbján Shrewsbury és Kent grófok ültek, balról a sheriff állt fehér botjával kezében, előtte pedig a két hóhér, talpig fekete bársonyban. Az egyik, egy különös hallgatag ember, azt az aranyláncot viselte a nyakán, melyet Beale hordott Fotheringhayban. A háttérben egy, a fal mellett fölállított padon ültek a királynő hivei. A terem többi részében, melyet Paulet és emberei által őrizett korlát választott el a vérpadtól, mintegy száz ember, többnyire protestáns, foglalt helyet. Egyszerre előkerült a királynő kis ölebe, melyet még Guise érsektől kapott. Fölugrott a korlátra s körülnézett, majd úrnőjét megpillantva, farkcsóválva eléállott. A királynő ráparancsolt, hogy feküdjék lábainál a földre s maradjon nyugodtan.

Beale Róbert ekkor fölolvasta a halálos ítéletet. A királynő nyugalma, mellyel azt végighallgatta, mindenkit bámulatba ejtett. Majd, a fölolvadás befejeztével, lassan keresztet vetett magára s azután — Tebb leírása szerint — szebb, ragyogóbb arccal, mint valaha, nyugodt, mosolygó tekintettel, szilárd hangon, méltóságteljesen beszélni kezdett:

— Uraim! Mindenekelőtt föltételezem, hogy azok között, akik végignézik ezt a szomorú színjátékot, melyet Franciaország és Skócia királynője, az angol trón örököse kénytelen bemutatni, akadnak olyanok is, akik részvételt viseltetnek irántam, helytelenítik a történendőket és hiven

fogják ismertetni a távollevőkkel mindazt, ami itt végbemegy. Én koronázott királynő, souverain fejedelelnő, s mint ilyen, ez ország törvényeitől független vagyok. Nincs tehát jogukban megölni engem. Két vétekkal vádolnak : hogy a királynő élete ellen törtem s hogy megkísérlettem visszanyerni szabadságomat. De én esküszöm mindenre, ami szent, a királyok Királyának, az élők és holtak legfőbb Birájának színe előtt, hogy sohasem törtem a királynő életére. Szabadságomat megpróbáltam ugyan visszaszerezni, de nem látom be, mi véték van ebben, hiszen független királynő vagyok. Ha azonban az Úristen úgy akarja, hogy halálommal engeszteljem ki ellene elkövetett vétkeimet, vagy hogy hitemért haljak meg, s ezzel mutassam meg az embereknek a korona és a hatalom értéktelenségét, s az eretnokség borzasztó voltát, úgy szívesen fogadom a halált Isten jóságos kezeiből. Arra kérlek titeket, akik a jelenlevők közül velem egy hiten vagytok, imádkozzatok értem és tegyetek tanúságot arról, hogy a római katolikus apostoli egyház őszinte leányaként haltam meg.

Mélységes csendben végighallgatott szavai után a királynő elővette breviáriumát, és mintha már nem is tartoznék a földi lények sorába, latinul imádkozni kezdte a bűnbánati zsoltárokat. De még most, ez utolsó pillanatokban, mikor a halál már megsuhogtatta szárnyát, még most sem szűnt meg a fanatikus eretnekek dühe, mely megzavarta ifjúságát és tönkretette életét, még utolsó perceit is meg kellett keseríteniök. Doktor Fletscher, a petersburgi protestans dékán közeledett hozzá azon ürügy alatt, hogy még néhány jóindulatú tanácsot akar adni a halálra ítéltnek.

— Asszonyom — kezdte — a királynő, az én legfőlégsébb úrnőm küldött...

Mária összeráncolta homlokát, sötét tekintetét vetett rá és szárazon szakította félbe:

— Dékán úr, én katolikus vagyok, a római katolikus apostoli egyházhoz tartozom, s ebben a vallásban akarok meghalni.

Mikor a dékán még ezután sem hagyott föl kísérletező tolakodásával, Mária harag és gyűlölet nélkül komoly tekintettel végigmérte és nyugodt méltósággal szólt rá:

— Hallgasson dékán úr, ne zavarjon tovább!

Shrewsbury ekkor karjánál fogva, erőszakkal eltávolította a tolakodót. Kent gróf azonban jó-nak látta még egy sértő megjegyzést vágni az elítélthez s azért a feszületre mutatva így szólt:

— Nem sokat fog Önnek használni Asszonyom, ha Krisztust csak a kezében tartja, de a szívében nem hordozza!

Amire a királynő angyali jósággal felelt:

— Úgy illik, hogy a keresztény ember mindig, de különösen halála órájában 'magánál tartsa a megváltás jelét.

Ezután a protestáns dékán, az anglikán ritus szerint imádkozni kezdett. A királynő azonban letérdelt és latinul a következő három zsoltárt mondta el: Könyörülj rajtam, ó Isten..., Benned bízom, ó Uram..., Aki a legfölségesebb oltalma alatt lakik...

Majd angolul folytatta imáját és pedig oly áhitattal, oly természetes, meghatott hangon és oly megadó tartásban, hogy a jelenlevők nagy része könnyezett. Imádkozott a pápáért, az egyházért, az uralkodókért és katolikus fejedelmekért, fiáért, az angol királynőért, ellenségeiért és végül saját magáért. Azután szemeit a feszületre függesztve, lelke mélyéből fakadó szóval, szilárd hangon így fejezte be könyörgését:

— Uram Jézus Krisztus!... Amint egykor a keresztfán kiterjesztetted két karodat, terjeszd ki azokat most is és végy engem irgalmadba.

Azután fölemelkedett, szeliden eltolta a hozzá közeledő hóhért s Kennedy Jankát és Curle Erzsébetet intette magához. A két nő oly nagy és őszinte kétségbeeséssel lépett a vérpadra, hogy a királynő fájdalomkitörésük megakadályozására ajkukra tette kezeit s figyelmeztette őket, hogy nevükben megígérte, miszerint bátrak, nyugodtak lesznek.

— Ne sirjatok! — mondta nekik — látjátok, én boldog vagyok, hogy meghalhatok ilyen nemes ügyért.

Erre először levette nyakáról az arany keresztet s Kennedy Jankának adta, majd levetette köpenyét, gallérját és fátyolát s most ott állt előttük vörös selyemmel áttört bársonyruhájában, fején főkötővel. Azután leült a székre s megáldotta kétségbeesett hiveit. A hóhér letérdelt előtte s bocsánatát kérte, amire Mária azt felelte, hogy ő mindenkinek megbocsát. Kennedy Jankát és Curle Erzsébetet még egyszer megölelte s homlokukat megjelölte a kereszt jelével. Kennedy Janka bekötötte úrnője szeméit azzal a kendővel, melyet a királynő maga keresett ki, s azután a két nő zokogva távozott.

A királynő ekkor egy pillanatra állva maradt, majd letérdelt s a feszületet el nem bocsátva kezéből, nyakát a hóhér felé nyujtotta s közben a törhetetlen bizalom hangján így szólt:

— In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum! Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet...

Azt hitte, hogy úgy fogják kivégezni, amint az Franciaországban szokásos; de a hóhér felvilágosította tévedéséről és felszólította, hogy hajtsa le

fejét a tőkére... A királynő még egyszer ismételte: «In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum!» — és a hóhér lesujtott rettenetes bárdjával, de — eredménytelenül. A borzalom kiáltása tolult minden ajakra, a királynő azonban egy panasz hang nélkül, mozdulatlanul maradt helyén. A hóhér ismét lesujtott s a királynő feje a földre gurult. Főköttője lehullott s alóla a királynő haja tűnt elő, mely negyvennégy éves kora dacára már teljesen ősz volt. A hóhér fölmutatta a fejet s így szólt:

— Isten óvja a királynőt!

S a Dékán fölkiáltott:

— Így haljon meg ő felsége minden ellensége!

Kent gróf pedig hozzátette:

— Amen!

A holttestre fekete posztót terítettek s elhagyták a gyászos termet. Mikor a hóhér egy óra mulva visszatért, hogy elvigye a véres tetemet, panaszos hangot hallott a posztó alól ... Borzadva emelte fel a terítőt s alatta találta a királynő kis ölelőjét, mely mindenkitől elfeledve, úrnőjének ruhájába kapaszkodott, a fej és a törzs között ülve nyalta a már-már megalvó vért s keservesen vonított.

ZÁRSZÓ

Megbotránkozással és gyásszal követi minden résztvevő szív a szegény skót királynő boldogtalan sorsát s mély fájdalommal látja végül nemes alakjának s a szent ügynek bukását és ezzel szemben Erzsébetnek és egyházának diadalát. De nem jó bíró az, aki ítél, mielőtt még bevárná a dolog végét. Ha az istentelen bűnösök élete néha hosszúra nyulik is, haláluk biztos és a kellő időben éri őket. Ha az igazságosság követelménye szerint végiglapozzuk Erzsébet életének utolsó fejezetét is, úgy szép alkalmunk nyílik arra, hogy életet élettel, halált halállal, sőt örökkévalóságot örökkévalósággal hasonlítsunk össze.

Erzsébet több mint 13 évvel élte túl Stuart Máriát. S ez idő alatt, míg egyrészt nagyravágyó hiúságának áldozott, mikor Anglia gyarapodását sikerült előidéznie, másrésztől alávaló szenvedélyeinek hódolt s a szeretők egész légijával dicsekedhetett. A történelem a következőket nevezi meg ezek közül: Leicester, Flatton, Raleigh Walter, Pickering, Blount Károly és Essex grófja, Devreux Róbert.

Ez utóbbiba Erzsébet akkor szeretett belé, mikor ő 55, amaz pedig 21 éves volt. És ez az ifjú elég arcátlan volt arra, hogy a következő levelet írja az öreg királynőnek, aki viszont elég hiszékeny volt, hogy azt el is higgye:

«Ma már kora reggel abban reménykedtem, hogy szemeim szerencsések lesznek gyönyörködhetni Felséged szépségében. Bár oly zavartalan épségben tartaná meg az isteni Gondviselés Felséged boldogságát, mint ahogy az egész világot betöltő, ragyogó szépségét megtartotta. Hogy is élhettem ezelőtt távol Felségedtől, mikor napról-napra láttam, amint Nagy-Sándor-ként lovagolva, Dianához méltóan vadászva, Vénuszként rebhent tova s közben a nimphákéhoz hasonló fehér arcán lágy zephir játszadozott csodaszép fürteivel. Valóban az angyalok énekével, vagy Orpheus lantjával kellene dicsőítenem Felségedet».

Essex volt az egyetlen az összes választottak között, aki hatalmat tudott gyakorolni e rettenetes asszony szíve fölött, azon szív fölött, amelynek határtalan dölyfét csak leküzdhetetlen érzékisége multa fölül. Essex szemtelenül kihasználta a vénülő királynő lángoló érzelmeit s idővel oly mérésszé vált, hogy szerelmes hiénája néha kénytelen volt karmait is megmutatni. Egy alkalommal, Erzsébet a tanács jelenlétében elutasította Essex egy kérését, amire ez hátat fordított neki. A királynő böszülten ugrott föl helyéről s mintha egyszerre VIII. Henrik vére lázadt volna föl benne a következő szavak kíséretében: «Go and be hanged!» arculvágta.

A történelem továbbá megemlíti, hogy Essex betelve a 68 éves Dido gyöngédségeivel, annak akarata ellenére Írországba költözött, majd ismét engedélye nélkül vissza is tért. Erzsébetet ez oly haragra gerjesztette, hogy elrendelte, tartsák fogva kedvesét a saját házában. Essex mód fölött felháborodott e büntetés hallatára s haragos kifakadásában nevetséges vénasszonynak nevezte a királynőt. Ez a szemébe vágott igazság irtózatot

gyűlöletet ébresztett Erzsébet bosszúvágyó szívében.

Miután a szerelmesek így módon harcba léptek egymás ellen, Essex egyik boszútervet a másik után főzte ki, míg végre merénylő összeesküvésben állapodott meg. De a merénylet kiderült, Essexet elfogták, a londoni Towerbe zárták s halálra ítélték...

És Erzsébet most végre a valóságban is megismerte azt a rettegést, tétovázást s a határozatlanság mindazon győtrelmét, melyet évekkel előbb, Stuart Mária halálos ítéletének aláírásakor tettetett. Háromszor írta alá és vonta ismét vissza Essex halálos ítéletét óriási harcot víva újraéledő szerelme és határtalan büszkeségével. Közben vágyva várta, hogy vétkes szerelmese a bánat valami csekély jelét mutassa, egy bocsánatkérő szót, vagy írást intézzen hozzá s így lehetővé tegye a megbocsátást.

Néhány év előtt, legboldogabb szerelmük idején egy drága gyűrűt adott Essexnek s királyi szavával ígérte, hogyha szerelmének ezt a zálogát bármilyen kérés kíséretében hozzáküldi, kívánságát teljesíteni fogja. Ezt a gyűrűt várta Erzsébet óráról-órára, percről-percre, halálos aggodalommal. De a gyűrű nem jött. S ez meggyőzte a királynőt arról, hogy Essex nem akar megalázkodni előtte; s egy kétségbeesett pillanatban, mikor a sértett dőlyf végleg úrrá lett szívében, aláírta a halálos ítéletet. És a szép kegyencet 1601-ben, 35 éves korában, a Towerben lefejezték.

S Erzsébetnek e perctől fogva nem volt többé nyugta. Határtalan kétségbeesése egyik palotájából a másikba űzte, de sehol sem tudott megmaradni egy hónapnál tovább. Nem törődött sem a kormányzás ügyeivel, sem egyébbel. Sötét tekintettel,

ingerlékenyebben, haragosabban, mint valaha, járt-kelt, lehetőleg magányos helyeken és gyakran keserű könyeket hullatva. Hetvenedik életéve után erői rohamosan fogytak. 1603. februárjában átköltözött legkedvesebb tartózkodási helyére, a Richmond-kastélyba. Március 13-án, amikor Spelman Erzsébettel — aki aznap a díszszolgálatot végezte körülötte — hálósobájában foglalatoskodott, hírül hozták, hogy Nottingham grófnő, aki szintén udvarhölgye volt, haldoklik s kéri a királynőt, legyen oly kegyes és látogassa meg őt, mert rendkívül fontos közlendői vannak számára. Nottingham grófnő Anglia híres admirálisának, Howard Károlynak, a királynő egyik kegyencének volt felesége s ez okból Erzsébet kettőzött kíváncsisággal sietett hozzá.

A királynő belépett a haldokló hálótermébe, míg a kíséretében levő Spelman Erzsébet a szomszédos szobában maradt. Nemsokára éles sikoltás hangzott ki a hálósobából s az örökdő udvarhölgy tisztán kivehette Erzsébet durva szitkozódását, mely rendesen kísérni szokta kitörő haragját. Rémülten nyitotta fel az ajtót s az ágyon görcsösen összehúzódva, halotthalványan találta Nottingham grófnét, előtte pedig a dühtől eltorzult arcú királynő áll s karjával a haldokló felé nyult, mintha megakarná fojtani. Abban a percben, midőn az ajtó kinyílt, épen e szavakat mondta:

— Talán az Isten megbocsát Önnek, de én soha, soha.

S a kiáltva kiejtett «soha, soha» szavak közben magából kikelve, szinte vakon rohant az ajtó felé, ott beléütközött Lady Spelman-ba, magával vonszolta és örült sietséggel futott vissza lakosztályába. Ott azután a földre vetette magát, tépte a haját, borzalmas sóhajokban tört ki, melyek úgy

hangzottak a tágas teremben, mint a tehetetlen harag rémületet keltő viszhangjai.

Nothingham grófnő még azon az éjjelen meghalt s nyomban utána szárnyra kelt a haldoklónak a királynővel közlött titka; kezdetben csak a palotában suttogták, de nemsokára elterjedt az egész városban s a történelem hozzánk is eljutatta.

Eszerint Essex gróf nem halt meg úgy, mint azt a királynő gondolta, t. i. megbánás nélkül, megvetve a királynő bocsánatát, sőt ellenkezőleg, mélyen megalázkodott előtte. De a szerencsétlen véletlen folytán Nothingham grófnőt kérte fel a közvetítésre, aki némelyek szerint férjének, Essex engesztelhetetlen ellenségének befolyására, mások szerint saját gyűlöletétől indíttatva, elsikkasztotta a gyűrűt. S így a szerencsétlen gróf kétségbeesetten, azon tudatban halt meg, hogy hiába folyamodott Erzsébet részvételéhez.

A királynő félőrülten a fájdalomtól, föl sem akart kelni többé a szőnyegről, melyre kétségbeesésében vetette magát. Néhány vánkost hoztak oda s arra támaszkodott. Mikor pedig első haragkitörése elmúlt, hallgatagon tovább is ottmaradt az elbizakodott lelkek gyötrő tépelődésével folyton azon rágódva, aminek történnie kellett volna, de ami, saját hibájából, egészen másképen történt.

Tíz nap és tíz éjjel maradt így, magánkívüli állapotban, szótlantul, folyton balkezének egyik ujját harapdálva s szemeit mereven a földre függesztve. Közben időnkint úgy érezte, hogy valami elviselhetetlen forróság égeti belsejét, s borzalmas kiáltásokban tört ki. De minden orvosságot, vagy ételt visszautasított. Csak néhány csepp tiszta vizet ivott néha. Így közeledett utolsó percei felé, mindenkitől elhagyva, mert rémült udvarhölgyei,

haragkitöréseitől félve, közelébe sem mertek lépni. Mikor azután a Tauterbury-i protestáns érsek jött hozzá, felszólítva, hogy könyörögjön Isten irgalmáért, a királynő kétszer megmozdította a fejét s ujját továbbra is szájában tartva dadogta:

— Megteszem, megteszem.

S anélkül, hogy ajkai a megbánás, vagy bocsánatkérés egy szavát is kiejtették volna, március 24-én a délelőtti órákban, még mindig ugyanazon helyzetben találta a halál.

Igy halt meg Erzsébet királynő. Lelke pedig olyan örökkévalóságba szállott, ahol gyötrelmeinek legnagyobbikát bizonyára az képezte, hogy látnia kellett Stuart Máriát mennyei dicsőségének fényében.

Vége

XXVII. kötet.

Az ezer tó országából. Finn elbeszélések. Finn eredetiből ordította *Bán Aladár*.

XXVIII. és XXIX. kötet.

Budai históriák. Irta *Tarczai György*.

XXX. kötet.

A Karassó mellől. Elbeszélések. Irta *Neumayer K. Dezső*.

XXXI. és XXXII. kötet.

Két világ között. Regény. Irta *Andor József*.

XXXIII. és XXXIV. kötet.

Masolino. Regény Zsigmond király korából. Irta *Tarczai Gy.*

XXXV. és XXXVI. kötet.

Küzdelmek. Olasz regény. Irta *Enrico Castelnuovo*. Ford. *M. Hrabovszky Julia*.

XXXVII. kötet.

A méltóságos asszony emberei. Elbeszélések. Irta *G. Büttner Julia*.

XXXVIII. és XXXIX. kötet.

Sampaolo grófné. Angol regény. Irta *Henry Harland*. Ford. *G. M.*

XL. kötet.

A zengő hegy. Bükkvidéki históriák. Irta *Tarczai György*.

XLI., XLII. és XLIII. kötet.

A műlovas leánya. Reg. három kötetben. Irta *báró Brackel Ferdinánd*. Ford. *dr. Rada I.*

XLIV. kötet.

Az aranypók és egyéb elbeszélések. Irta *Kiss Menyhért*.

XLV. kötet.

Női szívek. Elbeszélések. Irta *M. Hrabovszky Julia*.

XLVI. kötet.

Az egetverő hegy. Elbeszélések a Tátra vidékéről. Irta *Tarczai György*.

XLVII. kötet.

Geneviève megtérése. Elbeszélés. Irta *C. d. Lamiraudie*.

XLVIII. kötet.

Spanyol képek. Irta *D. Luis Coloma*. Fordította *Jándi B.*

XLIX. kötet.

Innen-onnan. Orosz elbeszélések. Fordította *Szemán István*.

L. kötet.

Ujabb elbeszélések. Irta *Andor József*.

LI. és LII.

Kis Dorrit. Irta *Dickens Károly*. Átdolgozta *Filó Károly*.

LIII—LIV. kötet.

A vértanu királynő. Irta *P. L. Coloma*. Ford. *Gerely Jolán*.

LV. kötet.

Ijjas Tamás végzete. Irta *Andor József*.

LVI. kötet.

Alexandrina nővér. Irta *Champlol*. Ford. *Hodács Á.*

A Szent-István-Társulat kiadványai.

A MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA.

Eddig tizenegy kötet jelent meg.

Egy-egy kötet ára csinos félvászonkötésben,
színes borítékban 60 fillér.

Az I., II., III. és IV. kötet tartalma :

Elbeszélések a magyar nép számára.

Irta *Vincze Alajos.*

Az V. kötet tartalma :

A műhelyből. Elbeszélések magyar iparosok
életéből. Irta *Bodnár Gáspár.*

A VI. kötet tartalma :

Tanulságos történetek. Irta *Kincs István.*

A VII. és VIII. kötet tartalma :

A magyar nemzet története. Elbeszéli *Bodnár G.*

A IX. és X. kötet tartalma :

A magyar föld. Irta *dr. Sziklay János.*

A XI. kötet tartalma :

Mit ígér és mit ad a szociáldemokrácia.

Irta *Nagy János.* Fűzve 30 fillér.

Megrendelhetők

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

könyvkiadóhivatalában

könyvkereskedésében

Bpest, VIII., Szentkirályi-u. 28.

Bpest, IV., Kecskeméti-u. 2.

Részletes könyvjegyzékkel kívánatra ingyen és bérmentve szolgálunk.

STEPHANEUM KÖNYVKÖTÉSZETE